

İDARE

Dahiliye vekâletinin aylık mecmuası

Yıl: 10

Şubat 1937

Sayı:107

RESMÎ KISIM

Tayinler.

Kanunlar.

Tamimler.

Tekaüt ve yetim aylıkları.

Aramızdan ayrılanlar.

GAYRÎ RESMÎ KISIM

Henry Fayol'ün Tecrübî idare prensipleri.

Haşan Şükrü Adal

Şûrayi Devlet kararlarının hukukî mahiyetleri.

Şevket Gomalp

Şurayi Devlet Muavinlerinden

Fransız memur rejimi.

Haşan Şükrü Adal

Resmi Kısım Tayinler

Açık olan Balya kaymakamlığına Balıkesir vilâyeti maiyet memurlarından olup staj müddetini bitirmiş olan hukuk mezunlarından Hakkının, Boyabat kaymakamlığına Gerze kaymakamı Hikmet Güvencin, Gölpazarı kaymakamlığına Acıpayam kaymakamı Hikmet Akmanın, Arapsun kaymakamlığına Fethiye kaymakamı Nazım Güvenin, Fethiye kaymakamlığına Pınarbaşı kaymakamı Reşat Bayatımın, Pınarbaşı kaymakamlığına eski Lice kaymakamı Faikin, Mihaliççık kaymakamlığına Uzunköprü kaymakamı Nami Ünalın, Uzunköprü kaymakamlığına üçüncü umumî müfettişlik sıhhi müşavir muavini Sadettinin, Dikili kaymakamlığına Terme kaymakamı Abdürrahmanın, Gördes kaymakamlığına eski Gölpazarı kaymakamı Arifin naklen ve yeniden tayinleri tensip edilmiştir.

Bu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

28/1/937

Kanunlar

Esas teşkilât kanunumuzdaki değişiklikler

Teşkilâtı Esasiye Kanununun 2, 47, 48, 49, 61, 74 ve 75 inci maddelerini değiştiren kanun teklifimiz aşağıda yazılı mucip sebeplere ve düşüncelere dayanmaktadır.

Eldeki kanunun esas hükümleri gösteren faslının linçî maddesinde Türkiye Devletinin bir cumhuriyet olduğu yazılı olup bununla yalnız devletin şekli beyan edilmiş oluyor. Halbuki, devletin şekliyle beraber siyaset ve idare tarzında takip edeceği ana vasıflarını da esas hüküm olarak gösterilmiş olması lüzumludur.

Bu düşünce ile 2 inci maddede milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, lâik ve inkılâpçılık vasıfları da gösterilmiştir.

Kanun teklifimizin 2 inci ve 3 üncü maddelerde yeniden ihdas edilen siyasî müsteşarların vazife ve mesuliyetlerini ve adetlerini İcra Vekillerinin olduğu gibi mahsus kanunla tayin olunacağı teşkilâtı esasiye kanununun 47 ve 48 inci maddelerine ilâve edilmiş ve 4 üncü madde ile de mezun ve mazur olan bir vekile siyasî müsteşarların da niyabet edebileceği hakkında 49 uncu maddeye bir hüküm konmuştur.

Teklifin beşinci maddesinde vazifelerinden münbeis hususattan siyasî müsteşarların da Divanı Âlide muhakemelerinin icra olunacağı 61 inci maddede gösterilmiştir.

Teklifimizin 6 ıncı maddesi ile değiştirilmesi istenilen 74 üncü madde şahısların menkul ve gayri menkul mallarının masuniyetini gösteren esaslı bir kaidenin ne gibi hallerde sahiplerinin rızası aranmıyarak alınabileceğini tesbit etmektedir.

Maddenin mevcut kanundaki şekli ihtiyaca yeter olmayıp teklifimizin ikinci maddesindeki esaslara göre genişlemesi zarurî bulunmaktadır. Teklif edilen maddenin birinci fıkrası eski hüküm gibidir.

İkinci fıkrada çiftçiye toprak sahibi yapmak ve eşhasın tasarrufu altında olup devlet tarafından İdare olunmak için alınacak arazi ve ormanlar hakkında hususî istimlâk kanunları yapılabileceği yazılmıştır. Yurttaşların mülkiyet haklarını masun bulundurmamak ve bütün kanunların bu hakkı korunmasını sağlamlaştırmak, Türkiye devletinin önemle takip ettiği bir esas olmakla beraber ö-

zel bir menfaatin korunması düşüncesile halkımızın çokluğunu teşkil eden ve genlikleri ulusun ilerlemesi bakımından en lüzumlu olan çiftçilerimizin geçmiş devirlerde olduğu gibi hizmet durumunda kalması inkılâpçı Türkiyenin ana siyasasına uymayacağından bu büyük menfaatin elde edilmesi emrinde hususî hakları da göze alarak (Menafii umumiye için) belediyelerin ve hükümetin tatbik ettikleri istimlâk kanunlarında ve o kanunlardaki şartlardan başka hükümlerle hususî istimlâk kanunları yapılmasının, ana kanunumuzda yer tutması lüzumlu olduğu düşünülmüştür. Ulusumuzun tabîî servet kaynağı olan ormanlarının da tahripten korunması ve iyi yetiştirilip idaresi için eşhas uhdesinde olan ve kanuna göre istimlâk edilebilecek olan ormanlar hakkında da aynı surette hususî hükümleri havi kanun yapılması esasî maddeye konmuştur.

Teklifin 7 inci maddesile 75 inci maddenin birinci fıkrasındaki bir tabir kaldırılmıştır.

Maddenin son fıkrası, mevcut hükmün olduğu gibi ifadesinden ibarettir. Bu kanunun teklifini teşkilâtı esasiye kanununun 102 inci maddesine göre müzakere ve kabulünü yüksek Meclisin tasvibine arz ederiz.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun

Kanun No: 3115

Kabul tarihi: 5/2/1937

Madde 1 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun ikinci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçidir. Resmî dili Türkçedir. Makam Ankara şehridir.

Madde 2 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 44 üncü maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Başvekil, Reisicumhur canibinden ve Meclis azası meyanından tayin olunur. Sair vekiller Başvekil tarafından Meclis azası arasından intihap olunarak heyeti umumiyesi Reisicumhurun tasdikile Meclise arz olunur.

Meclis, müçtemi değilse arz keyfiyeti Meclisin içtimaina talik olunur.

Hükümet hattı hareket ve siyasî noktai nazarını azamî bir hafta zarfında Meclise bildirir ve itimad talep eder.

Siyasî müsteşarları Başvekil, Meclis azası arasından seçerek Reisicumhurun tasdikına arzeder.

Madde 3 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 47 nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Vekillerin ve siyasî müsteşarların vazife ve mesuliyetleri mahsus kanunla tayin olunur.

Madde 4 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 49 uncu maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Mezun ve her hangi bir sebeple mazur olan bir vekile İcra Vekilleri Heyeti azasından bir diğeri veya siyasî müsteşarlardan biri muvakkaten niyabet eder. Ancak bir vekil veya bir siyasî müsteşar bir vekâletten fazlasına niyabet edemez.

Siyasî müsteşarın vekile niyabeti halinde kararnamesi Meclise arz olunur.

Madde 5 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 50 nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

İcra Vekillerinden veya siyasî müsteşarlardan birinin Divanı Âliye şevkine dair Türkiye Büyük Millet Meclisince verilen karar vekâlet veya müsteşarlıktan sukutu dahi mutazammındır.

Madde 6 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 61 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir: *

Vazifelerinden münbais hususatta İcra Vekilleri ile

siyasî müsteşarları ve Şurayı Devlet ve Temyiz Mahkemesi rüesası ve azasım ve Cumhuriyet Başmüddeiumumisini muhakeme etmek üzere bir (Divanî Âli) teşkil edilir.

Madde 7 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 74 üncü maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir.

Umumî menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk olunamaz.

Çiftçiye toprak sahibi yapmak ve ormanları Devlet tarafından idare etmek için istimlâk olunacak arazi ve ormanların istimlâk bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur.

Fevkalâde hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.

Madde 8 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 75 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Hiç bir kimse mensup olduğu felsefî içtihad, din ve mezhepten dolayı muahaze edilemez. Asayiş ve umumî muaşeret âdabına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü dinî ayinler yapılması serbesttir.

Madde 9 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

9/2/1937

I - 491 numaralı Teşkilâtı Esasiye Kanunu 71 sayılı Resmî Gazetededir.

II - Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerini muaddil 1222 numaralı kanun 863 sayılı Resmî Gazetededir.

III - Teşkilâtı Esasiye Kanununun 95 inci maddesini muaddil 1893 numaralı kanun 1976 sayılı Resmî Gazetededir.

IV - Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci maddelerinin tadiline dair 2599 numaralı kanun 2877 sayılı Resmî Gazetededir.

V - Teşkilâtı Esasiye Kanununun 23 üncü maddesine dair 111 numaralı tefsir 565 sayılı Resmî Gazetededir

**Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin tadiline
aid müzakere zabıtlarının neşir ve tamimine dair**

Karar No: 975

Büyük Millet Meclisinin 5/2/1937 tarihindeki inikadında, Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin tadili hakkında cereyan eden müzakere zabıtlarının bütün memlekette aynen neşir ve tamimine karar verilmiştir.

8/2/1937

(Bu kararda yazılı müzakere zabıtları aynen aşağıya dercedilmiştir.)

İN'İKAD

3

5 - 2 - 1937 : Cuma

Açılma saati

15

BAŞKAN — ABDÜLHALİK RENDA.

KÂTİBLER — Naşit Uluğ (Kütahya) Ali Zırh (Rize)

**5 — Malatya Mebusu İsmet İnönü ve 153 arkadaşının,
Teşkilâtı Esasiye Kanununun 2, 44, 47, 48, 49, 50, 61, 74 ve 75 inci
maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi ve Teşkilâtı Esasiye
Encümeni mazbatası (2/44)**

BAŞKAN — Encümen mazbatasında müstaceliyet kararı istiyor. Evelâ onu reyî âlinize arz ediyorum. Kanunun müstaceliyetle, encümenin teklifi veçhile müzakeresini kabul buyuranlar.. Kabul buyurmayanlar.. Kanunun müstaceliyetle müzakeresi kabul buyurulmuştur.

Heyeti umumiyesi hakkında mütalea var mı?

DAHİLİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA (Muğla) — Sayın arkadaşlar; başta Cumhuriyet Halk Partisinin Umumî Reis

Vekili Büyük Başvekil İsmet İnönü olduğu halde Partinin mebuslarından 153 arkadaşın imzası ile hazırlanan Teşkilâtı Esasiye Kanunu tadilleri huzurunuzda arz etmeği büyük şeflerim bana vazife olarak verdiler. Bu ödevimi yapmak için müsaadenizi rica edeceğim. Cumhuriyet Halk Partisinin prensipleri, programında vazih bir surette tesbit edilmiştir- Bu, cihanca malûmdur. Tatbikatı için de bugünkü Türklere ve Türkiye'ye bakmak kâfidir. İcra faaliyetinin ateşleri arasında hayatın ve siyasî hayatın seri geçen sellerinin cereyanları arasında belki hakikat objektif olarak görünmüyebilir. Fakat önümüzde şaşmaz ve yanılmaz acı da olsa, tatlı da olsa herkese ve her zaman hakikat söyleyen bir tarih vardır. Onun mütalea, müşahade ve mukayesesinde herkes serbesttir. Biz, tarihi önümüze bimehaha açabilir ve bakabiliriz. Zaten insanlık tarihi Türklerle başlamıştır. Türk olmasaydı belki tarih olmazdı ve muhakkak ki medeniyet de başlamazdı. (Bravo sesleri, alkışlar)

İnsanlık tarihinin başlangıcından son günlere kadar beşeriyetin faaliyet dalgaları arasında bu kadar derin ve geniş hamlelerle müessir olan Türkler son asırlarda ve son devirlerde büyük tehlikeler geçirdi. Türkler coğrafyadan kaldırılmak ve istikbal tarihinden silinmek istendi.

Biz tarihe kaza ve kaderin bir neticesi nazarile bakmadığımız gibi, tarihin böyle kaza ve kaderinden ve zarurî akibetlerinden gelen hükümlerine de boyun eğmeği bilmiyen bir milletiz. (Bravo sesleri, alkışlar). Bizim kanaatımızca her millet kendi tarihini kendi yapar. O fena neticeler, o milletin kusurunun eseri ve amelinin cezasıdır.. Eğer bugün iyi neticeler görüyorsak onu bu milletin yaptığı ve başardığı iyi işlere vermek zarurî olur. Tarihin neticesinin zarurî ve mukadder olmadığı yine bir Türk tarafından, Türklerin elile ve Türklerin kanile isbat edil-

miştir. Tarihin seyrini değiştirdik. Ve Türke atfedilen menhus tali bir defa daha yenildi. (Alkışlar)

Atatürk; bu millette mevcut olan bütün yüksek seciyeleri ve âlicenab hasletleri nefsinde toplıyarak milletin azmi iradesini birleştirdi ve kendi azmi iradesine katarak Türk milletini mahvolmaktan kurtardı. şimdiye kadar Türk tarihi isbat eder ki Türkler için esir olmak mahvolmak demektir. Atatürk, Türk istiklâlini kurtarmakla beşeriyete de medeniyete de büyük hizmet etti.

Tarih Atatürkten bahsederken, Atatürkün yüksek vasıflarından bahsederken hiç şüphe etmemeli ki en büyük vasfını beşeriyete yaptığı bu hizmette görecektir. Türksüz bir tarih ne kadar muzlim olurdu. Hele Türksüz kalacak beşeriyet ne kadar sefil ve süfli bir manzara irae eder, hepiniz tahmin ve tahayyül edebilirsiniz. Türkün olmadığı bir tarih karanlık ve kaotik olur. Zaten Türk akıbetine bu kasdı yapanlar kendilerinin yaptığı fena niyetin kötü kasdin cezasını az bir zamanda gördüler. Türk kendi tarihini ve taliini kendi yaptığı vakit ve kendi yaparken hiç bir kimsenin, hiç bir tarafın ne tesirine kapıldı ve ne de yardımını gördü. Ne buldu ise kendinde buldu ve kendi elile yaptı. Ve yaptığı şey, tarihten aldığı, müsbet, muayyen tecrübelerden edindiği kanaatler üzerine müessestir. Maddi vesaiti kendi idrakine istinad ettirtti ve bu sayede istiklâlini kurtardı. Atatürk Türk istiklâlini kurtardıktan sonra Türk bir daha böyle badirelere, tehlikelere dönmiyecek bir devlet sistemi kurdu. Bu devlet sisteminde tatbik edilecek olan prensipleri vazıh, açık ve müsbet olarak program halinde tesbit etti. Bu programı ve bunun tatbikim kendi kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi eline ve mesuliyetine verdi. Cumhuriyet Halk Partisinin prensipleri evvel emirde modern bir devlet kurmaktır. Türkün tarihine, seciyesine, âlicenablığına ve gururu millisine muvafık olarak bir devlet yaratmaktır. Bu devletin vasıflarını ararken hepsini ayrı, ayrı tarihten alınmış, hakikatten alınmış, icraattan alınmış prensiplerle ayrı, ayrı

vasıflarını tayin etti. Bunların başında devletçilik gelir. Türk milleti devletçidir. Asırların gösterdiği, tarihin seyri isbat etmiştir ki modern tekniğin ve ekonominin, mâliyenin teknik ve müsbet icablarına, gündelik hayatlarını ferdi olarak ve cemiyet halinde uydurmayanlar daima geri kalmağa mahkûmdurlar. İlerilememek gerilemek; gerilemek, ezilmek demektir. Hayat mübarezesinde, bhusus devletler arasındaki hayat mübarezesinde geri kalmak çiğnenmek demektir. Çiğnenmemek için Türkün her gün daha fazla ileri adım atması lâzım ve şarttır. Biz yakın mazinin bıraktığı boşlukları doldurmakla mükellef olduğumuz gibi atıyen de çocuklarımıza hiç bir fena miras bırakmamak mecburiyetinde bulunan bir nesiliz. Mazide, zamanda ve mekânda yapılan hataları az zamanda telâfi ederek istikbali ona göre hazırlamak lâzımdır. Yalnız mazinin kusurlarını itiraf etmek veyahut örtmek kâfi gelmez. İstikbalin de icablarını ona göre hazırlamak iktiza eder. Bu vasfı haiz olmıyan devletlerin bilhassa Türk Devletinin istikbalinden dahi şüphe edilebilir. Atatürkün kurduğu prensibin asliyeti bundadır. Eğer biz Atatürkün Türkleri kurtarmış olmak itibarile, Türklere yüksek medenî vasıflarını tekrar iade etmiş olmak itibarile kendisine karşı şükran hissediyorsak bunun ifasını ve ifadesini kurduğu prensipleri sadakatle, feragatle ve samimiyetle takibde aramak icab eder. Türk milletinin bu prensiplere ne kadar bağlı olduğunu her gün bir misalile görmekteyiz.

Arzettiğim prensiplerin başlıcalarının Teşkilâtı Esasiyemize geçmesi, Atatürkün prensiplerine milletçe beraber bağlılığımızın ve samimî ilimizin hukukî ifadesidir. Biz istiyoruz ki, siyaset ve icraat sahalalarında yaptığımız işler irfan ve vicdanı hukukilerde yer bulsun ve hukukî hayatın mebdî, menşei ve istinadgâhı olsun. O itibarladır ki, devletçilik vasfını Teşkilâtı Esasiyeye koymak kararını verdik.

1 Atatürkün vazettiği prensipler Türk'tür. Yani asliyeti ve menşei itibarile tamamen milletin kendi seciyesinden

alınmış ve onun bütün ihtiyaç ve zaruretlerine uygun olarak seçilmiştir. Bu prensipler aynı zamanda türkçüdür de. Bu itibarlardır ki millicilik vasfı kendiliğinden çıkan bir zaruret olur. (Bravo sesleri) Bu milletin son asırlarda, gerek ekonomik hayatta, gerek sosyal hayatta çektiği elemeleri burada tekrar etmek istemem. O son saffhaların hazin sahnelerini Atatürkün nutuklarında açık olarak görmek mümkündür. Eğer tekrar bu acı hatıralara dönmemek, bu elim hayatı yaşamamak ve beşeriyete de böyle bir felâket hazırlamak istemiyorsa, Türk Milleti, behemehal Türkçü ve millici olmak lâzımdır. (Bravo, çok yaşa sesleri) (Alkışlar)

Türk Milletini beşeriyet içerisinde medeniyete yarar, sulhe hâdim, mümtaz bir camia yapmak için evvel emirde Türk milletini istikbal tarihinde de lâyük olduğu medeniyet seviyesine çıkarmak lâzımdır.

Bu itibarla millici olmak bizim zarurî şiarımızdır. Fakat bizim millici şiarımız dar ve inhisarcı değildir. Bizim milliciliğimiz medenî beşeriyet içinde onun esaslı bir unsuru olarak insanlığın ilâ ve tealisine ve bütün dünyayı mes'ud ve müreffeh yaşatmaya matuf bir milliciliktir.

Diğer bir vasfımız da halkçı olmaktır. Halkçı olmak âlicenablığımızın nazari bir eseri değildir. Zaten biz prensiplerimizi koyarken geçmiş zamanlara aid veyahut insanların yüksek hislerinden mütevellid mücerred mefhumlara kapılarak koymadık. Biz doğrudan doğruya sulh ve medeniyet âmili olarak bir Türk istiklâlini ebediyen korumak için ne gibi şartlar dairesinde yapılacağını arıyarak ve icabeden şartları tesbit ederek aldığımız halkçılık bir merhamet eseri de değildir. Halkçılığımız doğrudan doğruya bu memleketin kurtarılması, müstakil olarak insanca yaşaması için bir şartı evveldir. Bizim halkçılığımız; halka doğru, halk için değil, halk tarafından ve halkla beraber sistemidir (alkışlar). Bu sistem memleketin doğrudan doğruya halk tarafından idaresini istihdaf eder. Bizde

ferd ve sınıf imtiyazı yoktur. Bütün vatandaşlar üzerinde kanunlarımız tamamenle müsavi olarak mer'î ve caridir. İttilâımıza vasıl olacak da cezasını görmeyecek hiç bir kanunî kabahat yoktur.

Halkçılığımızın tatbikatta ve teşriî hayatta yeni yeni elemanlar olarak cihana nümune olacak kadar ileriye varmış hukukî eserleri vardır. Partimizin her sene toplanan ocak kongreleri, iki senede bir toplanan vilâyet kongreleri, dört senede bir toplanan büyük kurultayı; Avrupa hukukunda inisiyatif, lejislatif ve referandum denilen esasların amelî tatbikinden başka bir şey değildir. Biz yaptığımız işleri her sene bu kongrelerde gözden geçiriyoruz ve oradan alınan neticeleri huzuru âlinize arz etmekteyiz. Büyük Meclisin kanunlarındaki isabetin en büyük âmili de halkın fikirlerini almak ve mütalealarına lââyık olduğu ehemmiyeti vererek kanunların hazırlanmasında müessir kılmaktadır. Binaenaleyh bu kadar lüzumlu ve önemli bir prensibin Teşkilâtı Esasiyeye girerek âmmenin vicdanında bir hukuk esası olarak telâkki edilmesi elbette çok iyi ve zarurî bir şeydir.

Arkadaşlar; bu memleket kâhinlerin ve gayri mes'ullerin vicdanlara âmil olmasından ve Devlet ve Millet işlerini görmesinden çok zarar görmüştür. Eğer Türkün yolu başka yerlerden geçseydi ve orta asırlardaki zamanlarda kendi bildiği, kendi yaptığı kanunlarla idare etseydi Devlet ve Millet idaresini mistik ve dogmatik esaslara bağlamasaydı ilk zamanlarda ve Osmanlıların ilk devirlerinde olduğu gibi kendini kendi kanunları ile ve usulleri ile idare etseydi bugünkü bulunduğundan daha çok ileri ve geniş olur ve medeniyete daha çok hizmet ederdi. Türk milletinin son asırlarda gördüğü felâketlerin, çektiği sıkıntıların sebepleri, aslı bir takım gayri mes'ullerin ve gayri mer'î menba ve vasıtaların yaptıkları kanunların altında zebun olarak iş görmek mecburiyetinde kalmasıdır. Madem ki tarihte deterministiz madem ki icraatta pragmatik maddiyetciyiz o halde kendi kanunlarımızı-

zı kendimiz yapmalıyız. Kendi cemaatımızı maverayı dünyaya taallûk eden her türlü endişelerden her türlü lahutî hayallerden müberra olarak kanunlarımızı bugünün icablarını, maddî zaruretlerini göz önünde tutarak yapmalıyız. Memleketin maddî hayatı ancak bu suretle kurtulur. Maneviyatı için Türkün temiz ahlâkını inkişaf ettirmek kâfidir. Onun içindir ki biz her şeyden evvel lâikliğimizi ilân ettik. Kanunlarımızı ona göre yaptık, şimdi de Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza koymak istiyoruz. Eşhasın vicdan hürriyetlerine ve istedikleri dinlere intisabına zerre kadar müdahalemiz yoktur. Herkesin vicdanı hürdür. Bizim istediğimiz hürriyet, lâiklikten maksadımız dinin memleket işlerinde müessir ve âmil olmamasını temin etmektir. Bizde lâikliğin çerçevesi ve hududu budur. Arkadaşlar; biz şerayii salifenin geçmiş hükümlerinden çok zarar gören bir millettiz. Onun fena göreneklerinden yine en çok zararı biz Türkler görmüşüzdür. Çünkü Türklerin hasleti ve karakteri, inandığı şeye sadıkane raptı kalb etmek ve onun uğrunda kanını dökmeği ve hayatını feda etmeği emreder. Ferd ve aile hayatında beğendiğimiz ve inandığımız ahlak esaslarına bağlılığımız da bundan gelir.

LÜTFİ MÜFİD ÖZDEŞ (Kırşehir) — Yiğit millettir-

Da. V. ŞÜKRÜ KAYA (Devamla) — Hiç bir din kendisini müdafaa için Türkler kadar azimkâr, Türkler kadar fedakâr bir millet bulamamıştır. (Bravo sesleri, alkışlar.)

Eğer, dünyada İslâmiyet yaşıyorsa, 10 asırdanberi kendisini.....

RASİH KAPLAN (Antalya) — Tam 12 asırdanberi.

Da. V. ŞÜKRÜ KAYA (Devamla) 10, 12 asırdanberi kendisini müdafaa eden Türklerin koluna, kanma ve kafasına medyundur. (Bravo sesleri, alkışlar.)

Bizim davamız bu hakikatin da çok fevkinde bir davadır. Biz diyoruz ki dinler, vicdanlarda ve mabedlerde

kalsın maddî hayat ve dünya işine karışmasın. Karıştırmıyoruz ve karıştırmıyacağız. (Bravo sesleri, alkışlar)

Türklerin fena miras olarak diğer bir şeyi de bir takım tarikatlara salık olmasıdır. Bizim bildiğimiz, Türk için yegâne doğru yol ve tarikat müsbet ilimlere dayanan milliyetçiliktir. Bu yolu tutmak Türkün maddî ve manevî hayatı için en büyük kuvvettir. (Bravo sesleri, alkışlar) Bunun içindir ki eğer şurada burada vatandaşlarımızın kalbinde bu yanlış gidişlere küçük bir rabıta kalmışsa o rabıtayı B. M. Meclisinin kararile kökünden silerek bu tarikatlardan uzaklaştırmak istiyoruz. (Bravo sesleri) Koyduğumuz prensiplerden biri de budur.

Diğer prensiplerimizden maddelerde tesadüf edeceğiniz bir iki nokta daha vardır. Bunlardan biri; çiftçiyi toprak sahibi yapmaktır. Arkadaşlar; 18 milyon Türkün 15 milyonu çiftçidir. Bu 15 milyonun bir çoğu kendi toprağında çalışmaz. Çiftçiyi, Türk çiftçisini toprak sahibi yapmak demek, Türk çiftçisini yani Türk ekseriyetini kendi ekonomik mukadderatına sahip kılarak bu memleket için hayırlı ve aktif bir eleman yapmak demektir. Bu büyük kütleden eğer büyük bir menfaat bekliyorsak ötekinin, berikinin toprağında çalışmaktan kurtarmalı; kendisini kendinin olacak olan topraklara hâkim kılmalıyız. (Kurtaracağız sesleri)

Asırlardan ve asırlardan beri canlarile, kanlarile müdafaa ettikleri topraklardan elinde kalan kısımdan olsun kendisine hür ve efendice yaşayabileceği kadar bir parça vermek, hiç bir kimseye, çok görülmez zannederim. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bunun tatbikim kolaylaştırmak için Teşkilâtı Esasiye Kanununa bir kayıt koyduk. Bu kayıt Büyük Başvekilimizin de bilvesile söylediği gibi, hiç kimsenin hukuku tasarrufiyesine bir taarruz teşkil etmez. Biz işlenmiyen toprakları işletmek için, işsiz kalan topraksız köylüyü topraklandırmak için kanun yapıyoruz. Elbette toprağını işliyen ve işletebilen çiftçi bizim en büyük yardımımıza ve himaye-

mize mazhar olacak bir elemandır. (Bravo sesleri) Gümrük kanunlarımızın, ekonomik kanunlarımızın hedefleri hep budur. Eğer biz çiftçinin yüksek istihsâl kabiliyetinden istifade ederek onu aynı zamanda müstehlik bir vaziyete koymazsak ekonomide yaptığımız işler dahilî pazarda müşterisiz kalır. Bizde köylünün ocağı tütmezse fabrikanın bacası söner. Yaptığımız ekonomik hareketlerin verimli olabilmesi için behemehal Türk köylüsünü ve Türk çiftçisini müstahsil olduğu kadar müstehlik vaziyete de koyacağız. Bugün ancak kendini geçindirir vaziyetten kurtararak, medeniyetin insanlara verdiği saadetten zevkten hissedar etmek istiyoruz. (Alkışlar) Medeniyetin bugünkü yüksek huzur ve refahından Türk milletini mahrum bırakmak bizim için zül ve şin olur. Elbette ki mahrum bırakmıyacağız. Elbette ki Türk milleti kendini umumî refah ve saadet seviyesine çıkaracaktır. Bu da istihsâl kabiliyetini arttırmak sayesinde olacaktır. Koyduğumuz kayıd bundan ibarettir. Diğer kayıd yine büyük Başvekilin sırasında söylediği gibi Hükümet teşkilâtında görülen bir lüzum üzerine yapılmıştır. Hükümette siyasî müsteşarlar ihdası düşünülmüş ve bunun zarureti görülmüştür ve icabı hissedilmiştir. Bunun tatbiki için Teşkilâtı Esasiye Kanununda formaliteye aid bazı maddelerin değişmesi icab etmiştir. Son olarak getirilen tadil teklifi de ondan ibarettir.

Arkadaşlar; tadili icab eden zaruretleri ve Cumhuriyet Halk Partisinin prensiplerini yüksek huzurunuzda muhtasaran arzetmiş oluyorum. Eğer bana verilen vazifeyi kısmen olsun yapabilmişsem benim için büyük bir şereftir. Şunu da arzetmek isterim ki bizim bütün mütalealarımız ve tekliflerimiz ancak tasvibinize iktiran ettikten sonra tatbik olunur. Unutmamalıdır ki bizim kurduğumuz büyük esaslardan biri de memleketin ve milletin mukadderatına yalnız ve yalnız Büyük Millet Meclisinin hâkim olmasıdır. Hakimiyet Milletindir (Alkışlar).

BAŞKAN — Söz Sadri Maksudi Arsalın'dır.

SADRI MAKSUDÎ ARSAL (Giresun) — Bazı şeyler soracaktım suallerime cevap aldım.

BAŞKAN — Söz Hakkı Kılıç'ındır.

Evvvelki kanunlara rey vermiyen var mı?... Rey toplama muamelesi bitmiştir.

HAKKI KILIÇOĞLU (Muş) — Sayın arkadaşlarım; Ulu Önderin, Atatürkün güneş dimağından nur alan İsmet İnönüne bu Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair teklifi, bilhassa ikinci maddesinin değişmesi dolayısıyla bütün hür Türk camiası namına kendisine şükranlarımı arz ederim, İkinci maddenin değiştirilmesi hakikaten hür fikirlerin uzun zamanından beri hasretle beklediği bir şeydir. Bu kanunla Cumhuriyetimiz, Partimizin 6 büyük temel taşı üzerine oturtulmuştur. Artık hiç bir zelzele onu sarsamaz, ne dahilî, ne haricî. Değişen diğer maddeler hakkında Şükrü Kaya arkadaşımın söylediklerine tamamilе iştirak ederim. Bunlar hakikaten bugünkü ihtiyaçlardan doğmuş ve yerinde yapılmış değişikliklerdir. Sizi fazla yormamak için sözümü uzatmıyacağım. Yalnız kendi kanaatımca, bilhassa ikinci maddeye bir az yan bakan hatta kafa tutan bir teşekkül var. Diyanet İşleri (Gülmeler) Ben bu teşekkülün aleyhinde değilim. Dinlerin ve dindarların hasmı da değilim. Ancak bütün dinî işleri vicdanlara bıraktıktan sonra bir devletin resmî bütçesinde, bilhassa Teşkilâtı Esasiyemizin bu yeni ikinci maddesi karşısında yeri olmıyacağı kanaatindeyim.

RASİH KAPLAN (Antalya) Seni oraya reis yapalım-

LÛTFÎ MÜFÎT ÖZDEŞ (Kırşehir) — Bunu bütçede söylersin.

HAKKI KILIÇOĞLU (Muş) — Bütçede ayrıca söylerim. Sırası gelince yine söylerim. Ölünciye kadar her vakit söylerim.

RECEP PEKER (Kütahya) — Hafız İbrahim hasta.

HAKKI KILIÇOĞLU (Muş) Belki bu iki şekli telif eden

formül vardır. Ben bu formülden malûmattar değilim. Ya Şükrü Kaya arkadaşım, yahut Teşkilâtı Esasiye Encümeni bana ve herkese kanaat verecek surette bir anlaşma formülü söylerlerse mesele kalmaz. Tekrar ediyorum. Devlet teşkilâtı içinde, Teşkilâtı Esasiye Kanunu karşısında bunların yeri olmaması lâzım gelir. Evet mabedlerimiz vardır, onlara hizmet edenler vardır. Bunlara bakılmasın demiyorum. Fakat doğrudan doğruya ayrı bir fasıl olarak Evkaf Kanununda bunlar için hükümler gösterilebilir.

Arkadaşlar; bunu yalnız ben söylemiyorum. Bugüne kadar dışardan da aynı davayı dinledim. Lâikiz diyorsunuz amma hala müftüleriniz var diyorlar. Arzettiğim gibi düşüncelerimin bu. mesele hakkındaki hulâsası bundan ibarettir. İsterim ki beni tenvir etsinler, ben de rahat edeyim, siz de rahat edesiniz. (Güzel güzel sesleri)

HALİL MENTEŞ (İzmir) — Arkadaşlarım; Teşkilâtı Esasiyede bir takım tadilât bugün mevzuu bahsoluyor. Bir milletin hayatında bu gibi esaslı tedbirler alınırken halk içinde bir takım sui tefehhümlere meydan kalmamak için, mesele tamamilе, sarahatla millet kürsüsünde izah edilmek lâzımgelir. Ben arzedeceğim bazı mülâhazalarla tahrik edeceğim cevaplar vasıtasile bu gibi suitefehühmleri kamilen bertaraf edebilirsem çok bahtiyar olacağım. C. H. Partisinin umdelerinin Teşkilâtı Esasiyeye geçebilmesi için gösterilen esbabı mucibeyi ben varid görmüyorum. Çünkü esabı mucibede deniliyor ki, Teşkilâtı Esasiyede Devletin tarzı siyaset ve idaresine aid esas hükümler dercedilmek lâzımgelir.

Teşkilâtı Esasiye Kanunu, hepiniz bilirsiniz ki, hükümet fonksiyonlarını tanzim eder ve Devlet otoriteleri arasındaki münasebetleri tesbit eder. Ve âme hukuku denilen ferdin bu hukukunu ve buna müteallik prensipleri tesbit ettikten sonra onları Teşkilâtı Esasiye Kanununun teminat ve tekeffülü altına kor. Hükümetin tarzı siyaset ve idaresi Teşkilâtı Esasiye Kanununda tesbit edilince,

ben hatırıma gelen bazı sui tefehhümü tevlid edebilecek olan mülâhazaları arzetmek istiyorum.

Şimdi yapacağımız tadilâtla Cumhuriyetin; devletçi, milliyetçi, halkçı ve ilâhiri... olduğunu tesbit edeceğiz.

Devletçilik, meselâ, devletin şekli meyanına giriyor. Şimdi ekonomide liberal taraftarı ferdiyetçi bir vatandaş ortaya çıkar da propagandaya başlarsa.

RASİH KAPLAN (Antalya) — Öbür Dünyaya gitsin deriz.

HALİL MENTEŞE (Devamla) — Şekli Devleti tebdil cürmüne tesaddi etmiş diye acaba onu polis yakalayıp da mahkemeye verecek midir?

Sonra esbabı mucibede deniliyor ki; milliyetçiliği Devletin şekli meyanına koyarken beynelmilel cereyanlara karşı Hükümetin eline bir silâh vermiş oluyoruz. Şimdi bir komünist, komünizm propagandası yapıyor ve komünizm propagandası yaptığından dolayı, tabii Devletin şeklini tebdil ediyor diye yakalayıp mahkemeye verildikten sonra hâkim huzurunda bu komünist derse ki; beni niçin buraya getirdiniz ve niçin burada maznun sandalyesinde oturuyorum? İnkilâpçılık Devlet şekline dahildir. Ben en geniş ve en esaslı bir inkilâb taraftarıyım. Vesaiti istihsaliyeyi kâmilten komünize ederek Devletin eline veriyorum. Binaenaleyh beni niçin muhakeme ediyorsunuz? O zaman ne olacaktır? (Komünistlik istemiyoruz sesleri)

RAGİP ÖZDEMİROĞLU (Zonguldak) — O, beynelmilelcilik olur.

HALİL MENTEŞE (Devamla) — Bunlar hatıra gelebilen mülâhazalardır. Benim zihnimi kurcaladığı gibi bir çok vatandaşların da hatırandan geçebilecek sui tefehhümlerdir. İnşallah bunları silecek cevaplarla karşılaşırım. Ne bende ne de başkalarında bu sui tefehhümler kalmaz. Bu hususlardaki mülâhazalarım aşağı, yukarı budur.

İstimlâk meselesine gelince; ben zannetmiyorum ki Dahiliye Vekilinin dediği gibi bizde muazzam bir «question

agraire» olsun, yani çiftçinin % 80 i başkasının hesabına çalışmış bulunsun. Bu vaziyet çok izam edilmiştir. Ben çiftçiyim ve ziraî hayatın içindeyim. Biliyorum. Evvelâ şunu söylemek isterim ki ben çiftçiye, alelîtlak her vatandaşı, yuva sahibi yapmanın ve çalışma için vesait sahibi yapmanın tamamile taraftarıyım ve bunun iktisadi ve İctimaî faidelerini de tamamile müdrikim. Tabîî bilirsiniz. Netekim kendi arazimden 4000 dönümünü yani yarısını bugün kendi ortakçılara devretmiş bulunuyorum. Binaenaleyh Toprak Kanununu herkesten evvel tatbik etmiş bulunuyorum. Bu işde tamamile çiftçinin toprak sahibi

olmasını, gerek İktisadî ve gerek İctimaî bakımdan, çok faydalı görüyorum. Amma, arzettiğim gibi, bizde diğer memleketlerde olduğu gibi, hukuku medeniye haricinde insanlar yoktur. Ve ötedenberi yoktur. Müslümanlık mülkiyeti bir akidei diniye olarak kabul ettiği için bizde ve bütün müslüman memleketlerinde herkes mülk sahibi olabilir ve alıp satabilir. Meselâ Rusyadaki mir usulü gibi bir usul bizde yoktur. Orada muazzam bir kütle mülk sahibi olmaktan, alıp satmaktan mahrumdur. Bizde halk az çok mal mülk sahibidir. Şimdi çiftçiyi toprak sahibi yapmak istiyoruz. Çiftçi, bilirsiniz ki, esbabı mucibede de yazıldığı gibi, çift ile meşgul olan halka derler. Çift sürer, kendi arazisi yoktur, başkasının arazisinde ortak olarak çalışır. Yahut da az arazisi vardır. Zannediyorum ki maksad bu nevi çiftçileri toprak sahibi yapmaktır. Zannetmiyorum ki bunlardan başka kimseleri de ve çiftçi amelesini de toprak sahibi yapmak meselesi mevzuubahis olsun. Böyle olursa o zaman hayvanını, alât edevatını evini, tohumunu ve mütedavil sermayesini de vermek lâzım gelecektir. (Vereceğiz sesleri). Müsaade buyurunuz, zannediyorum ki buna hiç bir Devletin Hâzinesi tahammül edemez ve bu, dünyanın hiç bir yerinde böyle halledilmiş değildir. Fabrikaya amele lâzım olduğu gibi, toprağı işlemeğe de amele lâzımdır. Bilhassa ameleyi toprağa çivilemek ve onu toprakta tutmak çok zor bir meseledir. Onun için bence, bu

verilse bile, dediğim gibi, onu toprağa bağlamak çok zor olacaktır. Ve gene, zannediyorum ki aradan seneler geçince gene bu topraklar başka ellere devrolunacaktır. Binaenaleyh halledilmesi lâzım gelen mesele, bugün elinde sapanı olan, çift süren ve başkasının yanında ortakçılık yapan çiftçiye toprak sahibi yapmaktır. Bu mes'ele Cumhuriyet Hükümetinin, zannederim, İzmirin istirdadından sonra oralarda kalan metrûk araziye muhtaçlara dağıtmasından başlar. Diğer taraftan Ziraat Bankası da çiftçiye arazi sahibi yapmak için taksitlendirme usulünü ihdas etmiştir. Ben zannediyorum ki bu mesele, Teşkilâtı Esasîyede yapılacak olan bu tâdilât, değer şeye, parasını peşin vermek cihetinden bir tadili istilzam edecek kadar büyük bir mesele değildir. Bilhassa şimdi yapılan tadilatta bedeli de, yapılacak kanunda tesbit edileceğine göre, vatandaşlara değer bahası verilmiyecek demektir.

Muazzam bir mes'ele karşısında isek, halledilmesi lâzım gelen iş, bazı memleketlerde olduğu gibi, muazzam bir kütleyi birdenbire arazi sahibi yapacak isek, o vakit her tedbiri alalım. Amma ben böyle bir vaziyeti görmediğim için tasarruf emniyetinin inkişaf etmesi çok lâzım olan bu memlekette emniyetsizlik ve istikrarsızlık tevliid edecek vaziyetleri düşünmek ve mezûrayı da elden bırakmamak lâzımdır. Onun için bir taraftan Hükümet kendi cephesinden, meselâ 20 senede ödenmek üzere ufak faizli bir hazine bonosu çıkarmak suretile, diğer taraftan Ziraat Bankası büyük toprak sahiplerde köylü arasında mutavassıttık rolünü yapmak suretile bu iş halledilir. Arzettiğim gibi terakki yolunda hızlı yürümeğe mecbur olan bir milletiz. Tasarruf ve mülkiyette emniyetsizlik ve istikrarsızlık verebilecek işlerden tevakki etmek lâzımdır. Zira bu emniyet her terakkinin hem kaynağı hem temelidir zannındayım.

HÜSNÜ KİTAPÇI (Muğla) — Bendeniz de lâyiha hükümlerini okuyarak edindiğim ihtisası yüksek huzurunuz-

da arzetmek üzere çıkıyorum. Kısaca arzedeceğim, kıymetli vakitlerinizi sui istimal etmiyeceğim.

İkinci maddeye ilâve edilen vasıflar şu demektir ki mevkii iktidarı elinde bulunduran C. H . P. şimdiye kadar programında umde olarak, esas olarak kabul ettiği bu vasıfları millete mal ediyor.

Atatürk gibi yüksek bir deha ve onun kıymetli arkadaşları, kanuna, Teşkilâtı Esasiye Kanununa girmemiş olsaydı dahi, bu işi yürütmek kudret ve kabiliyette olduklarını şimdiye kadar ki filiyatlarla göstermişlerdir. Binaenaleyh bu noktai nazardan bir faidei âmeliyesi yok gibi görünüyorsa da, Türk Milletinin ki ebed müddettir- gelecek nesillerimizin en iyi bir tarzda bir millet ve hükümet teşkil edebilmesi için lâzım gelen vasıflarla mücehhez olmasını göstermek ve bu vazifeleri kendilerine emanet etmek itibarıyla bu vasıfların ve bu umdelerin Teşkilâtı Esasiyeye girmesini bendeniz muvafık görüyorum.

Şimdi yurddaşlarımıza kalacak iş, bu mevzular üzerinde münakaşa etmek, imali fikretmek değil, bilâkis bu umdeleri en iyi tecelli ve tahakkuk ettirebilecek ve bu suretle de Atatürkün istediği gibi milletimizi muasır medeniyet, muasır milletlerin seviyesine ve hatta onların fevkine çıkaracak tedbirleri alarak bu neticeye varmaktan ibaret olacaktır. Biz Atatürk'ü ilk defa muzaffer bir kumandan olarak kendini tarihe yazdırdığını görüyoruz. Ondan sonra Türk Devletini kurup başına geçtikten sonra hiç yanılmaksızın idari siyasî bir çok kararlar alarak ve bir çok inkılâblar vücude getirerek millet ve memleketi vardırıdığı saadet derecesini yakinen görüyoruz. Ve bu itibarla da kendisini tarih büyük bir siyaset dahisi olarak kaydetmek zaruretindedir. Bu kadar isabetli kararlarını uzun zaman görerak, onun filiyat vadisinde, filiyat sahasında tahakkuk eden neticelerine baktıktan sonra bize düşen iş bu işaret ettiği noktalarda yekvücut olarak birleşmek ve onun gösterdiği umdeleri hırzıcan edecek şekilde kabullenmektedir. (Alkışlar) Bu noktadan da zannetmem ki

yurddaşlarımız başka türlü düşünsün. Yalnız bu umdeler üzerinde tevakkuf etmeği ben zaid bulurum.

Çünkü kıymetli Dahiliye Bakanımız çok selâhiyetli bir lisanla, vakıfane bir şekilde bunu izah buyurdular. Ben yalnız bütün bu umdelerin bizden istediği bir noktayı işaret etmek isterim. Atatürk bütün icraatında hedef olarak bunu kabul etmiştir. Bu da, kendi rahatına bakmıyarak yalnız .millet ve memleket için çalışmağı gaye bilmek ve bunun için de gayet feragatkâr ve fedakâr olmak. Şimdi her hangi bir vasfı ele alsak, meselâ devletçilik vasfını alalım: bu vasma istinaden Devlet gerek nazımlığını ve gerekse başarıcıkğını üzerine aldığı bir işte kullandığı elemanlar eğer bir iş yapan şahsî teşebbüs sahibi kadar o işe kendini bağlamazsa ve huzur ve rahatını feda etmezse devletçilik vasma ihamet etmiş olur ve bu vasfı semeredar olmaz. Aynı zamanda Atatürkün devletçilik vasfını haiz bir ferdi olamaz. Binaenaleyh feragat şarttır. Yine bir misal olarak 74 üncü maddedeki değışikliğı gösterelim: Orada belki vatandaşlardan şimdiye kadar elde ettikleri menfaatin bir cüzünü âmme namına müsait şartlarla vermesi istenecektir. Eğer bu adamlar tam feragatkâr olmazsu matrub neticeye varılamaz. Fakat hiç şüphesiz ki Halil Menteşe arkadaşımın da işaret ettiğı veçhile beşeri daima tekamüle sevk eden ve bu hususta dinamik bir kıymeti olan mülkiyet hakkını hatırdan geçmez- Zaten 74 üncü maddenin kısmı eveli bunu sarahaten temin etmektedir.

Binaenaleyh ilerde yapılacak kanunlarda âmme menfaati ile, şahsın menfaatini te’lif etmek için Yüksek Meclisin inceden inceye çalışacağını emin olmak pek tâbidir İşte görölüyor ki, bütün bu vasıfların iyi netice verebilmesi için vatandaşların, Yüksek Atasının sözünü tutacak şekilde feragati his ve feragati nefisle işe sarılmaları ve memleketi bu şekilde müstefid etmeleri gerektir.

İlave edilen beş vasıftan biri de, inkilâbcılıktır. Muhterem arkadaşımız Bay Halil burada kendilerine arız olan bir tereddüdün izah edilmesini istediler. Hakikaten sure-

ti zahirede görülüyor ki memleket siyasî inkilâbını yapmış ve en mükemmel bir şekli Hükümet kabul etmiştir. Şu halde burada yani inkilâbcılık sahasında yapılacak olan nedir? İçtimâî inkilâbları yapmış memlekette bunun üzerinde de söz söylemeğe mahal kalmamıştır. Memleket iktisadi inkilâbı da bir kanun ile ikmâl etmek üzere bulunmuştur. Şu halde inkilâbcılık ne şekilde tecelli edecektir? Daha ne istenebilir? Ben öyle zannederim ki bu, teceddüd ve terakkinin bir remzidir. Zihayat olan her şey daima ilerlemeğe muhtaç ve mecburdur. Tevakkuf ettiği takdirde inhitat başlar. Şu halde onu inhitattan kurtarmak için mütemadiyen ümran yapmak, ileriye gitmek zaruretindedir. Buradaki inkilâbcılıktan alacağımız mana bu olacaktır.

Diğer kayıtlar hakkında söyleyecek bir sözüm yoktur.

Tabiatile madamki Devlet işleri gittikçe çoğalıyor, eski devlet mefumu yerine bugünkü Hükümete düşen bir çok vazifeler vardır. Elbette teşkilâtı bu vezaifi yapabilecek şekilde çoğaltmak doğru olur. Hulâsa itibarile söyleyeceğim şudur: Atatürkün işaretini bu memleketin hüsnu niyetle kabul etmesi bu memleketin ve bu milletin menfaatıdır. (Bravo sesleri, alkışlar)

TEŞKİLÂTI ESASİYE EN. R. ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (Sivas) — Arkadaşlar; Halil Menteşe arkadaşımız çok ince ve esaslı bir noktaya temas etitler. Bu nokta da, bugün tadili teklif edilen ve Türkiyenin Esas teşkilâtı hakkında umde olarak kalması takarrür eden ikinci maddeye aiddir. 7

Arkadaşlar; bu madde Türkün hayatından, Türkün tarihinden, Türkün asırlar içerisinde geçirmiş olduğu inkilâblarından mülhem olan kudsi esaslardır. Bu esaslar arzettiğim gibi, Türkün tarihinden çıkarılmıştır: Türkün tarihini karıştırırsak, mazinin karanlıklarına gömülen ve asırların en derinliklerinden kudsi bir varlık halinde beşeriyet üzerine yükselen Türk; ancak o günden bugüne kadar, varlığını, bugün burada tesbit ettiğimiz esaslara

istinaden muhafaza etmiştir. Türk yaşamıştır; milliyetçi olduğu müddetçe; Türk yaşamıştır, devletçi olduğu müddetçe; Türk yaşamıştır, ancak kendi varlığının esaslarını kendi ruhundan çıkardığı müddetçe... (Bravo sesleri)

İşte Türk ölüm döşeğinde iken, varlık ruhunu, kendisine nefh edenler Türkün tarihine gömülerek onun varlığının esas seciyelerini bulmuş ve bugün burada teklif etmişlerdir. (Bravo sesleri)

Arkadaşlar; bir milletin ana kanunu yapılırken ilk evvel nazarı itibara alınacak şey, o milletin kendi hususiyeti kendi ruhunun tecelliyeti olmalıdır. Ancak o yoldaki umdelere istinad eden bir millet, en büyük fırtınalar karşısında varlığını ve benliğini muhafaza eder.

Türk, Asyanın bir ucundan öbür ucuna kadar hâkim olduğu devirlerde kendisini yıkan âmil ancak içinde yer alan haricî milletlerin telkinleri olmuştur.

Büyük Tukyü Devleti yıkıldı. Bunun âmili o zamanki Çin siyasetlerinin, Türk benliğini yıkmak üzere, mütemadiyen yaptıkları telkin ve fikirler olmuştur.

Hepiniz bilirsiniz ki bütün dünya Türkün ölümünün, determinizm esaslarına göre, mukadder olduğunu iddia ettikleri bir sırada, onun büyükleri, ancak Türkün ruhundan aldığı kanaatla bugün gördüğünüz bu canlı ve hayatlı Devleti kurmağa muvaffak olmuşlardır. (Alkışlar, bravo sesleri) Şu halde bugün huzurunuzda arzedilen tadilâtın esası olan Cumhuriyetçilik, Türkün kendi ruhunun ifadesi demektir; Milliyetçilik, o da kendi varlığının idamesi için lâzım olan esastır. Şu halde Türkün bu esasları Teşkilâtı Esasiye Kanununda yer bulunca, bunlara muhalif olarak fikirler serdedilmeyecek midir diyorlar. Bir liberal çıkıp liberalizm esaslarını, bir komünist çıkıp komünizmi müdafaa edemeyecek midir diye soruyorlar.

Hayır etmeyecektir, edemeyecektir. Teşkilâtı Esasiye Kanununa muhalif her hangi bir hareket nasıl bir cürüm ise bu esaslara muhalefet de aynı şekilde cürüm sayılacaktır. (Bravo sesleri, alkışlar)

Arazi meselesinde bir emniyetsizlik, bir itimatsızlık meselesi zannetmiyorum ki olsun. Mülkiyet hakkının kudsiyeti Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzda tasrih edilmiştir. Burada teklif edilen, bir adaletin icabının yerine getirilmesidir; memlekette çalışan ve bu milletin asırlardan ve asırlardan beri bârını çeken asıl halkın hakikî malına sahip olmasıdır. Bu iş yapılırken bugün bir takım şerait altında bu mallara malik olanların hukuku payımal edilecek değildir. Burada Teşkilâtı Esasiyede yapılan iş, bu malların çiftçilere tevzii için kanunî bir müsaade vermektir. Bu kanun yapılarak buraya gelecektir. O zaman mal sahibinin hukukunu temin edecek esaslar tabiatı derpiş edilmiş olacaktır.

RECEP PEKER (Kütahya) — Arkadaşlar; Halil Menteşe arkadaşımın ilişmesiyle uyandırılan mevzu hakikaten bu kadar mühim bir işin Yüce Kamutaydan çıktığı esnada üzerinde konuşmak gibi büyük bir fayda temin edilmiş olacaktır. Ben de Halil Menteşe arkadaşımın tasavvur ettiği bir faydanın şümulüne hizmet etmiş olmak için fikirlerimi arzetmek maksadile bu kürsüye geldim. Arkadaşlar; iç rejim bakımından yer yüzünün haline kısa bir görüş yapalım. Bu görüşün hulâsası şudur: yer yüzünde bir çok çeşidli krizler yanında her yerde ve kendi kanaatime göre diğer krizlerden daha mühim bir iç rejim krizi ve buhranı hüküm sürmektedir. İçinde yaşadığımız günün en önemli bir noktası olarak bizim gibi yeni ve modern hayata yeni çıkmış bir devlet için kendi rejimini daha ileri bir dikkatle göz önünde tutmak ve kendine yakışan kendi hayat ve ihtiyaçlarına uygun şekilde kuvvetlendirmek ve tanzim etmek baş işlerin en başındadır.

Müşterek inan:

Bizim şimdiye kadar rejimin esası olarak Devlet kanununa geçmiş ve yurdun henüz hayata doğmuş en taze çocuğundan en yaşlısına varıncaya kadar, hepsi için müş-

terek bir inan mevzuu telâkki edilmiş olan mahiyeti Cumhuriyetten ibarettir.

Şimdiye kadar Cumhuriyet Halk Partisinin şuuru içinde beslenip büyümüş olan ve partinin kendi hususî ve profesyonel politika telâkkisi içinde kalan hayatî esasları biz bu madde ile Teşkilâtı Esasiye Kanununa eklemekle bütün yurdun müşterek resmî ve kanunî bir rejimi haline sokmak istiyoruz. Bu hâdise, hakikaten başlı başına büyük bir inkılâb sayılacak kadar mühim bir mes'eledir. Bu esasların Kamutay tarafından kabul edilip resmîyet kesbettiği dakikadan itibaren yurtdaşların laboratuvarında çalışan profesörlerden günün politikası ile uğraşmayanlara ve işlerin başında bulunan büyük müdür arkadaşlardan meselâ Devlet Demiryollarının bir makasçısına kadar bütün vatandaşlar bu esaslara inanacak, bunları sevecek ve bunlara itaat mecburiyeti altına girmiş olacaklardır ve bütün millî faaliyet ahengi bir manzume halinde birbirini tamamlıyan bu yüksek esasların havası içinde akıp gidecektir.

Bu şu demektir ki bizzat hayattan alınarak Cumhuriyet Halk Partisinin programının içinde yazılmış bulunan bu hükümler, bu devletin bundan sonraki varlığında bütün yurtdaşları bütünlük ve beraberlik ruhu ile besliyecek ve millî birlik için daha sıkı bir tedbir alınmış olacaktır. Temyiz Mahkemesinin en büyük hâkiminden en küçük memurlarımıza kadar hüküm veren, tedbir alan, emir veren ve tanzim eden herkes günlük işini yaparken ve kararını verirken kendini bu esasların çerçevesi içinde hissetmek mecburiyeti altına girecektir.

Hülâsa arkadaşlar bu kanun çıkınca resmî hüviyeti olsun olmasın bütün vatandaşların tertib ettiği millî bünye müşterek ana esaslara beraber inanan sarsılmaz büyük ve daha kuvvetli bir kütle haline gelecektir. (Bravo sesleri, alkışlar).

Bunun edebiyat kısmı üzerinde fazla durmaya lüzum yoktur.

Liberal Propaganda:

Şimdi Halil Menteşenin teknik olarak bahsettikleri noktalara gelelim. Liberal propaganda Türkiyede yapılmıyacak mı? Encümen Başkanı benim de dahil olduğum encümen arkadaşlarımız namına cevabımızı verdi. Ben bu izahata bir az daha şümül vermek isterim.

Yeni hükümler anayasaya geçerken bunların mânalarını uzun uzun metne sokmaya kanunun konstrüksiyonu itibarile imkân yoktur. Fakat bir nokta pek açıktır ki, şimdiye kadar ana kanunun temelini teşkil etmiş olan Cumhuriyetçilik aleyhine yurt içinde hiç kimsenin hiç bir faaliyette bulunması caiz olmadığı gibi şimdiden sonra da Cumhuriyetçiliğin nakızı olan saltanat lehine bir hareket; hiç bir kimseden bir hareket sadir olamayacağı gibi, Teşkilâtı Esasiyenin umumî bünyesinin teyidatı altında olarak milliyetçiliğin nakızı olan beynelmilecilik ve halkçılık nakızı olan imtiyazcılık veya sınıfçılık ve devletçiliğin nakızı olan liberallik, lâikliğin nakızı olan klerikallik ve inkılâpçılığın nakızı olan irtica lehinde hiç bir faaliyet yapılamıyacaktır.

Bu esasların Kamutayca kabulünden sonra memleketin sosyal, kültürel ve siyasal hiç bir sahasında ne tek adamın ne de cemiyet halinde her hangi telkin veya teşebbüs halinde hiç kimse katiyen faaliyet ifa edemeyeceklerdir. (Bravo sesleri, alkışlar)

Bir Anayasa Kanununa madde konurken yazılan ana hükümlerin mânalarını uzun uzun izah, tefsir edici sözler ilâvesine imkân olmadığını söylemiştim. Fakat Kamutay huzurunda yapılacak konuşmalardır ki bu kelimelerin mânalarını bütün halk tarafından bütün tatbik ediciler tarafından anlaşılmasını kolaylaştırır. Bu itibarla bu izahlar üzerinde müsaadenizle bir az fazla duracağım.

Biz Cumhuriyetçiyiz:

Arkadaşlar, biz Cumhuriyetçiyiz diyoruz. Cumhuriyet

Türkiyenin değişmez Devlet şeklidir diye Ana Kanuna hüküm koymuşuz. Fakat Cumhuriyetin bizde tatbik edilen tarzından başka çeşidli neveleri de vardır.

Siyasî vahdet:

Türkiye öyle bir Cumhuriyettir ki bu şimdiye kadar Ana Yasaya girmemiş olan ve bugün girecek olan diğer beş vasıf ile beraber bir siyasî vahdet teşkil eder. Meselâ Amerika da bir cumhuriyettir. Fakat idaresi itibarile büsbütün başka esaslara dayanır. Fransa da bir cumhuriyettir. Fakat tam liberal bir Cumhuriyettir. Nihayet Müttehid Şûralar Sovyet Rusya da bir cumhuriyettir. Fakat sınıf hâkimiyetine dayanan büsbütün başka şekil ve mânada bir cumhuriyettir.

O halde Türk Teşkilâtı Esasiye Kanununda Türkiyenin yalnız cumhuriyetle idare edildiğini ve Türkiyenin yalnız cumhuriyetçi olduğunu ifade etmekle bugün ilerlemiş ve incelemiş olan siyasal mefhumların anlaşılması alanında kâfi bir vuzuh yapmış olur muyuz? (Hayır sesleri)

O halde bunu herkesin müştereken ve derinden anlamasına imkân verecek bir vuzuhla belirtmek gerektir. İşte bu altı vasfın yanyana bizim cumhuriyetimizin farık vasıf ve esasları olarak kanunda zikredilmesi elzemdir.

Sonra arkadaşımız bilhassa bir noktayı ifade ettiler ve dediler ki:

İnkılâbcıyız diyoruz; Cumhuriyetçiyiz diyoruz. Bazı insanlar komünizm faaliyetinde bulunurlar. Böyle bir adam hâkim huzuruna çıktığı zaman, evet ben inkılâbcıyım ve bilhassa cumhuriyetçiyim der. Ve inkılâbçı olduğu için komünizm yaptığını söyler, bu husus Teşkilâtı Esasiye Kanununa konmuş olan vasıflara hizmet vadisinden beni nasıl olup da muateb addedildiğini ileri sürer.

Hayır bütün vasıflar yanyana mütalea edilince ne komünist ve ne de faşist bir hareketi bizim rejimimizin derpiş ettiği bir inkılâb diye ileri sürmeye imkân yoktur.

Diğer vasıfların tamamlayıcı mânası içinde bizim inkılâbcılığımızın farikaları vardır.

Sade cumhuriyetçi veya sade inkılâbcı oluşumuzun değil; diğer ana vasıflarımızın da başka yerlerde, başka ideolojilerde kullanıldığından ayrı ve bize mahsus mânaları vardır.

Milliyetçilik vasfı:

Arkadaşlar, milliyetçiyiz, demekle milliyetçilik bakımından da bugün dünyada kullanılmış çeşitli mânalar vardır. Meselâ, kan milliyetçiliğini tatbik ederler.

Bu nevi milliyetçilik bazı yerlerde aktif ve passif vasıflarla tatbik sahası buluyor. Kendi kanından ve kendi ırkından olmıyanlar yurt dışına atmak veya yurtdaş hakkından mahrum etmek passif bir kan milliyetçiliğinin, tatbikidir. Bir de sınırlar aşırı yerlerde hatta kıt'a ve deniz aşırı yerlerde mevcut ve kendi kanından olan insanların siyasal hudud ve birlik içerisine girmesini ihtiva eden geniş çerçeveli irredentist milliyetçilik vardır. Bu da kan milliyetçiliğinin aktif bir görüşüdür. Daha bir çok milliyetçilik fikir ve şekilleri vardır.

Fakat bizim milliyetçiliğimizin ana vasfı ana yasamızın diğer hükümlerinde ve Cumhuriyet Halk Partisinin rejim prensipleri içerisinde de belirtilmiştir, Beynelmilelci. her cereyan milliyetçilik telâkkisine muhaliftir.

Halkçılık:

Arkadaşlar; halkçılık diye yer yüzünde çeşit çeşit teşekküller vardır. Son zamanlarda sol fikirlerin müşterek, çalışmaları için yapılan ve halk cepheleleri diye isimlenen bir takım siyasal kurumlara rastlarız. Bunlarla bizim halkçılık telâkkimizin münasebeti yoktur. Bu kelimenin aslı inkılâbın ilk günlerinde partiye ad olarak alınmıştı. Büyük Şef lisanı ile daha o zaman yapılmış olan halkçılık tarifi parti programında kemalini bulmuştur. Bu vasıf

yurdu imtiyaz iddialarından ve sınıf kavgalarından koruyan büyük ehemmiyeti haizdir.

Sonra lâik ve inkilâbî telâkkiler.

Arkadaşlar, lâik telâkkisinin de yalnız nazari hayatta değil, bilhassa tatbiki sahada da Türkiyede olan derinlik ve samimilik ile tatbik edildiği yer dünyada yok denebilir. Laisizmi ilim ve politika mevzuu olarak ilk telaffuz eden insan kütleleri bunların bugünkü devlet şekilleri içinde bile bizde olduğu kadar incelik ve ciddiyetle takib edildiği yer yoktur- Bu mefhumların bizim tatbik şeklimizdeki esas manaları da gene parti programımızda açıkça yazılıdır.

Halk Partisi ve Devlet:

Dikkat buyurulmuştur ki Devlete vasıf olacak yeni hükümlerin mânalarını izah edebilmek için hep Parti Programından yardım alıyorum.. Bunun sebebi açıktır. C. H. Partisi yem Devletin fikir ve politika kaynağıdır. Parti liberal devletlerde görülen bir çok partilerden biri değildir. Yeni Devletin hayatı boyunca derin tecrübelerle pışmış olan, bünyesinden her zaman Devlete esaslar vermiştir. Bu sebeple yeni devlet vasıflarının anlaşılması için bütün alâkadarlar bugünkü Parti Programından istifade edeceklerdir.

Bu değişme teşebbüsünün ehemmiyetini anlamak için söylemeyi lüzumlu gördüğüm bir noktayı daha tebarüz ettirmek isterim. Arkadaşlar, müstakil Devlet ve Müstakil millet olmak gibi bir ülvî dava vardır. Müstakil devlet ve millet olmak yalnız şu kadar bin kilometre murabba toprağın üstünde şu kadar milyon halkın kayıdsız ve şartsız yaşayıp ekonomik sosyal ve siyasal sahada çalışması mânasına gelmez. Bilhassa bir milletin ve bir Devletin tam müstakil bir Devlet ve millet olmak için kendi hayatından doğmuş ve kendi hayatına uygun kendi öz malı bir rejime sahip olması lâzımdır. Böyle olmazsa vaziyet yurdun bir parçası ecnebi istilâsı altında bulunduğu zamana benzer. O halde yurdun hayatı bir esasını teşkil eden rejim ecnebi fikirlerin istilâsı altında demektir.

Dünya bugün çeşitli rejimlerin ideolojileri arasındaki mücadeleye sahne olmuştur. Hayatımıza uymıyan dış rejimler bize tesir yaparsa bu, iç hayatımız için tehlikeli olur. Biz kendi rejimimizi bu tesirlerden korumalıyız. Konuştuğumuz Teşkilâtı Esasiye müzakerelerinden istifade ederek dış tesirler üzerinde bir az daha durmak yerinde olur.

Arkadaşlar, feodal devrin istirablarından sonra, dünya için her ileri insanlık hayatının bir mübeşirri, bir ışığı gibi liberal Devlet devri doğmuştur. İlk doğuşta bir kıymet sanılan ve her tarafta kapışa kapışa taklid edilen bu tip idare, siyasî haklar tarafından da ekonomi alanında da öyle suiistimallere uğradı ki dünyanın hemen hemen her köşesinde, bu tip Devlet çürüyor.

Liberalizm:

Bugün liberalizm her yerde ya çökmüş, tarihe intikal etmiş veyahut da sarsıntı nöbetleri içinde can çekişmektedir. Hayata yeni doğmuş olan Türkiye Devletinin hayatı için liberalizm çok fena ve çok zararlı bir unsurdur. Bugün liberalizm demek hukuk bakımından bir anarşi; ekonomi bakımından da bir kısım yurtdaşları diğer yurtdaşlara istismar ettirmeye açık bir kapı demektir. Bu, sade yeni ve nizamlı bir Devlet kurup işletmek yolunda olan bizler için değil, asırlık Devletler için bile bir afettir.

Eğer biz sadece kopye edilmiş liberal fikirlerle meşbu bir cumhuriyetçi olmakla iktifa etseydik, güç ve çetin zamanlarımızda yurt dışından içeriye dökülen zehirlerle memleketi altüst etmek isteyenlere karşı durabilir miydik? (Allah göstermesin sesleri)

RASİH KAPLAN (Antalya) Bâbil kulesi mi burası?

RECEP PEKER (devamla) — Bize sokulurken kıyafet değiştiren irtica denilen heyulanın boynuzları, kuyruğu yoktur. Hepiniz tecrübenin en derin safhalarında yaşamaktasınız. Devletin her hangi iç veya dış güçlüklerle uğraşma zamanında, şarktan, garpten, cenubdan, şimalden.

esen tahrib propagandalarına karşı kendisini her zaman korumaya hazır bulunması elzemdir. Onun için Devletin Ana Kanununda yalnız Cumhuriyetçi olduğumuzun yazılı olması bugün artık kâfi değildir. Ana Yasamıza bugün müzakere edilen lâiyhadaki diğer unsurları da eklemeye mecburuz. (Doğru sesleri)

Arkadaşlar; toprak işi üzerinde de arkadaşın söylediği şeylere karşı bir fikir arzetmek isterim. Halil Menteşe arkadaşımız esasa pek itiraz etmediler. Bu mesele Devlet için büyük ve hayatî bir mes'eledir. Daha ziyade değer meselesinde durdular. Esasen teklif edilen maddede topraklanma için ayrıca kanun yapılacağını söylemiş olduğumuza göre bugün müzakerede bu paranın tediyesi üzerinde söz söylemek fazla olacaktır. Bunu hususî kanunun görüşülmesine bırakabiliriz.

Mülkiyet hakkında istikrarın bozulması lâiyhada hiç mevzu bahis değildir. Topraklama işinde tediye usul ve şekillerini Teşkilâtı Esasiyenin alelittlak istimlâklere aid umumî kaidesinden ayırıyoruz. Aksi halde bu işe normal yoldan para vermek yalnız Türkiyenin değil Devlet mahiyetinde hiç bir bünyenin tahammül edemeyeceği bir külfet teşkil eder ki bu vaziyet yüksek maksadı felce uğratar. Bunu açık surette söyleyerek bir kanun lâiyhası yolu ile Büyük Millet Meclisi huzuruna gelmesi hem pratik, hem de esaslara bağlılık bakımından en doğru bir hareket olur. (Bravo sesleri sürekli alkışlar.)

AZİZ AKYÜREK (Erzurum) — Arkadaşlar; bugün Büyük Millet Meclisine sunulan tavriri imza edenlerden biri de benim. Halil Menteşe arkadaşımızın bazı tereddüdlerine dair olan sözlerine bu kürsüden cevap vermek istiyorum.

Teşkilâtı Esasiye Kanunu ne demektir? Bütün milletlerin kanunlarını gözden geçirirsek onlarda iki esas görürüz. Birisi; başarılan ve kuvvete istinad eden, muvaffak olan inkılâpların ve prensiplerin ifadesidir. İkincisi; daha

başarılması istenilen ve onun için çalışılan prensiplerin inkılâbların esaslarıdır.

İnkilâp nedir? İnkilâb bir milletin yükselmesi, ilerlemesi için aranılan bulunan bir formülün tatbikat sahasına geçirilmesi demektir. İnkilâbın muvaffak olması, onun doğrulduğunu ve hakikaten milletin öz ihtiyaçlarından, duygularından, kabiliyetlerinden doğmuş olduğunu isbat etmesi demektir. Başarılan inkılâblardır ki milletlerin malı olurlar. Dünyü ve bugünü göz önünden geçirelim. Benden evvel arkadaşlarımın söylediklerini tekrar etmek istemem, onlar büyük bir belagatla huzurunuzda hakikati anlattılar. Ben yalnız kendi görüşümle anlatmak istiyorum ki dünle bugün arasında inkilâb bakımından büyük bir fark görüyorum. Dünkü Türkiye hakikî, millî benliğini kaybetmiş ve asırlardanberi yaşıyan Türk varlığının icablarını bir tarafa bırakmış, sun'î tamamen yabancı bir şekle girmiştir.

Onda Türkün bütün an'aneleri silinmiş bulunuyordu. O yaşayış, sun'î bir yaşayıştı. Gelib geçici bir yaşayıştı. Bu, 'ya ölümle nihayet bulmak yahut bir inkılâbla tamamen yerinden atılarak değişmesi lâzım gelen bir yaşayıştı. Vatanımızın geçirdiği büyük ölüm tehlikelerini gözönüne getirdiğimiz zaman o kurtarıcının büyük iradesini, azmini, fedakârlığının genişliğini daha iyi anlarız. Türk Yurdunun büyük kurtarıcısı Atatürkün onun öz milletinin hayatından alarak hazırladığı fırka teşkilâtı, bugünkü inkılâbın temellerini kurmuş ve bunun üzerinde başarıcı bir çalışma yapmıştır. O bunda nasıl muvaffak oldu? Nasıl muvaffak olduk? Bunu uzun uzadıya izaha lüzum yoktur. Bu dehanın milletinin kabiliyetlerini ve imkânlarını sezmesi ve arkadaşlarına anlatabilmesi, milletini irşad ederek hakikî kurtuluş yolunu göstermesi, bu mucizenin esas temelleridir.

Atatürk, milletin hangi işte nasıl yükseleceğini bil-

diği için ona aid olan bütün prensipleri daha evvel düşünmüş ve onu ona göre programlaştırarak harekete geçmiştir. Başka memleketlerde inkılâblar kanla, silâhla, ihtilâllerle yapıldı. Bizde inkılâbın büyüklüğü, arkadaşlarımızdan birinin de söylediği gibi hareketinin en büyük insanlık muvaffakiyeti nümunesi olduğunu bütün dünyaya göstererek ve bütün millete anlatarak ve duyurarak onun ruhundaki bütün kuvvetlerden istifade ederek inkılâbı esaslı surette başarmıştır. Şimdi tatbikatta, bütün kanunlarımızda yer bulan inkılâb prensipleri, Teşkilâtı Esasîyemize giriyor. Bu onun son ahenkli olan yeridir. Çünkü başarılı inkılâbların yeri, o memleketlerin Teşkilâtı Esasîye Kanunlarıdır.

Halil Mentеше arkadaşımız toprak ve çiftçi işlerine temas ettiler. Toprak işi bir Teşkilâtı Esasîye için midir; değil midir? Bizim gibi dörtte üçü çiftçi olan bir memlekette toprak, Teşkilâtı Esasîyenin ana temellerinden birisini teşkil eder. Aynı zamanda toprak, yaşamanın da en mühim temelidir.

Ortakçı çiftçiler; ben bunları hakikî çiftçi addetmiyorum. Bugün yüz binlerce, milyonlarca yurtdaşlarımız ameledir ve bir nevi İktisadî esirdir. Onları hakikî hürriyetlerine, İktisadî varlıklarına çıkarmak için Partinin ve Büyük Millet Meclisinin kararları tamamiyle yerinde olacaktır.-

Bir noktaya daha temas etmek istiyorum: Bugün Teşkilâtı Esasîye Kanununa girecek olan esaslardan birisi olan inkılâbcılık, orada yeri olan bir vasıftır. İnkılâb başlamıştır, fakat yapılacak daha çok inkılâb işleri vardır, inkılâb durmaz daima yürüyecektir. Yarın için de inkılâb bizim için fedakârlık hazırlıyor. Biz şimdiye kadar hazırlandığımız yolda, yurdumuzu işletmek için çalışmalarımızda karşımıza çıkacak engelleri yıkacağız, bizi bu yükselme ve ilerleme önünde tutacak bütün hurafeleri ezeceğiz. İnkılâbcılık, bu demektir.

Bütün Türkler gözlerini Atatürk'e dikmişlerdir. O-

nunla beraber bu güne geldik. Yarın da onunla beraber ilerliyeceğiz, yurdumuzu yükselteceğiz.

Arkadaşlar; inkılâb yapmak büyük bir iştir. Onu sağlamlaştırmak, onun kadar büyük bir iştir. Onun istikbalini hazırlamak ve korumak da ondan daha büyük bir iştir. (Alkışlar).

Biz Türk çocuklarının istikbalini mes'ud yapmak için bugün yapılması lâzımgelen her fedakârlığı yapacağız. (Alkışlar)

MUHİTTİN BAHA PARS (Ordu) — Arkadaşlar; ben teferruattan bahsedecek değilim. Yalnız bir sevincimi söyleyeceğim.

Atatürk bize iyi bir vatan verdi. Bizim imanlarımızı nefsinde ve muhitte tecelli ettirdi. İstikbalimizi te'min için lâzım olan umdeleri Fırka programına koydu. Fakat öyle zannediyorum ki, şimdi öyle hatırıma geldi ki, bunları kâfi görmedi. O da bizim gibi, biliyor ki insanlar dünyanın en büyüğü dahi olsa, on sekiz milyon milletdaşım ve bütün dünya onun hayatı üzerinde toplansa da insanlar fanidir. Atatürk de olsa bir gün ölebilir. Çok temenni ederiz ki Allah bize o günleri göstermesin. Fakat istikbale bakarken ve bugün bütün dünyanın şuriş içinde bulunduğunu düşünerek, yarın benim milletim de birbirini boğacak bir hale gelir, yani bir İspanya olursa ben kabrimde rahat edemem, demiş ve bunları bir kitabı mukaddes halinde Teşkilâtı Esasiye Kanununa koymağa karar vermiştir. Diyebilirsiniz ki madem ki Fırka programında vardır, buna ne lüzum var? Fırka programına koymakla bütün milleti o Fırkaya girmeğe davet etmiş değildir. O bugüne kadar başka fırkaların teşekkülüne de müsaade etti. Fakat dünyaya baktı ki artık bu fırkalar bu Türk Milletini dahi batırabilir. Teşkilâtı Esasiye Kanununa bunu koymakla bu umdeleri, bu memleketin müebbed hayatı için esas ittihaz ettiğimizi evlâtlarımıza da ilân etmiş olduk. Yarın bir Hükümet teşekkül eder de on sene yirmi sene sonra bir meclis gelir de Teşkilâtı Esasiye Kanununun bu

maddelerine dokunmak isterse içlerinden bazıları sen ne yapıyorsun. Atatürkün koyduğu esasları sen nasıl bozabilirsin diyebilir. Ve Millet ne yapıyorlar Atatürkün koyduğu esasları nazil bozuyorlar? diyebilir. Ben bu maddelerle Türkün ve istikbalinin sigorta edilmiş olduğunu görüyorum bugün Atatürk böyle istiyor, ne diyorsunuz? diye millete sorsak, on sekiz milyon Türk müttefikan Teşkilâtı Esasiye Kanununun bu tadil edilen maddelerini kabul ediyoruz.. diyeceklerdir. Atatürke bu münasebetle de ebedi minnet ve şükranlarımı arzederim.

HALİL MENTEŞE — (İzmir) — Arkadaşlar, zannedelim hepimiz kabul edersiniz ki Türkün tarihini ve Cumhuriyet Halk Fırkasının umdelerini ve hizmetlerini exalter etmek lâzım gelirse hepinizin üstündeyim demek için çok pretansiyö olmak lâzım gelir. Fakat hiç birinizden de aşağı kalamam. Ve bu kürsüde muhtelif vesilelerle bunu ifade etmişimdir.

Bunu söylemekten maksadım, arkadaşlarım benim bu faydalı müzakereyi tahrik edişime cevap verirken, biraz Türkün tarihi üzerinde heyecanlı ve milliyet prensiplerine temas ettiler. Bunlarda hiç bir ihtilâfımız yok. Arzettiğim gibi onları exalter etmek lâzım gelse ben hiç birinizden aşağı kalmam. Ve bu kürsüde muhtelif vesilelerle bunu ifade etmişimdir.

TEŞKİLÂTI ESASİYE ENCÜMENİ BAŞKANI ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (Sivas) — Bunu size söylemedik.

HALİL MENTEŞE — (Devamla) Şu müzakereyi tahrik ettiğimden dolayı çok memnunum. Çünkü vaziyet tamamen sarahat peyda etmiştir. Benim endişem şudur: Devletçilik kelimesile Devletin şekli beyan ediliyor ve Devletçilik aleyhinde propaganda edecek olanlar şekli Devleti tağyir etmek cümrü ile takib edilecek, sarih. Yalnız endişe ettiğim nokta Teşkilâtı Esasiyenin diğer prensiplerde bunu nasıl te'lif etmek kabildir. Maahaza vaziyet sarahat peyda etmiş ve ben bu müzakereyi tahrik ettiğimden dolayı çok mahzuz olarak kürsüden ayrılıyorum.

Gl. REFET BELE (İstanbul) — Arkadaşlar; Bu sabah ben takririn metnini ve Encümenin mazbatasını okuduğum zaman acaba senelerden beri devam eden ve fırka programı, Hükümet programı şeklinde tatbik edilegelen bu umdeleri Devlet programı haline ifrağ etmekle ne kasd ne menfaat kasdedildiğini düşündüm. Menteşe Saylavı bu husustaki fikirlerini döktü. Kütahya Saylavı da açık surette izah etti. Her ikisine de teşekkür ederim. Bilhassa esas teşkilâtın, Ana Yasanın değişmesi meselesinde biz reylerimizi verirken kanaatlarımızı tam olarak edinmeli ve ona göre reylerimizi vermeliyiz. Bizi uzaktan seyreden, on yedi milyon insan vardır. Kelime be kelime ne istediğimizi anlatmalıyız. Çok defalar kelimelerin mânasını anlayamadığımız için birbirimizle kavga ederiz. Eğer kelimelerin mânasını iyi anlarsak aramızdan kavga kalkar.

Sonra Kütahya Saylavı bir şey daha söylediler; bu Ana Yasada her kelimenin tarifi için uzun boylu satırlar yazılamaz, Ana Yasa bir mecelle haline sokulamaz, onu buradaki münakaşalar vazıh bir halde çıkarır ve herkese anlatır. Şimdi anlıyorum, Hükümet programını Devlete mal ediyor. Altı umde vardır. Bu altı umdeyi ben de edebiyat yapmaksızın, gözden geçireceğim. Hepimiz cumhuriyetçiyiz. Hiç şüphe yoktur ki bu memlekette hemen hemen herkes milliyetçidir, millicidir. Bahusus amele en başta olmak üzere milliyetçidir, millicidir. Belki başka memleketlerde işçiler milliyetçilik fikrinden uzak kalmıştır. Fakat bizde onlar hepimizden fazla milliyetçidir. Montrö zaferini tramvay amelesi gözleri yaşararak anlatır. Tramvaydaki biletcî Hatay dediğimiz zaman gözleri yaşarır. Bunlar çok güzel şeylerdir.

Lâiklik: Lâikliği bu memleket gayet iyi anlamıştır. Bahusus bu memleketin dini olan İslâmlık, gayet iyi düşünülürse lâik bir dindir. Geriye kalıyor halkçılık. Bilmem, eğer halkçılık demokrasi demekse esasen bu, cumhuriyetin ruhunda mündemiç bir şeydir. Halkçı olmıyan bir cumhuriyet esasen bir cumhuriyet demek değildir.

Vaktile muhtelif şekillerde cumhuriyetler vardı. Esnaf. cumhuriyeti, Venedikte olduğu gibi., fakat bunlar doğrudan doğruya başlarında bir hükümdar olmıyan oligarşik bir idareden başka bir şey değildi.

İnkılâbcılık; yer yüzünde bir Devlet var mıdır ki ben olduğum yerde saplandım, kalacağım. Buradan bir adım ileri gitmiyeceğim desin. Eğer inkılâbcılık bir evolüsyon mukabili ise her Devlet inkılâbcdır. Eğer inkılâbcılık revolüsyon mukabili ise hiç bir Hükümet revolüsyonist olamaz. İnsanlar en kısa yollardan kendilerinin teşkil ettikleri ekseriyetle, Meclis tarafından, kendi arzularını tatbik ederler. Her Devlet inkılâbcdır. Binaenaleyh bizim memleketimiz niçin yerinde sayacak ki, niçin yerinde sayması hatıra gelmiştir ki ona inkılâb vasfını ilâve etmek lüzumunu hissedelim? Fakat öyle olmasını isterseniz hiç bir itirazım yok.

Geriye kaldı Devletçilik. Zannediyorum ki şimdi işin en canlı ve en mühim noktasına geldik.

Arkadaşımız Şükrü Kaya uzun ve güzel izahatı arasında, çok güzel bir lâf da söyledi. Günün ihtiyaçlarına uymıyan, ben ilâve ediyorum, vaziyeti duymıyan duyacak kadar zekâsı olmayan her millet, yine bu vaziyette olan her insan gibi sukuta mahkûmdur. Bugünkü şekilde, bugünkü ekonominin icab ettirdiği ihtiyaçları duymıyan. bir millet, değil uzun seneler, saatlerce bile yaşıyamaz. İhtiyaç bir kaç saat sonra ona hakikati göstermeğe kâfi gelir ve sonra onu doğru yola sevkeder. Bugün ekonomik ihtiyaçlar olabilir. Fakat bir bugün var bir de hayatın daimî şekilleri var. Hayatın daimî şekillerini düşündüğümüz zaman benim çok genç yaştan beri duyduğum bir kanaat var. Bir Devlet tüccar, bir Devlet sanatkâr olamaz. Ben bugün dahi bu fikrin doğru olduğuna kaniim. Pekâlâ, amma bir memlekette sanatkâr olacak, fabrikatör olacak kimse bulunmazsa, memleketin ihtiyacını tatmin edecek tüccar bulunmazsa, bunu kim yapar? O halde şerrin ehvenini ihtiyar etmek

lâzım, tabîi Devlet yapacaktır. Binaenaleyh hakikatin karşısında ne kadar inad edersek edelim bugünün zaruretleri bizi hak yoluna götürecektir ve yaşıyacaktır veyahut veyahutta yaşamıyacaktır. Buna imkân yoktur, bu böyle olacaktır. Yalnız bugünkü zaruretler devam edecek mi? Mes'ele bundadır. Belki bugünün zaruretleri devam etmiyecek, belki yarın değişecektir. Mes'ele yalnız ekonomik bakımdan mütalea edilseydi ben burada Fırkanın bu umdeyi devlet umdesi arasına sokmamasını teklif edecektim. Fakat mesele yalnız bundan ibaret değildir. Bizi devletçilik yolunu aramağa sevk eden şey, velev mahzurlu olsun, şimdiye kadar tuttuğumuz yolda bizi bu yolu muhakkak aramağa sevkedecek şeyin burada kemali cesaretle ve şevkle reyimizi kullanmağa sevkedecek kadar müsbet olduğuna kani değilim. Hepimiz biliyoruz ki daha şeker meselesini halledemedik.

Bugün bir sınıf mücadelesi karşısındayız. Milletimiz sınıfsız bir millettir. Fakat bunu demek kâfi değildir. Bugün sınıfsız, yarın sınıflı olabiliriz. Bunun önüne evvelden geçmek lâzım gelir. Bu noktai nazardan pek vazih prensip olmak üzere, cenabı hak bu memlekete göstermesin, yarın bu memleket zengininin elindeki tek mil servetinin elinden giderek karnının aç kalmaması için bugün fakirin zarureti def etmek lâzımdır. Onun için ben reyimi, ekonomik noktayı nazardan değil, doğrudan doğruya politik, siyasî noktai nazardan, memleketemin atisini düşünerek, burada kat'î bir kanaatla, vicdan istirahatı ile, muvafık olarak kullanacağım.

Bunu ilâve edecek yalnız bir sözüm vardı: Menteşe arkadaşımın bahsettiği toprak meselesi bence de çok mühimdir.

Bir defa her şeyden evvel insanlık noktai nazarından mühimdir. Bir tarafta sürülmiyen yığın yığın topraklar varken, bir tarafta da toprağı olmadığı için aç kalan insanlar - bunlar ne kadardılar, bilmem - var... Bir çok köylüler gördüm ki, kendilerinin toprağı olmadığı i-

çin - dikkat buyurun - toprak amelesi olmadıkları halde, ev bark sahibi bulundukları halde, civar köylere gidip amelelik ediyorlar. Hangi memleketteyiz? Nüfusu toprağına nazaran az olan bu memlekette bir taraftan boş topraklar dururken, diğer taraftan topraksızlık yüzünden aç kalan insanlar bulunsun. Bu, siyasi noktai nazardan bir mütalea değildir. Agrer mesele bir çok yerlerde insanlık noktai nazarından değil belki siyasi noktai nazardan görülmüş, belki merhamet mes'elesi. atiyi görme meselesi telâkki edilmiştir. Bu sebeble toprak mes'elesinin de bir âtiyi görme mes'elesi olması şarttır.

Teşkilâtı Esasiye Kanununda yapılacak tadilâtın heyeti umumiyesine dair söyleyeceklerim bundan ibarettir.

DAHİLİYE VEKİLİ ŞÜKRÜ KAYA (Muğla) — Sayın arkadaşlar, Teşkilâtı Esasiye Kanununda yapılacak tadilât üzerinde sayın arkadaşlarımla kıymetli fikir ve mütaleaları çok büyük bir dikkatle dinledim. Çok teşekkür şayandır ki partimiz umumî bir idealin ifadesini buraya getirmiş. Gördüğüm manzara budur.

Gerek müstakil ve gerek partiye mensub arkadaşlarımız bu işin tam olarak ve tam zamanında getirildiği kanaatinde bulundular ve Büyük Meclis huzurunda bunu teyid ettiler. Ve millete bunu söylediler. Bundan dolayı partimizin lüzumlu ve iyi bir işle huzuruza çıktığına müftehir olalım.

Arkadaşlar; Türk Cumhuriyetinin koyduğu rejimin esas ve prensipleri, evvelce de arzettiğim gibi, geçmiş zamanlarda filozofların, ulemanın kendi hücrelerinde hassas vicdan ve dimağlarında hazırladıkları mücerred mefhumlara uydurmak için yapılmamıştır. Tarihin yeni şartlarından ve ıstırablarından ve zarurî icraatından alınmış esaslardır. Realiteye müstenid bir yürüyüşün bir tatbikidir. Tabî konurken fikirlerden yüksek nazariyeler mütalea edilmiş diğer memleketlerde geçen hâdiseler ve görü-

len tecrübeler de nazarı itibara alınmıştır. Zaten elde edilen neticedeki isabet de bunu göstermektedir. Bizim Cumhuriyetimizin esaslı prensip ve vasıfları harp meydanlarında, meydan muharebelerinde düşünölmüş ve tatbik edilmiştir. Zafer âmili ve zafer eseridir. Kuvveti de bundadır. Bunun ilk esası İnönlerinde, Sakaryalarda, Dumlupınarlarda tesbit edilmiştir. Onun için reeldir ve onun için dinamiktir. Devletçilik vasfı da oradan alınmıştır. Her devletin bir zaman tatbik edeceği yegâne yol bu olacaktır. Zaten Devletlerin gidişi budur. Kehaneti sevmediğimiz ve kendi prensiplerimizi başkasına telkin etmeyecek kadar kendi işlerimizle uğraşmağı tercih ettiğimiz için kendimizi bunun hariçte telkinde mükellef addetmiyoruz. Bir Devletin yapacağı en müşkül iş en çok tekniğe mütevakkıf iş, ordu kurmak işidir. Devletin eline ordu ve Hükümet veriyoruz da ordu işlerinin binde biri kadar da haizi ehemmiyet olmıyan işleri Devlet yapamaz diyoruz. Bu loilik ile kabili tevfiik değildir. Mantık bunu kabul etmez. Devlet bugünkü teşekkülü itibarı ile mademki ordu gibi gayet çetin, ince, girift, modern tekniklerin hepsine istinad eder nazik bir makineyi elinde bulunduruyor ve Türk Devleti de en ziyade bunda muvaffakiyet göstermiştir. Türk devletin icabında eline alıp da muvaffak olamıyacağı hiç bir iş yoktur ve olamaz. Bir taraftan Türkte ordu yapmakta en büyük vasıf görülürken diğertaraftan en küçük bir işe Devletin kabiliyeti olmadığı fikri bize daima telkin edilirdi. Uzak değil 1912 tarihinde İzmire dört Türk makasçısı koymak için Türklerin şimendiferciliğe akli ermez diye Türk komiseri, bizim komiserimiz tarafından ricamız reddedilmişti. Bunu bilen ve derhatır eden, içimizde arkadaşlarımız vardır. Aradan yirmi beş sene geçmemiştir. Bugün şimendiferlerimiz biz Türkler tarafından yapılmakta ve işletilmektedir ve bugünkü işletme ile evvelki işletmenin farkını görmek için Nafia Vekâletinin çıkarmış olduğı eserlere bakmak kâfidir ve yalnız yolcu olmak da yeter.

Biz bu prensiplerimizi istatistik olarak almadık. Yani mu-

ayyen bir formül tatbik ederek onu ebediyen muhafaza için almadık. Hayatın gündelik zaruretlerinden mülhem olarak aldık. İnkılâbcılığın esas ruhu budur. Dünya için en iyi yapılan kanunlar bugün kütüphane camekânlarında tozlarla örtülüdür. Ne mükemmel sistemler vardır ki hiç bir tatbik sahası ve imkânı bulamamıştır. En iyi kanunlar maddeleri en iyi olan kanunlar değildir. Millete en uygun olan kanundur. (Alkışlar) ve Millet Meclislerinin en büyük vazifesi milletlere en muvafık gelen kanunları yapmaktır ve bizim Meclisimiz de böyle yapmıştır. Millet Meclisleri bir takım filozofların ve hukukçuların mahalli içtimai değildir. Millet Meclisleri günün ihtiyaçlarından hayatın zaruretlerinden aldıkları ilham üzerine milletin inkişafı için en iyi kanunu yapmakla mükelleftir ve bizim Büyük Millet Meclisimiz de doğduğu günden bugüne kadar böyle kanunlar yapmıştır. Ve Türkiye'yi böyle kurtarmıştır. (Alkışlar bravo sesleri)

Toprak Kanunu, çiftçiye toprak vermek kanunu, çok isterdim ki benim dairei intihabiye arkadaşım Milâslı Halil Mentеше de esasta bizimle beraber olsun. Çünkü Türk Köylüsünün çektiği, topraksız Türk köylüsünün çektiği ızdırabı, bilhassa kendi dairei intihabiyemizde benim kadar o da görmüştür. Nitekim, topraksızlığın delili olarak kendi çifliğini köylülere tevzi ettiğini burada kendisi söylemiştir. Eğer, köylüye bunu uzun vadelerle veyahut bedelsiz olarak vermişlerse, buradan kendilerine alenen teşekkür ederim. Demek ki topraksızlık ihtiyacını kendisi de görmüş ve biz bu kanunu yapmadan daha evvel bize tekaddüm ederek icabını yapmıştır.

Arkadaşlar, Muğla Vilâyetinin Köyceğiz Kazası tamamen çiftlik ağalarının elindedir. Hükümet konağı merkezi kazada bir çiftlik ağasının tarlası içindedir. Köylünün bir karış toprağı yoktur, orada çalışır. Vilâyetimizin diğer kazalarında da hal böyledir. Dairei intihabiyemizin yarı çiftçisi topraksızdır. Çalışmıyan ağa oturur, köylü

çalışır. Antalya da böyledir, Şark Vilâyetlerimiz de tamamile böyledir.

Bu memleketin ağırlerinin ızdırabı büyük ve milli bir ızdırabdır. Eğer bunu halletmiyeceksek, memleketimizde topraksız çiftçiyi Cumhuriyetin ve inkılâbın büyük nimetlerinden mahrum bırakmış olacağız. Eğer millet kendi topraklarında ekmeğine hakim olmazsa ve bunu temin edemezsek yapılan şeylerin mânası kalmaz. Vatandaşını aç ve topraksız bırakıp şu veya bu muhayyel idealler peşinde koşmak, kendini aldatmak değil midir? Kendi ırkdaşlarımızı ve bu ırkdaki büyük seciyenin asaletini göklere çıkardığımız Türkü bu halden kurtarmak lâzımdır. (Bravo sesleri, alkışlar)

Toprak, çiftçiye toprak; esbabı mucibesinde söylendiği gibi bu bir defalık iş değildir. Topraksızlık hissedildikçe verilecektir. Kanun geldiği vakit esasları müzakere edilecektir. Bir taraftan bu iyilik yapılırken, diğer taraftan hiç kimsenin hukuku tasarrufiyesine tecavüz etmek niyetinde değiliz. Hukuku tasarrufiyenin en mahfuz olduğunu, bilhassa tekrar etmek isterim, hukuku tasarrufiyenin en çok mahfuz kaldığı yer Türkiyedir. Ve bunu böyle tutmak mecburiyetinde olduğumuzdan toprak kanunu tatbik edilirken, getirilecek kanunla da muhafaza edilecektir. Belki kendilerinin dediği şekilde veya başka şekilde Büyük Meclis onun şeklini tayin edecektir. Bence Toprak Kanunundan dolayı gönüllere bir endişe getirmek ve düşünmenin hiç bir mânası yoktur.

Arkadaşların bilhassa bu noktaya nazarı dikkatlerini celbetmek isterim. Burada hayatını, hukukunu temin ettiğimiz kütle, dili olup da söylemiyen fakat söylemiye sizleri tevkil etmiş olan kütledir. Bizim yaptığımız kanunları okumıyacak, gazeteleri okumıyacak, onlar için nasıl çalıştığımızı bilmiyecektir. Bizim eserimizin büyüklüğü buradadır. (Alkışlar) Bunu bilecek kütle menfaatine dokunur gibi görünenler kütlesidir. Biz onların da menfaatlerine dokunmuyoruz. Bilâkis menfaatlerini müdafaa e-

diyoruz. Biz kendisine hakkını vermezsek o almak yolunu bilir. Biz doğru yollardan, kanunî yollardan herkesin hakkını vermek, herkesin haysiyetini, hayatını ve hukuku tasarruf iyesini kurmak ve korumak istiyoruz. (Şiddetli alkışlar)

EMRULLAH BARKIN (Malatya) — Bir daha söyle, bir daha söyle...

DAHİLİYE VEKİLİ (Devamla) — Arkadaşlar bizim bu inkılâblarımız kendi kendine ve demin dediğim gibi tarihin zarureti olarak doğmamıştır. Bu uğurda çok kanlar dökülmüş ve çok ızdırablı olmuştur. Asırlarca Türkler bu inkılâba kavuşmanın ızdırabını çekti, nihayet büyük dehanın Atatürkün milletin kudretile kendi irade ve kudreti birleşti, Türke vatan verdi, istiklâl verdi, prensip verdi. Bu prensipler kendimiz için ve milletimiz için ayrılmaz esaslardır, hepsi birbirine bağlıdır. Eğer biz bunun birini bir tarafa bırakırsak memleketin bir tarafında inhilal olur. Biz memleketi bu vasıflı Cumhuriyetle muhafaza ve idare etmekle mükellefiz. Memleketin bu sayede kurtulduğuna ve yaşayacağına kaniiz. İnkılâbcılığa bağlılığımız bundandır.

Bu inkilâbın sağdan ve soldan karşısına çıkacak olan her hangi bir cereyan bu inkilâbın kuvveti karşısında devrilmeye ve ezilmeye mahkûmdur.

Şimdiden böylelerine haber vermek isterim ki Türkiye Cumhuriyeti bu gibi cereyanlara asla müsaade etmeyecektir. (Bravo sesleri, alkışlar)

Türk milletin tarih içerisinde ve dünyanın bu halinde yapacağı çok daha büyük işler vardır. Şu veya bu hayal ve mefhumu mücerredin peşinden koşacak ne vaktimiz var, ne de koşturacak insanlarımız vardır. Biz tek bir dilek, tek bir ideal için, yani memleketin selâmeti, bu milletin refah ve saadeti ve âlemin huzuru için kütle halinde çalışmaya mecburuz. Tuttuğumuz yol budur, Atatürk'ün bize gösterdiği yol budur. (Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)

BAŞKAN — Kifayeti müzakere hakkında muhtelif takrirler vardır. Kifayeti müzakereyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifi

Madde 1 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun ikinci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir.

Türkiye Devleti, Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâbçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.

BAŞKAN — Madde hakkında mütalea var mı?... Söz Şerif İlden'indir.

ŞERİF İLDEN (Kastamoni) — Müsaade ederseniz buradan söyleyeyim Encümenenden bir kelime soracağım.

Maddede resmî dili Türkçedir deniliyor. Bu resmî kelimesine lüzum var mı?

TEŞKİLÂTİ ESASİYE ENCÜMENİ MAZBATA MUHARRİRİ
KENAN ORER (Manisa) — Teklifte buna dair bir şey yoktu eski maddede vardı, biz de aynen muhafaza ettik.

ŞERİF İLDEN (Kastamoni) — O halde bu kelimenin tayini teklif ederim.

BAŞKAN — Teşkilâtı Esasiye Kanununun, eski maddesinde vardır. Bu yalnız sizin teklifiniz ve kanaatinizle değiştirilemez. Bunun nasıl değiştirileceğini yine aynı kanun göstermiştir.

ŞÜKRÜ YAŞIN (Çanakkale) — Benim sözüm esasa taallük eden bir şey değildir. Maddenin yazılış tarzına aiddir. Teşkilâtı Esasiye Kanunu birinci maddesinde Türkiye bir Cumhuriyettir diyor ve 102 nci maddesi de, devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna dair olan birinci maddenin hiç bir veçhile tadil, tağyirinin teklif dahi edilemeyeceğini tasrih ediyor. Yani bu hükümle birinci madde, bir

ebediyet iktisab ediyor ve bu ebediyet de Teşkilâtı Esasiye Kanunu tekeffül etmiş bulunuyor. Halbuki şimdi teklif edilen ikinci maddenin tadilinde Türkiye devleti Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâbçı olup resmî dili Türkçe, Makarrı Ankara şehridir deniliyor.

Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu kabul edildikten sonra onun esas vasfını, daha doğrusu şartı aslisinin Teşkilâtı Esasiye kanunu ile kendisine verilmiş iken bu vasfın Cumhuriyetçilikten başka bir şey olmasına imkân yoktur. Burada Cumhuriyetçi kelimesini zikretmek veyahut Teşkilâtı Esasiyenin ebediyetini te'min etmediği bir maddeye bu vasfı sokmak, evvelki hükümle ahenkdar olmaz. Önün için diyorum ki Cumhuriyet idaresinin Cumhuriyetçi olması gayet tabii bir esas olacağına göre, bunu burada zikretmektense maddeyi şu suretle yazmak maksadı temin eder. (Türkiye Cumhuriyeti milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâbçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara Şehridir.) Bu şeklin kabulünü teklif ediyorum.

TEŞKİLÂTİ ESASİYE ENCÜMENİ M. M. KENAN ORER (Manisa) — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 102 nci maddesinin sarahati karşısında bu ,vasıfların ' kanunun birinci maddesine ilâvesi doğru olmadığı için bu altı umdenin ikinci maddeye tamamen sıralanmasını muvafık gördük bu itibarla Cumhuriyetçi vasfını da bu maddede tekrarladık. Aksi takdirde bu ana prensiplerinin yalnız beş maddesi, esas Teşkilât Kanunumuza geçmiş şeklinde bulunacaktır ki bunun doğru olmayacağına kani olduk. (Doğru sesleri)

GL. REFET BELE (İstanbul) — Kürsü alışkanlığımı kaybetmiş olmaklığım dolayısıyla demin arzedilecek bir şeyi unuttum. Fakat bu maddeden istifade ederek bunu da söyleyeceğim. Esasen temas edeceğim en mühim şey de bu idi. Devletçilik ve akşamı olmak üzere diğer beş umde maddeye yeni ilâve ediliyor. Bunların teyid kuvveti nedir?

Arkadaşlar pek iyi izah ettiler; bundan sonra Hükû-

metin programı Devlete mal edilecektir. Fakat şimdiye kadar, Devlete maledilen bu umdelerden yalnız bir tanesi vardı: Cumhuriyetçilik. Onun da müeyyidesi mevcuddu: En son maddenin son fıkrası: 102 nci madde olan bu son madde, işbu kanunun, şekli Devletin Cumhuriyet olduğuna dair olan, birinci maddesinin tadili ve taşıyırı hiç bir suretle teklif 'dahi edilemez, der.

Yarın bir liberal, ekonomik ve siyasî herhangi bir liberal çıkıp bunun üzerinde propaganda yapamaz mı? (yapamaz sesleri)

Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki bu maddenin tadil ve taşıyırı için taraftar tedarikine çalışamaz mı? Nasıl ki biz bugün Teşkilâtı Esasiyenin 'bu maddesinin tadil ve taşıyırını teklif ettik. Fakat bugün hiç birimiz çıkıp da Cumhuriyetin tadilini teklif edemezdik. Eğer bir kimse diğer beş umdenin böyle bir müeyyidesi yoktur diye bu hususta elinde silâh olarak kuvvetle işe girişmek isterse bunu kanun, bu cürmünden dolayı yakasından yakalar tedib ve tecziye eder. Fakat doğrudan doğruya ikna kuvvetile yaparsa buna mâni olabilecek miyiz? Fakat bunlar cumhuriyetin yanında diğer bir umde olarak bulunursa o zaman bunun aleyhinde kimse bir teklifte bulunamaz. Bugün olduğu gibi kalırsa, efkârı hazırlamak hakkına herkes malik olur. Binaenaleyh bu meseleyi Fırkanın nazarı dikkatine arzederim.

ALİ RIZA TÜREL (Konya) — Teşkilâtı Esasiye Kanunundaki hükümlerin müeyyidesi yine Teşkilâtı Esasiye Kanununun 103 üncü maddesindeki umumî zabıta hükmüdür.

RECEP PEKER (Kütahya) — Ceza Kanunu da var.

ALİ RIZA TÜREL (Devamla) — 103 üncü madde mucibince bu kanunun hiç bir maddesi hiç bi sebep ve bahane ile ihmal veya tadil olunamaz. Hiç bir kanun 'Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafi olamaz. Bu zabıta maddesidir ve bu müeyyide iledir ki Teşkilâtı Esasiye Kanununa

münafî alelade kanunlar çıkmasına mâni olunabilir ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun muayyen eşkâl haricinde tadil ve tağyir edilmesinin önüne geçilir. Bu umumî bir müeyyidedir. Bunun 'haricinde cezaî müeyyideler de vardır. Ceza Kanunumuzun son tadil edilen 146 ncı maddesinin aldığı şekle göre, Teşkilâtı Esasiye Kanununa muhalif bazı hareketler ceza müeyyidesi altına girmiştir. O maddede gösterilen şerait altında yapılan hareketler ceza müeyyidesi altındadır. Ya bu şerait tamamen tahakkuk edemezse, ne olacak Yani Ceza Kanunu malûm olduğu veçhile, kıyas yolile tatbik olunamıyan kanunlardandır. Bu kanunun gösterdiği bütün şerait tahakkuk etmelidir ki o hâdise ve o faaliyet cürüm olsun. O tahakkuk etmezse ne olacaktır? O takdirde vaziyet, kendi kanaatıma şöyle tetkik edilmelidir. Teşkilâtı Esasiye Kanununun bütün maddeleri cezaî müeyyide altında değildir. Amma bu kanunun muta olması da lâzımdır. O halde Devlet, Hükümet bu kanuna aykırı olan bütün faaliyetleri men etmek selâhiyetini haizdir. Şu halde, benim şahsî kanaatıma göre, Teşkilâtı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir tebdil veya ilgaya ve bu kanunla teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisini iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs edenler Ceza Kanununun bu müeyyidesi altına girdiği gibi, kanunun ikinci fıkrasında da, bu hareketleri neşriyat suretinde meydanlarda halkı toplıyarak tahrik etmek suretile başkalarını bu hareketleri yapmağa teşvik edenler de aynı ceza müeyyidesi altındadır. Bir de bundan maada 171 inci maddede bu işleri yapmak için olan ittifak halini derpiş ederken o vaziyette de oldukça ağır bir hüküm vardır. Bunun haricinde cezaî müeyyideyi haiz olmıyan hareketler bizatihi Teşkilâtı Esasiyenin müeyyidesi altında olmak dolayisile, Hükümet tarafından men edilmek iktiza eder.

BAŞKAN — Bay Şükrü Yaşın, takririnizi reyeye arzedeiyim mi?

ŞÜKRÜ YAŞIN (Çanakkale) — Evet.

T. B. M. M. Yüksek Reisliğine

Teşkilâtı Esasiye Kanununun birinci maddesinde (Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir) denmesine ve işbu maddenin tadil ve tağyirinin hiç bir suretle teklif dahi edilemeyeceği mezkûr kanunun 102 inci maddesinde zikrolunmasına binaen artık tadili teklif olunan maddede: Türkiye Devleti Cumhuriyetçidir demeye lüzum yoktur. Çünkü Cumhuriyetin en birinci ve en esaslı vasfı Cumhuriyetçi olmaktır.

Maddenin aşağıda yazılı şekilde yazılmasını teklif eylerim.

5/2/1937

Çanakkale

Şükrü Yaşın

Madde 2 — Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçi halkçı, devletçi, lâik ve inkılâbçıdır. Resmî dili Türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.

Başkan — Takriri reye arz ediyoruz. Kabul edenler... etmiyenler... Nazarı dikkate alınmamıştır.

Maddeyi encümenin teklifi veçhile reye arz ediyorum, Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Madde 2 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 44 üncü maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Başvekil, Reiscumhur canibinden ve Meclis âzası meyanından tayin olunur. Sair Vekiller Başvekil tarafından Meclis âzası arasından intihab olunarak heyeti umumiyesi Reiscumhurun tasdikile Meclise arz olunur.

Meclis müçtemi değilse arz keyfiyeti Meclisin içtimasına talik olunur.

Hükümet hattı hareket ve siyasî noktai nazarını azamî bir hafta zarfında Meclise bildirir ve itimad taleb eder.

Siyasî müsteşarları Başvekil, Meclis âzası arasından seçer ve Cumhur Reisi tarafından memuriyetleri tasdik olunur.

BAŞKAN — Madde hakkında mütalea var mı?

Maddeyi reye arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Madde 3 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 47 nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Vekillerin ve siyasî müsteşarların vazife ve mesuliyetleri mahsus kanunla tayin olunur.

BAŞKAN — Madde hakkında mütalea var mı?

Maddeyi reye arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

T. E. E. M. M. KENAN ÖRER (Manisa) — Bundan sonra gelen madde siyasî müsteşarlar tabirini kaldırmak suretile eski maddenin aynen kalmasını teklif ediyoruz.

BAŞKAN — Yani dördüncü maddeyi tadil etmiyorsunuz.

KENAN ÖRER (Manisa) •— Tadil etmiyoruz.

BAŞKAN — Encümen dördüncü madde olarak teklif ettiği metnin tayyını teklif ediyor. O halde o madde yoktur.

Şimdi beşinci madde olarak sayılan madde, dördüncü madde olacaktır.

Madde 4 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 49 uncu maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Mezun ve her hangi bir sebeple mazur olan bir vekile İcra Vekilleri Heyeti azasından bir diğeri veya Siyasî Müsteşarlardan biri muvakkaten niyabet eder. Ancak bir vekil veya bir Siyasî Müsteşar bir vekâletten fazlasına niyabet edemez.

Siyasî Müsteşarın vekile niyabeti halinde kararnamesi Meclise arz olunur.

BAŞKAN — Mütalea var mı?

Maddeyi reyi âlinize arz ediyorum. Kabul buyuranlar... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Madde 5 •— Teşkilâtı Esasiye Kanununun 50 nci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir.

İcra Vekillerinden veya siyasi müsteşarlardan birinin Divanı Âliye şevkine dair Türkiye Büyük Millet Meclisince verilen karar vekâlet ve müsteşarlıktan sukutu dahi mutazammındır.

TEŞKİLÂTİ ESASÎYE E. REİSİ ŞEMSETTİN GÜNALTAŞ (Sivas) — Orada bir kelime hatası vardır. Sondan ikinci satırda «vekâlet ve müsteşarlıktan sukutu» (vekâlet veya müsteşarlıktan sukutu) olacaktır. Yani «ve», «veya» olacaktır.

BAŞKAN — «veya» ilâvesini teklif ediyorlar. Başka mütalea var mı? Maddeyi kabul edenler... etmiyenler... Madde kabul edilmiştir.

Madde 6 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 61 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Vazifelerinden münbais hususatta icra Vekillerde siyasi müsteşarları ve Şûrayı Devlet ve Temyiz Mahkemesi rüesası ve azasını ve Cumhuriyet Başmüddeiumumisini muhakeme etmek üzere bir Divanı Âli teşkil edilir.

BAŞKAN — Madde hakkında mütalea var mı?

Maddeyi kabul edenler... Etmiyenler... Madde kabul edilmiştir.

Madde 7 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 74 üncü maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Umumî menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk olunamaz.

Çiftçiye toprak sahibi yapmak ve ormanları Devlet tarafından idare etmek için istimlâk olunacak arazi ve ormanların istimlâk bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur.

Fevkalâde hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakâlık yapmağa zorlanamaz.

BAŞKAN — Madde hakkında mütalea var mı?

Maddeyi reynize arz ediyorum.

Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Madde 8 — Teşkilâtı Esasiye Kanununun 75 inci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Hiç bir kimse mensub olduğu felsefî içtihad, din ve mezhepten dolayı muaheze edilemez. Asayiş ve umumî muaşeret âdabına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere he türlü dinî âyinler yapılması serbesttir.

BAŞKAN — Madde hakkında mütalea var mı?

Maddeyi reynize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

Madde 9 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir. Kabul edilmiştir.

BAŞKAN — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Kanunun heyeti umumiyesini tayini esami ile reynize arz ediyorum.

Kürsüye iki kutu konacaktır, lütfen sağdan gelmek suretile kutulara reylerinizi atınız.

Rey vermeyen arkadaş var mı... Rey toplama muamelesi bitmiştir. Açık reyle kabul buyurduğunuz kanunların neticesini arz ediyorum:

İnhisarlar umum müdürlüğü 1936 malî yılı bütçesinde (10.000) liralık münakale yapılması hakkındaki kanuna rey veren arkadaşların adedi (321) muamele tamamdır, kanun (321) reyle kabul edilmiştir.

Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğünün 1936 malî yılı bütçesinde (43.100) liralık münakale yapılmasına dair olan kanuna (326) arkadaş rey vermiştir, muamele tamamdır. Kanun (326) reyle kabul edilmiştir.

Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan kanuna (333) arkadaş rey ver-

mistir. Muamele; Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince tamamdır. Reye iştirak edenlerin adedi istediğimiz adetten fazladır. Kabul edenler (333) kişidir. Kanun müttefikan kabul edilmiştir. (Alkışlar). Pazartesi günü saat 15 te toplanılmak üzere celseyi tatil ediyorum.

Kapanma saati: 17.50

**Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri hakkındaki
2287 sayılı kanunun 12 ve 13 üncü maddelerinin
değiştirilmesine dair kanun**

Kabul tarihi: 6/1/1937

Kanun No: 3087

Neşri tarihi: 15/1/1937

Madde 1 — Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri hakkındaki 10 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı kanunun 12 ve 13 üncü maddeleri aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Madde 12 — Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü” resmî ve hususî liseler, orta mekteblerle muallim mekteblerinin idare işlerini, tedrisi ve terbiyevî faaliyetlerini ve muallimlerle talebinin tedavi edildikleri vekâlete merbut sıhhi müesseseler işlerini idare tanzim ve ıslâh vazifesile mükellef olup üç şubeye ayrılmıştır.

Madde 13 — İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü, resmî ve hususî ilk mektebler ve yatı mektepleri, ilk derecede hususî dersaneler, millet mektepleri işlerini ve halk terbiyesi etrafındaki mesaiyi idare ile mükellef olup üç şubeden mürekkeptir.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

21/1/1937

**İşkân Kanununun 31 inci maddesinin 1 inci fıkrasının “B,,
kısımının tefsiri**

Tefsir No: 221

2510 sayılı İşkân Kanununun, 31 inci maddesinin 1 inci fıkrasının “B,, kısmında «Sanatkâr ise: her türlü san’at alât ve edevatı ve makineleri, söküp getirecekleri fabrikaları, alât ve edevatı kâmilen ve fabrikalar masnuatından ve ibtidaî maddelerinden değeri altı bin liraya kadar olan mikdarları» ibaresindeki ikinci (Fabrika) tâbirinin burada manası bu kanunun ruh ve maksadına göre (âlelîtlak tezgâh ve imalâthane) olduğundan büyük ve küçük bütün san’at erbabının getirecekleri kendi sanatlarına mahsus masnuat ve iptidaî maddelerin altı bin liraya kadar olan mikdarı gümrük resmile bir defaya mahsus olmak üzere sair bütün teklif ve resimlerden muaftır.

4/1/1937

**Posta, telgraf ve telefon idaresi teşkilât ve vazifelerine ait 2822
sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun**

Kabul tarihi: 21/12/1936

Kanun No: 3080

Neşri tarihi: 30/12/1936

Birinci madde — Posta, telgraf ve telefon idaresi teşkilât ve vazifelerine ait 2822 sayılı kanunun (13) üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Hesap işleri müdürlüğü; bu idarenin hesaplarını muhasebei umumiye kanunu hükümlerine göre yürütmekle mükellef olup bir müdüre bağlı; bütçe, hesabat, tetkik ve takip şubelerde merkez muhasipliğinden ve taşra mes’ul muhasipliklerinden mürekkeptir. Müdürü Maliye Vekâletince tayin olunur.

İkinci madde — Mezkûr kanunun 25 inci maddesine bağlı bir numaralı cetvelin levazım ve hesap işleri müdürlükleri kısımları bu kanuna bağlı cetvelde gösterildiği şekilde değiştirilmiş ve vilâyetler kısmına da yine bu cetvelde derece, adet ve maaşları gösterilen memuriyetler ilâve edilmiştir.

Üçüncü madde — Mezkûr kanunun 28 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Maaş miktarları her sene bütçesile hususî nisbetler dahilinde tesbit olunan hat ve Baş bakıcı ve baş müvezzi. ve hat bakıcı ve müvezziler (1) No. lu kadro cetveline dahil olmayıp hususî bir sınıf teşkil ederler.

Bunlar hakkında da 25 inci maddenin 2, 3 ve 4 üncü fıkraları hükümleri tatbik olunur.

Dördüncü madde — Bu kanun 31-12-1936 tarihinden muteberdir.

Beşinci madde — Bu kanunun hükümlerini İcraya Nafia Vekili memurdur.

28/12/1936

1936 Malî Yılı muvazenei umumiye kanununa dahil bazı daire bütçelerde (D) cetvelinde değişiklik yapılması hakkında kanun

Kabul tarihi: 27-1-1937

Kanun No: 3105

Neşri tarihi: 2-1-1937

Birinci madde — 1936 malî yılı muvazenei umumiyesine dahil bazı daire bütçelerinin ilişik (1) sayılı cetvelde yazılı tertipler arasında 318400 liralık münakale yapılmıştı.

İkinci madde — 1936 malî yılı Maliye Vekâleti ile jandarma Umum Kumandanlığı ve Millî Müdafaa Vekâleti

Hava kısmı bütçelerinin ilişik (2) sayılı cetvelde gösterilen tertiblerinden 11725 lira tenzil edilerek bu bütçelerde yeniden açılan ve ilişik (3) sayılı cetvelde numaraları ve isimleri yazılı fasıllara fevkalâde tahsisat olarak konulmuştur.

Üçüncü madde — 1936 malî yılı muvazenei umumiye kanununa bağlı (D) cetvelinde Adliye Vekâleti kadrosunun vilâyetler kısmına 20 şer lira ücretli 8 odacı eklenmiştir.

Dördüncü madde — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Beşinci madde — Bu kanun hükümlerini icraya Maliye Vekili memurdur.

1-2-1937

Türkiye ile Romanya arsında münakid (Dobrucadaki Türk ahalinin muhaceretini tanzim eden mukavelename) nin tasdiki hakkında kanun

Kanun No: 3102

Neşri tarihi: 2-2-1937

Kabul tarihi: 25-1-1937

Birinci madde — Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Romanya krallığı hükümeti arasında Bükreşte 4 Eylül 1936 tarihinde akid ve imza edilmiş olan (Dobrucadaki Türk ahalinin muhaceretini tanzim eden mukavelename) merbutu olan dört mektupla birlikte kabul ve tasdik olunmuştur.

İkinci madde — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Üçüncü madde — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri heyeti memurdur.

28-1-1937

**Jandarma ve Gümrük Muhafaza Umum Komutanlıkları
teşkilâtlarında da 2811 sayılı kanun ve tadilleri hükümlerinin
tatbiki hakkında kanun**

Kabul tarihi: 25/1/1937

Kanun No. 3099

Neşir tarihi: 2/2/1937

Birinci madde — Hazarda yarsubaydan yüzbaşıya kadar bir kısım subaylara ve seferde bütün subaylarla askerî memurlara verilecek elbise, kaput ve çizme hakkındaki 14 haziran 1935 tarih ve 2811 sayılı kanun ve tadillerinin hükümleri ,aynı şartlarla jandarma ve Gümrük Muhafaza U. Komutanlıkları teşkilâtlarına dahil subay ve askerî memurlar hakkında da tatbik olunur.

İkinci madde — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Üçüncü madde — Bu kanun hükümlerini yerine getirmeğe Dahiliye, Gümrük ve İnhisarlar Vekilleri memurdur.

28/1/1937

**Madenî ufaklık para hakkındaki 2461 sayılı kanunun birinci
maddesinde değişiklik yapılmasına dair kanun**

Kabul tarihi:25/1/1937

Kanun No. 3103

Neşri tarihi: 2/2/1937

Birinci madde — Madenî ufaklık para hakkındaki 3 haziran 1933 tarih ve 2257 sayılı kanunun bazı maddelerinin tadiline ve bu kanuna bir madde ilâvesine dair olan 28/5/934 tarih ve 2461 sayılı kanunun birinci maddesinin ilk bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

İşbu kanunun neşri tarihinden itibaren Maliye Vekâletince tedricen on altı milyon liralık gümüş ufak para çıkarılır. Maliye vekili- bu miktarı görülecek lüzum ve ihtiyaca göre yirmi beş milyon liraya iblâğa mezundur.

İkinci madde — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir. Üçüncü madde — Bu kanun hükümlerini icraya Maliye Vekili memurdur.

28/1/1937

**Memurin kanununun 7 inci maddesine bir fıkra ilâvesi
hakkında kanun**

Kabul tarihi: 27/1/1937

Kanun No. 3104

Neşri tarihi: 5/2/1937

Madde 1 — 788 sayılı Memurin Kanununun 7 inci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

Hizmeti filiyei askeriyesini yapmadan memuriyete alınan lise ve bu derecedeki mektep mezunları için namzedlik müddeti üç senedir.

Madde 2 — Bu kanuna aykırı olan hükümler mülğadır.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerini İcra Vekilleri Heyeti yürütür.

1/2/1937

**Şeker istihlâk ve gümrük resimleri hakkındaki 2785 numaralı
kanuna müzeyyel kanun**

Kabul tarihi: 25/1/1937

Kanun No: 3101

Neşri tarihi: 26/1/1937

Madde 1 — Şeker istihlâk ve gümrük resimleri hakkındaki 2785 numaralı kanunun birinci maddesi aşağıda yazılı şekilde değiştirilmiştir:

Birinci madde — Şeker fabrikalarının istihsal edecekleri şekerin kilosundan 65 bin ton senelik istihsal esasına göre 5 kuruş istihlâk resmi alınır. İstihsalın 65 bin tondan az olduğu senelerde her yüz ton için bu resimden 0,0195 ku-

ruş tenzil ve fazla olduğu senelerde de her yüz ton için bu resme 0,01 kuruş zammolunur.

Yüz tonun kesirleri resim tayininde gelecek sene istihsaline ilâve edilmek üzere terkedilir.

Bir sene istihsali için yukarıdaki fıkralara göre tayin edilen resim nisbeti o seneki istihsalin miktar itibarile satışına başlanınca tatbik olunur ve resim tayinine esas tutulan istihsal miktarı tamamen satılmaya kadar devam eder. Ancak 12/6/1935 tarihinde mevcut stokların zararını telâfi için dahilde istihsal edilip mezkûr tarihten sonra satılmış veya satılacak olan şekerler iki yüz bin tona baliğ oluncaya kadar bu kanunla tayin olunan resim nisbetlerinden kiloda 1,40 kuruş ayrıca tenzil edilir.

Madde 2 — Hükümet Türkiye Şeker fabrikaları Türk Anonim Şirketinin her sene kendi fabrikalarından istihsal edeceği şekerle ertesi sene kampanyasına devredeceği stok miktarını ve istihlâkin istihsalden fazla kısmı için hariç- ton şeker ithali veya stokun lüzumu kadarının sarfi hususlarını tayine salâhiyettardır. Yıl icabı kabul olunan miktardan az istihsal olduğu senelerde noksanını ve çok istihsal olduğu senelerde de fazlasını şirket stoklariyle tevzin edebilir. Şirketin muhafazaya mecbur tutulacağı stok şekerin on beş bin tondan fazlası için Maliye Vekili şirkete bu fazla şeker bedeli kadar faizsiz avans itasına veya bu fazla şekere aid faizi ödemeğe mezdur.

Madde 3 — Dahildeki fabrikalarda istihsal edilecek glikozun kilosundan beş kuruş istihlâk resmi alınır .

Madde 4 — Şeker istihlâk ve gümrük resimleri hakkındaki 2785 numaralı kanunun bu kanuna uymıyan hükümleri mülğadır.

Muvakkat madde 1 — 1936 kampanyasında istihsal olunan şekerler için dahi bu kanun hükmü tatbik olunur.

Muvakkat madde 2—17—1935 tarihinden bu kanunun neşir tarihine kadar glikoz istihlâk resmi 2427 numaralı kana göre alınır.

Madde 5 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 6 — Bu kanun hükümlerinin icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 26/1/1937

**Askerî ve Mülkî tekaüt kanununun 8 ve 50 nci maddelerine
fıkralar eklenmesine dair kanun**

Kabul tarihi: 29/1/1937

Kanun tarihi No: 3107

Neşri tarihi: 6/1/1937

Madde 1 — 1683 sayılı Askerî ve Mülkî Tekaüd Kanununun 8 inci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

Ancak sahiplerinin tahriren müracaatları yukarıki fıkralarda gösterilen tarihlerden itibaren beş sene zarfında vuku bulmazsa bu maaşlar; müracaat tarihlerini ve re'sen tekaüde sevk halinde de bu muamelelerin salahiyetli makamlarca tasdik edildiği tarihleri takib eden ay başından itibaren bağlanır. Şu kadar ki bu müracaatların ağır hastalık ve esaret gibi kat'î bir mecburiyet neticesi olarak geciktiği hükmen tevsih edildiği takdirde bu sebeple geçmiş müddetlere aid haklar mahfuzdur.

Madde 2 — Mezkûr kanunun 50 inci maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

Tekaüd edilenlerle bunların yetimlerine yukarıki fıkra. ile bu kanunun muvakkat beşinci maddesi hükümlerine göre toptan verilecek istihkaklar sekizinci maddede gösterilen tarihlerden itibaren hesap ve tesviye olunur.

Bunlara aylık bağlanmaya kadar 63 üncü maddeye tevfiқан verilen paralar geri alınmaz ve toptan verilecek istihkaktan mahsup edilmez.

Madde 3 — Devlet memurları aylıklarının tevhih ve teadülüne dair olan 1452 numaralı kanunun 14 üncü maddesinin yarım liradan aşağı kesirler hakkındaki hükümleri kaldırmıştır.

Muvakkat madde — Şimdiye kadar tahsis muameleleri tekemmül etmemiş olan tekaüd ve yetim maaşlarile 1683 numaralı kanunun 50 ve muvakkat 5 inci maddeleri mucibince henüz alâkaları tamamen kesilmemiş olanlar hakkında da bu kanun hükümleri tatbik olunur.

Madde 4 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 5 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

3/2/1937

Askerî ve Mülkî Tekaüd Kanununun 60 ıncı maddesinin tefsiri

Tefsir No; 222

Zabitlerle askerî memurlardan tekaüd olanlara 1683 sayılı kanunun 60 ıncı maddesi mucibince verilen üç senelik zamdan, bunlardan tekaüd olmadan evvel veya tekaüd olduktan sonra ölenlerin maaşa müstahak yetimleri de istifade eder.

22/1/1937

Yabancı memleketlere gönderilecek domuz ve müstahzaratından muayene resmi alınmasına dair kanun

Kabul tarihi: 11/1/1937

Kanun No: 3091

Neşri tarihi: 21/1/1937

Madde 1 — 2 şubat 1340 tarih ve 405 sayılı kanuna bağlı tarifede yazılı her nevi domuz ve maddelerde mamulâtının ve derilerinin ihracında alınmakta olan muayene resimleri, 3 mayıs 1928 tarihli ve 1234 sayılı Hayvan Sağ-

lık Zabıtası Kanununa göre yapılmakta olan sıhhi muayeneler baki kalmak şartile, kaldırılmıştır.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun hükümlerini yerine getirmeğe Maliye, Gümrük ve İnhisarlar ve Ziraat Vekilleri memurdur.

18/1/1937

25.780.000 lira fevkalâde tahsisat verilmesi hakkındaki 3037 sayılı kanuna ek kanun

Kabul tarihi: 20-1-937

Kanun No: 3098

Neşri tarihi: 28-1-937

Birinci madde — II-VI-936 tarih ve 3037 sayılı kanunun birinci maddesine bağlı cetvelin Nafia Vekâleti kısmında Üçüncü Umumî Müfettişliğe ait inşaat işleri için ayrılan 240.000 liradan bu Umumî Müfettişlik mıntakası dahilinde lüzum görülecek şehir ve kasabaların harita ve plânları yaptırılabilir.

İkinci madde — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Üçüncü madde — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri heyeti memurdur.

24-1-936

Tamimler

MAHALLÎ İDARELER UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 813

İdare hey'etince karara bağlanıp Şûrayı devlete sevk olunmak üzere vekâletimize gönderilen fezlekeli evrakı tah-

kikiye üzerine yapılan tetkikat neticesinde usul cihetinden aşağıda madde ve madde gösterilen noksanlara tesadüf edilmektedir.

1 — İtiraz arzuhalleri ekseriya delâilden olan evrakı müsbiteler ve kararlar ile birlikte gönderilmiyor. Ve itiraz arzuhallerine makamı resmiye takdim edildiği günün kayıt ve havale tarihi yazılmıyor. Bu suretle müddeti itirazın kanunî surette hesap edilmesine imkân bulunmuyor.

2 — Şahitlere usulen yemin ettirilmiyor. Yahut şuhut ifadatı yukarısına yeminle ifadeleri alındığı yazılmıyor.

3 — Tebligat muameleleri kanunun tarif eylediği usule göre yapılmıyor. Müddei şahsî ve müştekilere behemhal men'i muhakeme kararlarının tebliği lâzımdır. Tebliğ varakalarında tebliğ tarihi mutlak gösterilmek ve ziri tebliğ edenler taraflarından tasdik ve temhir edilmek ve ikâmetgâhları bulunmayanlara ilânen tebliğat yapılmak muktazidir.

4 — Bazan maznunların ifade ve müdafaaları alınmaksızın haklarında karar verildiği görülüyor.

5 — Her hangi bir sebebi kanuni ile fesh ve iadeyi tazammun eden mazbatalar dosyası ile beraber iade olunmuyor. Fesh kararı üzerine yeniden ita edilen mukarrerat bazan tarafeyne yeniden tebliğ edilmiyor. Bilhassa karar tarihi ile evrakın tarihi arasında uzun zaman geçirilerek tehhürata meydan veriliyor. Mafevk idare hey'etince karar fesh olunmaksızın noksanın ikmâli için iade kılman mukarreratın da bozulmuş gibi telâkki edilerek karara raptolunduğu görülüyor. Bu yolda tashih ve tavzihi madde için iade edilen evrak vaktinde geri gönderilmiyor.

6 — Karar mazbataları usul ve kanun dairesinde tanzim edilmiyor. Meselâ maznunlar teaddüt eylediği takdirde haklarında karar verilenlerin isimleri ve herbirine isnat edilen suçlar ve bu suçların ceza kanununun hangi maddelerine temas eylediği gösterilmiyor. Mutlak, müphem veya noksan yazılıyor.

7 — Ekseriyetle şikâyetnamelerde haklarında dava edilen veya tahkikat neticesini gösteren fezlekede maznun olarak zikrolunan veya tahkikatın icabı olarak maznunen ifadesi alınmış olan kimseler haklarında: netice itibarile leh veya aleyhte bir karar verilmek muktazi olduğu gibi suçların teaddüdü halinde de karar mazbatasında her bir suç için ne karar verildiği gösterilmek icap ederken bir kısmı meskût bırakılıyor.

8 — Mukarreratı muhtevi mazbata mühürü resmi ile ve mühürü resmi üzerinde idare reisinin imzası ile iptal edilmiş olarak tevsik olunmak lâzımeden olduğu halde bazan yalnız mühürü resmi ve bazan da kimin olduğu gösterilmeyen bir imza ile gönderildiği gibi bazı hallerde de matbu veya soğuk imza damgalarile kanunen vusuk ifade etmeyen eşkâlde imzalanıyor.

9 — Mazbatalar veya suretlerinde heyetin nisabı kanunisi teayyün edebilmek üzere kararın yukarısında müzakerede bulunanların isimleri yazılmak veya tahkikat mazbatalarında heyette bulunmayanların gösterilmesi ve bulunanlara imza ettirilmesi icap ederken bu hususa dikkat edilmediği görülüyor.

10 — Bazan idare heyetini teşkil eden zevatın meselâ; Defterdar, mektupçu ve emsalinin tahkikata memur edilerek muhakkik sıfatını ihraz bu suretle reylerini evvelce ihsas eylemiş olmaları itibarile o işte kanunen heyete ve karara iştirâk edememeleri icap ettiği halde usulün bu lâzimesine riayet edilmiyor.

11 — Herhangi bir evrak ve muamelenin tevhürü neticesi olarak tevellüt eden suçlarda tarihlerin tesbiti ile suç müddetinin kayden tavzih ve teyit edilmesi lüzumunda zühul olunuyor.

Devlet Şurasınca bu noksanlardan dolayı idare heyeti kararları bittabi bozularak iade edilmekte ve netice itibarile işler beyhude yere uzayarak kırtasî muameleler de fuzulî surette artmakta olduğundan icabedenlerin nazarı

dikkatleri celbedilerek ve bu husustaki murakabenin teşdid buyurularak bu kabil noksanlara meydan verilmemesinin teminini bilhassa rica ederim.

18/2/1937

Tamimler

VİLÂYETLER İDARESİ U. MÜDÜRLÜĞÜ

Ş. II

Öz:

Şark Demiryolları imtiyazının
hükûmetçe satın alındığı H.

Sayı : 519

1 — Cumhuriyet hükûmetince imtiyazı satın alınan ve 1-1-937 tarihinden itibaren devletçe işletilmesine başlanmış olan şark hattı, devlet demiryollarına bağlanarak; merkezi Sirkeci olmak üzere (Devlet demiryolları Avrupa hattı 9 uncu işletme müdürlüğü) namı altında bir işletme müdürlüğünün teşkil edildiği Nafia Vekâletinin 5/12-1-937 gün ve 625 sayılı yazısıyla bildirilmiştir.

Keyfiyet tamimen tebliğ olunur.

2 — Vilâyetlere, U. Müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

11-2-1937

Öz:

Afâtı semaviye ve arziyenin
vaktinde bildirilmesi H.

Sayı ; 445

1 — Yağmur, dolu, kar, fırtına, su taşması, kuraklık ve saire gibi yurttan zararlar husule getiren afâtın vukuu bazı vilâyetlerce vekâlete geç haber verilmesi yüzünden bu gibi vekâletin vekâletçe haber alınmadan evvel matbuata intikal ettiği görülmektedir. Yurt içinde zarar vukua geti-

ren her türlü afatı semaviye ve arziyeden vekâletin günü gününe haber alarak gereğini yapabilmesini temin için bu gibi hâdiselerin vukua geldiği gün vakanın mahiyetinin, tarihinin ve saatinin, mevkiinin, yaptığı zararın alınan tedbirlerin, yangın ve sairede müsebbiblerinin yapılan tahkikat neticesinin vekâlete telle bildirilmesini ve mühim hâdiselerde telle verilecek malûmatın mütemmim tel veya tahriratlarla tavzihini tamamen ve ehemmiyetle dilerim.

2 — Gereği için vilâyetlere ve bilgi olmak üzere de Umumî Müfettişliklerle vekâlet dairelerine yazılmıştır.

11-2-1937

Öz:

Sayı : 442

Döviz muvazenesinin korunması H.

Döviz muvazenesinin korunması hakkında Başvekâlet yüksek makamının 22-12-936 gün 4136 sayılı buyrukları sureti ekli olarak yollanmıştır.

Gereğinin buna göre yapılmasını önemle ve tamamen dilerim.

Umumî Müfettişliklerle vilâyetlere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

11-2-1937

Başvekâlet Yüksek Makamının 22-12-936 gün ve 6/4126 sayılı tezkeresi suretidir.

Döviz muvazenesini korumak için devlet dairelerinin pek muhtar kalmadıkça serbest döviz tediyelerini icap ettiren mübayealarda bulunmamaları evvelce de tebliğ ve rica edilmişti.

Malûm olduğu üzere serbest dövizli mübayealar döviz cetvellerde idare edilmekte olmasına binaen karşılıksız serbest döviz tediyesinde emri vakiler ihdası tediye muvazenemizi ihlâl edeceğinden kabili tecviz olmıyan böyle bir vaziyete mahal kalmamak üzere döviz cetvellerinde karşılık bulunsa da muztar kalınmadıkça serbest dövizli mübayealarda bulunulmamasına itina edilmekle beraber döviz cetvellerinde karşılık bulunmadıkça katiyen bu şekilde mübayealarda bulunulmamasının teminini, tekrar ehemmiyetle ve tamimen rica ederim.

**Başvekâlet yüksek makamının 28-1-937 tarih ve 215 sayılı
tezkereleri sureti**

Sayı : 524

Hatay mukadderatını tayin eden kararın Cemiyeti Akvam konseyinden çıkması münasebetile Büyük Reiscumhurumuzun Cumhuriyet Hükümetine ibzal buyurdıkları yüksek iltifatı havi telgrafla Yüce huzurlarına arz olunan cevapnamenin birer suretlerini Zatı Devletlerine takdim etmekle şereflenirim.

Başvekil

İ. İNÖNÜ

1 — Hatay .mukadderatını tayin eden kararın Cemiyeti Akvam konseyinden çıkması münasebetile Büyük Reiscumhur Atatürk ile Başvekil İsmet İnönü arasında teati edilen tel yazıları örneklerinin gönderildiği hakkındaki Başvekâlet yüksek makamının yazıları aynen yukarıya çıkarılmış ve tel yazıları örneklerinin ilâştirilerek gönderilmiş olduğu tamimen tebliğ olunur.

2 — Umumî Müfettişliklerle, Vilâyetlere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

İSMET İNÖNÜN CEVABI

Başvekil İsmet İnönü Reisicumhur Atatürk'e cevaben şu telgrafi çekmişlerdir:

Atatürk'ün Yüce Huzuruna

Yüksek iltifatınızı İcra Vekillerine ve sayın Mareşal'a tebliğ ettim. Hepimizin minnet ve şükranımızı sunarım. Hatay davasında Hükümetin takip ettiği usul ve hareket Yüksek Şefimizin ilham ve telkini eseridir. Cemiyeti Akvamın kuvvetlenmesine hizmet etmek bizim kanaat mahsulü olan siyasetimizdir. Bu siyaseti takdir buyurmanız memleketimizin aynı usulü takip etmesi için teşvik ve karar ifade eden yeni bir teminattır. Millî davayı takip ederken, komşularımızı ve eski dostlarımızı incitmekten azamî derecede sakındık. Cumhuriyet Hükümeti vazifesini ifa esnasında münakaşa halinde bulunduğu muhatablarına itibarla hitap etmiş ve elde edilen neticeyi hakkın ve milletler arsında serbest münakaşanın mesut eseri sayarak, muvaffakiyet hissini umumî ve müşterek tutmuştur. Medenî milletler arasında iyi geçinme idealinin yorulmaz pişivası olan Yüce Şefimizin idare ve siyasetile Türk milletinin medenî âlemde itibarı daima yükseleceğine ve Türk siyasetinin beynelmilel âlemin en sağlam sulh temellerinden biri olduğu gittikçe daha iyi anlaşılacağına itimadımız vardır.

Derin ve engin tazimlerimizi kabul buyurunuz Büyük Atatürk.

İ. İNÖNÜ

ATATÜRKÜN TEGRAFI

Reisicumhur Atatürk Başvekil İnönü'ne şu telgrafi çekmişlerdi: Hatay'ın mukadderatını tayin eden kararın konseyden çıkmış olduğunu Hariciye Vekilimizin şimdi

aldığım telgrafnamesinden anladım. Başarılmış olan millî davada takip olunan medenî ve İnsanî usule, arsiulusal lââyık olduğu kıymetinin verileceğine şüphe yoktur.

Bu eser, cumhuriyet hükümetinin millî meseleler üzerinde ne kadar şaşmaz bir dikkatle durduğunu ve onları en makûl tarzlarda intaç için cesaret ve feragatle hareket ve faaliyete geçebilecek enerji ve kabiliyette bulunduğunu gösteren yeni bir örnek olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin bu siyaset kavrayışının dünyada sulh ve huzur isteyen ve bunun icabı tabiisi olan hak severliği şiar edinmeği fazilet bilen bütün dünya milletlerince takdirle karşılanacağına şüphe yoktur.

Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu davasını, büyük ve âdil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve salâhiyetinin daha çok çetin meseleler halinde en yüksek kudret ve kuvveti haiz olmasını temenni eylediği cemiyeti akvama bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır.

İçden ve hakikaten bağlı olduğu dostlukları rencide etmeksizin millî meselenin hallini, Cemiyeti Akvam konseyinde bir neticeye vardırnak hususunda gösterdiği yüksek kıyaset, dürendişlik ve vekardan dolayı Türkiye Cumhuriyet Hükümetini ben de sureti mahsusada tebrik ederim.

Bu tebrikime teşekkürlerimi de ilâve ederek, bütün İcra Vekilleri ve Büyük Erkânıharbiye Reisi arkadaşlarımıza tebliğ buyurmanızı rica ederim.

K. ATATÜRK

Öz:

Üçüncü tertip 17 inci cilt düstur H.

Sayı : 240

1) Başvekâlet neşriyat müdürlüğünce neşredilen üçüncü tertip 17 inci cild düsturlardan () tanesi vilâyetiniz namına postaya verilmiştir-

Alındığının bildirilmesi ve demirbaş eşya defterine beher cildin bedeli olan 1 lira 50 kuruşun kaydedilerek zayi edenlerden bu fiat üzerinden tazmin ettirilmesini tamimen dilerim.

2) Vilâyetlere, Umumî Müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

21-1-1937

Öz:

Kömür yakan vesait
Beynelmilel sergisi H.

Sayı : 678

1 — Kömür yakan vesait beynelmilel sergisinin tanzim işine komiser tayin edilen Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Direktörü Reşit Gencerin vukubulacak müracaatlarının sür'atle intacı hakkındaki İktisat Vekâletinin yazıları aynen aşağıdadır.

Gereğine göre muamele yapılmasını tamimen dilerim.

2 — Umumî Müfettişliklere ve vilâyetlere yazılmıştır.

İktisat Vekâletinin 28-1-937 tarih ve 43 sayılı yazısı sureti:

Kömür yakan vesait beynelmilel sergisinin tanzimi işi Maden Tetkik ve Arama Enstitüsüne verilmiş ve Enstitü Genel Direktörü Reşit Gencer sergi komiseri tayin edilmiştir.

Bu işin matlûp şekilde görülebilmesi için bütün hükümet teşkilâtının ve sair müesseselerin Enstitüye mümkün olan yardımı esirgememeleri lâzımdır.

Komiserlik tarafından vukubulacak müracaatların sür'atle intacına kıymetli yardımlarınızı dilerim.

2-3-937

Öz:

Teşkilâtı Esasiye Kanununun
tadili H.

Sayı: 565

1 — Teşkilâtı Esasiye kanununun tadili hakkında Türkiye B. M. Meclisinde geçen müzakerenin bütün memlekette aynen neşri Meclis kararı iktizasındandır. Bu müzakerenin münderiç olduğu resmî gazete gönderilmiştir.

Memlekette intişar eden siyâsi gazetelerde evvelce neşredilmiş olsa dahi tekrar neşredilmesi kanunî teamül iktizasındandır. Az nüshalı gazetelerin bir, iki nüshada neşretmeleri caizdir.

Memlekette diğer dillerde neşredilen gazetelerde de harfîyyen sahih tercümelerin neşri zaruridir.

Bundan başka tadilâta ait prensibler üzerinde gazetelerimizin geniş ve müteaddit neşriyat yapmaları ve muvafık komanterlerle bu esasların efkârı umumiyyeye iyice anlatılması ve yazılması devlet ve parti noktai nazarından da çok mühim ve faydalıdır. Gazetelerimizin bunu evvelce yaptıklarına şükranla müttali olmakla beraber çok faydalı ve ehemmiyetli olan bu mevzu üzerinde tekrar tekrar neşriyat ve telkinatta bulunmalarını ayrıca rica ederim.

2 — Umumî Müfettişliklere ve vilâyetlere yazılmıştır.

15-2-937

Öz:

Ağaç ve orman sevgi ve bilgisi
adlı kitabın gönderildiği H.

Sayı : 518

1 — Ormanlarımızın tahripten vikayesi ve hüsnü muhafazasını istihdaf eden faydalı yazıları havi (Ağaç ve orman sevgi ve bilgisi) adlı kitaptan kaza ve nahiyelerle vali muavinlerine ve mansup idare heyeti azalarına, vilâyet ve kaza jandarma komutanlarına da verilmek üzere () tanesinin gönderilmiş olduğu tamimen bildirilir.

2 — Vilâyetlere, Umumî Müfettişliklere ve vekâlet dairelerine yazılmıştır.

11-2-937

EMNİYET İŞLERİ U MÜDÜRLÜĞÜ**Ş. 4****Öz:**

Yurdumuzda bulunan Roman-
yalıların adedile meslek san atlarını
gösterir bir cetvelin tanzim ve
yollanması H.

Sayı : 1843

Halen memleketimizde bulunan Romanyalıların adedi ve mesleklerine ait aşağıda yazılı hususatin tahkikini ve 3-4 üncü maddelerdeki cevabın meslek itibarile tasnif edilmesini ve bu suretle tanzim edilecek cetvelin en kısa bir zamanda Bakanlığımıza yollanmasını rica ederim.

1 — Romanyalıların	Umumî yekûn
2 — Romanyalı aile reislerinin	» »
3 — Bir san'at ve meslek erbabından olup müstahdem olarak çalışanların	» »
4 — Bir san'at ve meslek erbabından olup patron olarak çalışanların	» »
5 — İş sahibi olmıyanların	» »
6 — Romanyalı talebenin	» »

8/2/937

Öz:

Holanda tabiiyetine geçmesine izin verilen bir kişi H.

Sayı : 1841

1 — Kudüs doğumlularından olup Laheyde oturan tebaamızdan Higes oğlu Hirman Hirseh'in vaki olan müracaat üzerine 1312 sayılı kanunun 7 inci maddesine göre İcra Vekilleri hey'etinin 28/11/936 gün ve 2/5653 sayılı kararla Holanda tabiiyetine geçmesine izin verilmiştir.

Bu adamın sınırlarımızdan içeri girmesine meydan verilmemesini rica ederim.

2 — Umumî Müfettişliklere ve bütün Vilâyetlere yazılmıştır.

8/2/937

Öz:

Huruç vizesinden başka 15 kuruşluk damga resmi alınması H.

Sayı : 3115

1 — 1334 tarihli pasaport kanununun 13 ve 17 nci maddelerine uygun olarak cibayet olunan 10 kuruşluk huruç vizesinden gayri damga kanununun II. ci maddesine müzeyyel cedvelin 48 ci fıkrasına müsteniden alınmakta olan 15 kuruşluk resme tabi tutulmasına cevaz bulunmadığı Maliye Vekâletinden bildirilmiştir.

Ona göre muamele yapılmasını rica ederim.

2 — Bütün vilâyetlere ve umumî müfettişliklere yazılmıştır.

27/2/937

MAHALLÎ İDARELER U. MÜDÜRLÜĞÜ**Öz:****Sayı : 725**

Dilenciler H.

Bir taraftan mevcutla uğraşılırken diğer taraftan civar vilâyetlerden ve bilhassa Karadeniz sahillerinden İstanbula mütemadiyen dilenci veya dilenmekten başka

çaresi kalmayan hasta ve aceze gönderilmesinin önüne geçilmesi hakkında İstanbul vilâyetinden alınan yazıda:

1 — Civar vilâyet belediyelerinin iş güç sahibi ve çalışmak kudret ve kabiliyeti olmayan kimseleri hastalık bahanesile yol paralarını verip İstanbula göndermemeleri bunlar için İstanbul hastahanelerinde yer bulmak imkânsız olduğu,

2 — Bu suretle sokaklara dökülen bu adamların, mühim fedakârlıklarla yol masrafları verilip memleketlerine iade edildikleri halde ikinci ve hatta üçüncü defa tekrar İstanbula gönderildikleri,

3 — Bu halin belediyelerin fuzuli masraf ihtiyar etmelerini mucip olmakta ve İstanbul sokaklarının dilencilerden kurtarılması hakkındaki mesai ve mücadeleden beklenen gayeyi elde etmek imkânını selbetmekte bulunduğu bildirilmekte ve İstanbulda dilencilerle ve dilencilikle yapılan mücadelenin müsmir olabilmesi için civar vilâyet belediyelerinin İstanbula dilenci hasta ve aceze sevk etmemeleri istenmektedir.

Teseülün men'i hakkındaki nizamname hükümlerinin tatbikine ehemmiyet verilmek suretile belediyelerin kendi mıntakaları içindeki dilenciliği ortadan kaldırmaları hususunda ciddi tedbirler alınması ve aceze ve hastaların öteye beriye gönderilmiyerek mahallerinde ve mensup oldukları vilâyet sıhhî müesseselerinde tedavilerinin temini keyfiyetinin belediyelere ehemmiyetle tebliği rica olunur.

Çorum, Trabzon, Samsun, Giresun, Ordu, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Kocaeli, Bursa, Balıkesir, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli vilâyetlerine yazılmış ve Trakya Umumî Müfettişliği ile üçüncü umumî müfettişliğe arz edilmiştir.

30/1/937

Öz:**Sayı ; 899****Anıd ve abideler H.**

Vilâyetlerde belediye ve idarei hususiyelerle köylerin yer yer yapmak teşebbüsünde bulundukları anıdlarını şekil, resim ve ifade itibarile taşıyacağı hususiyetin, yüksek fen ve ihtisas bilgisi ve aynı zamanda muayyen bir plân tatbikatı ve malî imkânlar derecesile alâkadar bulunduğu cihetle atideki hususata ehemmiyet verilmesini bir kerre daha hatırlatmak isterim.

1 — Anıdların resim ve plânlarla keşif evrakını merkeze gönderip tasdik ettirmeden tatbikatına ve teahhüde girişilemez. Münakaşaya konduktan sonra da merkezden istizan ve müsaade istihsal edilmedikçe ihaleleri yapılamaz.

2 — Bazı yerlerde o mevkiin inkılâp tarihindeki hususiyetini tebarüz ettirmeye kâfi gelmiyecek ve teşebbüsün ehemmiyetile mütenasip olmayacak derecede tahsis

edilen pek cüz'i paralarla anıd yaptırılmasına çalışılmakta olduğu görülmektedir. Bunlar hiç bir mânâ ve maksadı ifade edemedikten başka sadece tahsis edilen paranın heder olmasını intaç edeceğinden bu hallere meydan bırakılmaması,

3 — Üzerinde durulacak noktalardan biri de bu gibi teşebbüsata girişmiş olan vilâyet ve belediye idarelerinin malî vaziyetlerinin bunları başarmaya müsait olup olmadığının ve bu yüzden mahallî hizmetlerin müteessir olup olmayacağının tetkikidir.

4 — Vilâyeti tavsit etmeksizin doğrudan doğruya vekâlete vukubulacak müracaatlara meydan verilmeyerek her teşebbüsün evvelâ vilâyet makamınca tetkik edilip yukarıda işaret edilen hususata mutabık olduğu tayin ve tesbit edildikten sonra ilâve edilecek mütalea ile birlikte merkeze gönderilmesi hususunun temini rica olunur.

5 — Vilâyetlere yazılmış ve umumî müfettişliklere arz edilmiştir.

-

4/2/937

Öz;

Sayı : 662

Tahsilat müfredat defterleri H.

Maliye Vekâletinden alınan bir yazıda:

Vergilerin seneleri zarfında tamamen tahsil edilememesi ve seneden seneye bakaya mıkdarının çoğalması keyfiyeti üzerinde yapılan incelemelerde:

Tahsildarların sene sonlarında muntazam bir devir yapamamalarının ve her hangi bir suretle vazifelerinden ayrıldıklarında ekseriya haleflerine devir yaptıрмаğa; yapılabilenlerden bir kısmının da doğruluğunu tesbite imkân bulunamamak gibi sebeplerin buna âmil olduğu ve bununla beraber tahsildarların müfredat defterlerini köylerde daima beraberlerinde taşımak ve kayıtlarını icra etmek külfetlerinin de tahsilât işlerini sekteye uğrattığı neticesine varılarak, bu mahzurları izale etmek ve tahsildarların münhasıran tahsilât işleriyle iştigalleri temin edilebilmek maksadile müfredat defterlerinin vilâyet ve kaza merkezlerinde bu iş için ayrılan kâtibler tarafından tutulması esasının kabul edildiği ve pek çok faideler temin edeceği tabîi bulunan bu usulün hususî idarelerde de tatbiki iş'ar kılınmaktadır.

Hususî idarelerce takibedilen bugünkü tahsil sistemine göre tahsildarlar, tahakkuk defterine istinaden kendilerine verilen tekâlif cetvelleri muhteviyatını müfredat defterlerine geçirmek ve tahsilât vukubuldukça bu defterlere işaretle yapılan tahsilâtı irsaliyelerine kaydederek teslimat müzekkereleri mukabilinde veznedarlık vazifesini ifa eden bankalara yatırmaktadırlar.

Hâzinedeki usulüne tevfikân yapılmakta olan bu muamelâtın mahzurları Hususî İdareler için de varit bulunduğundan tahsildar müfredat defterlerinin vilâyet ve kaza merkezlerinde ayrılacak memurlar tarafından tutulması ve bu suretle tasildarların fazla külfetten kurtarılacak doğrudan doğruya tahsil işleriyle iştigallerinin temini devir muamelâtının intizam dahilinde yürütülmesi Vekâletimizce de muvafık görülmüştür.

937 malî yılından itibaren bu yolda muamele yapılması lüzumu tamamen tebliğ olunur.

Bütün vilâyetlere yazılmış ve umumî müfettişliklere arzedilmiştir.

26/1/937

Öz;

Zevce ve gayri reşit çocuklarını soy adı beyannamesine yazdırmıyan aile reislerinden ceza aranması H.

Sayı : 721/224

Soyadı kanununun 4 ncü maddesi aile efradının mümeyyiz ve reşid olanlarından gayrisi için soyadı seçmek hak ve vazifesini evlilik birliğinin reisi olan kocaya vermiş ve bu kanunun tatbik şeklini gösteren nizamnamenin 31 nci maddesi de: 2/1/935 tarihinden 2/7/936 tarihine kadar her aile reisi evindekilerden soyadı seçmek hakkı kendisine ait bulunanlar için ad seçerek, ve soy adı seçmek hakkı başkasına ait bulunanlara bu adları seçtirerek köylerde muhtar ve ihtiyar hey'etine, mahallelerde de belediye mümessillerine yazdırmağa ve defterde kendi evi sırasını günlemeçliyerek imzalamağa veya mühürlemeğe veya parmak basmağa ve doğum kâğıtlarına bunların soyadlarını koydurmağa mecburdur.» demek suret ile bu işle aile reisini muvazzaf kılmıştır.

Mezkûr kanunun 12 nci maddesi ile nizamnamenin 52 nci maddesinde de : «2/7/936 günlemecine kadar soyadını köylerde muhtarlara ve şehir ve kasabalarda mahallelerdeki belediye memurlarına veya mümessillerine veya nüfus dairelerine bildirmiyenlerden beş liradan (15) liraya kadar ve bu iş için bu nizamnamede verilen ve hükümetçe verilecek olan vazifeleri yapmakta ihmâli görülen muhtarlar ile ihtiyar hey'etleri azasının her birinden ve belediyece memur edilenlerden 10 liradan (50) liraya kadar hafif para cezası alınır» denilerek cezanın hangi

sebeplerden dolayı alınacağı gösterilmiş ise de bazı yerlerde aile reisinin soyadı beyannamesine yalnız kendi ismini yazarak zevcesile reşid olmayan çocuklarını ilâveye lüzum görmemiş olması cezayı mucip bulunup bulunmadığı bakımından tereddüt ve ihtilâfı mucip olduğu anlaşılmaktadır.

Soyadı nizamnamesinin 15, 17, 18 ve 20 nci maddeleri nesebi sahih olan çocukların babalarının soyadını ve evli kadınların da keza kocalarının soyadını taşımalarını mecburî ve zarurî kılmakta ve kanunu medeninin 153 ve 259 ncu maddesi hükümleri de bu noktayı teyid etmekte olduğuna ve bunlara başka soyadı vermek ve tescil ettirmek imkânı da bulunmadığına göre aileyi temsil eden zevcin intihap ve tescil ettirdiği soyadı zevcesile reşid olmayan diğer ailesi efradına da şamil olacağı ve para cezasının ise kendisine ve mümessili bulunduğu aileye lüzumu olan soyadını hiç seçmemiş ve müddeti muayyenesi zarfında da tescil için alâkadar memurlara müracaat etmemiş olan aile reisine inhisar edeceği ve bu takdirde alâkadarlara para cezası tayin edilmekle beraber vali veya kaymakamlar tarafından ayrıca bir de soyadı seçilip tescil ettirilmesi lâzım gelmekte ve binaenaleyh zevce ile gayri reşid çocukların isimlerinin beyannameye yazılıp yazılmaması bunların esasen aile reisinin soyadını taşımakla mükellef bulunmaları itibarile soyadlarının tesciline esas teşkil etmek noktasından farklı bir vaziyet ihdas edemeyeceği ve her birinin soyadlarının hüviyet cüzdanlarına işaret edilmesi keyfiyeti ise kanunda ceza tehdidi altına konulmamış ve cezaî mahiyetteki hükümlerin ise kanunun sarîh ve kat'î hükmü ile tayini ve bu hususta delâlet ile bir hüküm çıkarmanın da caiz olamayacağı cihetle soyadı almakla mükellef olanlardan yalnız kendisini kayıd ettirerek karısı ile reşid olmayan çocuklarını yazdırmayan aile reislerinden ceza aranmaması ve aynı soyadının bunlar namına da tescil edilmesi zarurî bulunmaktadır.

Bu veçhile muamele yapılmak üzere cevaben Gümüşane Valiliğine ve tamimen diğer vilâyetlere ve Umumi Müfettişliklere yazılmıştır.

21/1/937

Sayı : 1490/489

24/8/936 ve 9552/2170 sayılı tamim ile bildirildiği veçhile vilâyetlere verilen mefruşat tahsisatından nüfus idarelerine ne miktar ayrılmış ve bu para ile en mübrem ihtiyacınız te'min edilmiş midir? Bu hususta vilâyetle temas edilerek teşebbüsâtımız neticesinden malûmat verilmesi istenildiği halde şimdiye kadar neden cevap verilmemiştir?

Acele bildirmenizi tekrar rica ederim.

9/1/937

Öz:

Sayı : 1657/528

Hal tercümesi örnekleri H.

Nüfus baş kâtiplerde kaza nüfus memurluklarında bulunanların vesaike müstenit hal tercümelerinin tasdikli örneklerinin Vekâlete gönderilmesi 11/2/936 günlü ve 1810/322 sayılı yazı ile istenilmişti.

Bu talep üzerine bazı vilâyetler hal tercümelerinin vilâyette kalması lâzım gelen asıllarını göndermişler, bazı vilâyetler ise alâkadar memur ve başkâtipleri birer nüsha hal tercümesi daha vermeğe davet eylemişlerdir. Bir kısım vilâyetler de istenilen hal tercümelerini hâlâ göndermemişlerdir. Bu münasebetle aşağıdaki noktaları göz önüne alınmasını tebliğe zaruret hasıl olmuştur.

A — 788 sayılı memurin kanununun 13 üncü maddesini tâdil eden 2919 sayılı kanunun birinci maddesi mucı-

bince tayinleri vilâyete ait memurların sicilleri vilâyetlerde bulunur. Her ne kadar aynı maddede tayinleri vilâyetlere ait memurlardan icabedenlerin sicillerinin merkezde bulundurulması caiz olduğu da tasrih edilmişse de vekâlet nüfus memur ve Başkâtiplerinin sicillerinin merkezde tutulmasını emir ve tensip etmiş olmayıp bu sicillerin yalnız birer örneğinin gönderilmesini istemiştir.

B — Memurlar bir kerre sicil ve tercümei hal varakası vermeğe mecburdur. Bu sebeple bunları, yeniden sicil vermeğe ve bu münasebetle gerek sicil varakasına ve gerek vesaik örneklerine pul yapıştırarak masrafa sokmağa lüzum yoktur. Yapılacak iş vilâyette esasen mevcut olması tabii bulunan hal tercümelerinin tasdikli örneğini yollamaktır-

C. — Gönderilecek siciller İcra Vekilleri Heyetinin 31/1/932 tarihli ve 12226 sayılı kararnamesile mer'iyete konan «Dahiliye Vekâleti memurları sicil nizamnamesi» ne uygun olacaktır.

Ç — Siciller birlikte ikişer nüsha 4,5 X 7 santim, eb'adında fotoğrafı gönderilecektir. Evvelce sicil göndermiş olan vilâyetler fotoğrafları ayrıca gönderecektir.

D — Şimdiye kadar sicilleri göndermeyen vilâyetlerin nüfus memur ve kâtiplerinin sicillerini esasen kendilerinden alıp tescil etmemiş olduğu anlaşılıyor- Bu hal caiz değildir Vilâyetler tayini kendilerine ait bilûmum memurların olduğu gibi nüfus memur ve kâtiplerinin de sicillerini muntazaman tutmak ve sicil vermeyenlerin yukarıda (C) fıkrasında bahsi geçen nizamnamenin 23 üncü maddesi mucibince maaşlarını tediye etmemekle mükelleftir. Bu gibilerin 2919 sayılı kanunun birinci maddesinin son bendi mucibince cezaen bir maaşları kesilebileceği gibi tercümei hal verildiği halde sicil muamele ve vukuatını vaktında yürütmeyen alâkalı memurlar da bu suretle cezalandırılır.

Buna göre muamele yapılması temenni olunur.

13/2/1937

Öz:

Medenî Kanun hükümlerine muhalif olarak evlenenlerle bunu haber vermiyen muhtarlar H.

Sayı : 1658/529

Türk ceza kanununun 237 inci maddesi : Evlenmeleri kanunen memnu olan kimselerin memnuiyetlerini bilerek akidlerini yapan memurlarla bunları evlenmeye sevk eden veli ve vasilere ceza tertip etmekle beraber medenî nikâhın yapıldığına dair vesikaları görmeden dinî şekilde nikâh akleden imam ve sair ruhanî memurları cezalandırmakla iktifa etmiş, memnuiyet hilâfına veya medenî nikâh yapmaksızın dinî merasim icrası suretile evlenenler hakkında cezaî müeyyide koymamış idi.

Bu yüzden bir çok kimselerin memnuiyet hilâfına mükerreren kadın aldıkları görülmüştür. Hukukî bir kıymeti olmamakla beraber bu halin devamının aile nizamına iras edeceği zararların şümul ve ehemmiyeti göz önünde tutularak ve Türk Ceza kanununun bazı maddelerini değiştiren ve 1-10-936 tarihinden itibaren mer'iyet mevkiine giren 3038 sayılı kanunla yapılan tadilâtta: Medenî kanun hükümlerine göre evlenmeleri memnu bulunmasına rağmen evlenmiş olanların üç aydan iki seneye ve aralarında evlenme akdi olmaksızın evlenmenin dinî merasimini yaptıran erkek ve kadınların da iki aydan altı aya kadar hapis cezasile cezalandırılacakları kabul edilmiştir. Erkeğin evli bulunması keyfiyeti de şiddet sebebi sayılarak erkek ve erkeğin evli olduğunu bilen kadın hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertip olunmuştur.

Kanunun bu husustaki hükümlerinin iyi bir surette tatbikinin temini ve istenen gayenin elde edilebilmesi için muhtarlar, muttali olacakları bu gibi evlenmeleri ihbar ile mükellef tutulmaktadır. Vazifelerinde ihmâl gösteren muhtarlar da maddenin son fıkrası mucibince beş liradan yüz liraya kadar ağır para cezasile mahkûm edi-

lecekler, tekerrürü halinde bu cezaya ayrıca bir aya kadar hapis cezası da ilâve olunacaktır.

Yukarıya hülâsa edilmiş olan bu hükümler; kanun vazının taaddüdü zevecatın memleket içinde her hangi bir şekilde devamına imkân bırakılmayarak bazı aileler arasına yerleşmiş olan orta zamanlara ait bu kötü teamülün de yok edilmesine büyük bir önem verdiğini göstermektedir.

Bu neviden birleşmelerin bilhassa köylerde daha fazla taammüm etmiş olduğu muhakkaktır.

İçtimaî bünyenin temelini teşkil eden ailenin düzenini bozmakta olan bu sakim itiyadın tamamen ortadan kaldırılması için muhtarlara vazifelerinin şümûl ve ehemmiyetinin anlatılması ve kaymakam ve nahiye müdürleri tarafından devamlı surette takip ve kontrol edilerek ihmâli görülenlerin kanunî müeyyidelere şiddetle çarptırılması icabetmekte ve ceza mevzuatımız arasına yeni girmiş olan bu hükümlerin muhtarlarla köylüye münasip şekil ve vasıtalarla anlatılmasının da iyi sonuçlar vereceği umulmaktadır-

Gerekenlere tebliği ve ehemmiyetle takibi tamimen rica olunur.

Umumî Müfettişliklere, vilâyetlere ve teftiş heyeti reisliğine yazılmıştır.

13/2/937

Öz:

Sayı 1659/530

Cüzdan defteri tutulması H.

1 — Nüfus idareleri tarafından yurttaşlarımıza verilmekte olan hüviyet cüzdanlarının kimlere verildiği belli olmak üzere bir cüzdan defterinin tutulması evvelce tebliğ olunmuştu.

Bu defterlerin bazı nüfus idarelerince tutulmadığı teftiş lâyhalarının tetkikinden anlaşılmıştır.

Bundaki mahzur göz önünde tutularak her nüfus idaresinin bir cüzdan defteri tutması zarurî görülmüştür.

Nüfus memurları mal sandıklarından aldıkları hüviyet cüzdanlarının mıkdarını ve seri numarasını satış defterlerine işaret etmekle beraber cüzdanların seri numarasını verdikleri tarih sırasile cüzdan defterlerine yazmağa ve mümkün olan yerlerde 15 inden yukarı kimselerin cüzdanlarına fotoğraf yapıştırarak fotoğrafın ikinci nüshasını da cüzdan defterindeki kaydı hizasına yapıştırmağa ve bu kayıt hizasını cüzdan sahibine imzalatmağa mecburdurlar.

Her ne sebeple olursa olsun iptal edilerek alâkadarlara verilmiyen hüviyet cüzdanlarının seri numarasını dahi cüzdan defterine yazmak ve iptal olunduğu şerhi yazılarak memur tarafından imzalandıktan sonra dosyasında saklanmak lâzımdır.

Buna göre muamele yapılması ve bu usule riayet etmeden cüzdan verenlerin kat'iyen mes'ul tutulacaklarının alâkadarlara bildirilmesi ehemmiyetle tamim ve tebliğ olunur.

2 — Umumî Müfettişliklere, vilâyetlere ve teftiş heyeti reisliğine yazılmıştır. 13/2/1937

Öz:

Askerlik çağına, girenlerin ilk yoklamaları H.

Sayı : 1491/490

1 — Askerlik kanununun 16 ıncı maddesi mucibince askerlik çağma girenlerin ilk yoklamalarının yapılması için şube zabitleriyle birlikte yoklamaya çıkması zarurî olan nüfus memurlarının yol masrafları karşılığı olmak üzere vilâyetiniz merkez ve mülhakatına gönderin te'diye emirleri mıkdarını gösteren pusula bağlıdır.

2 — Tam teşkilâtlı nahiyelerdeki yoklamalar nahiye nüfus memurlarile şube zabitleri tarafından yapılacağı-

dan bu gibi nahiyeler için gönderilen tahsisat mezkûr nahiye nüfus memurlarına verilecektir. Tam teşkilâtlı olmıyan nahiyelerin yoklamaları bağılı oldukları kaza nüfus müdür veya memurları tarafından yapılacağından tahsisatın ona göre verdirilmesi lâzımdır.

3 — Nüfus müdür ve memurlarının askerlik şubelerde temas ederek yoklamanın kanunî müddeti içinde yapılmasının temini rica olunur.

9-2-937

Öz:

Yer değiştirme vak'alarının takip ve tescili H.

Sayı : 1381/435

1 — Nüfus kanununun 37 inci maddesi nüfus kütüklerinde kayıtlı olanları yerleşmek suretile bir mevkiden diğer mevkie «naklihaneye» eyledikleri zaman terkedecekleri yer nüfus idaresine müracaat ederek hüviyet cüzdanına işaret ettirmekle ve gittikleri yerde alelusul bir ilmühaber alarak oranın nüfus idaresine vermekle, 38 inci maddesi ise ziyaret ve seyahat tarikile bir mahalden diğer mahalle gidenler hariç tutulmak şartile misafireten «tebdili mekân» edenleri dahi gittikleri yerde altı aydan ziyade ikamet etmek mecburiyetinde bulundukları takdirde sakin oldukları mahal veya köyden alacakları ilmühabere istinaden muvakkat «tebdili mekân» muamelesi yaptırmakla mükellef tutmuş olmasına rağmen bir çok vatandaşların asıl kayıtlı bulundukları yerlerden uzun zamandanberi ayrılmış bulundukları halde bu kanunî lâzimeye riayet etmemekte oldukları anlaşılmış ve bu ihmâl vatandaşların aslî memleketlerindeki kütüklerde ikamet mahallerinin ve medenî hallerinin meçhul kalmasına sebebiyet verdiği gibi, asıl mukayyet bulundukları yerlerdeki kütüklerin kaybolması veya yanması takdirinde yeni yazım sırasında tesbit edilmiyerek kayıt haricin-

de kalmalarını mucip olmakta ve zayıfından veya yeniden hüviyet cüzdanı almakta veya ölüm, doğum, evlenme ve boşanma gibi medenî vak'alarının tescilinde zorluğa ve karışıklıklara sebep olmaktadır-

Esasen ana kütükler bir ailenin muayyen bir yerdeki efradını ihtiva eden aile kütükleri mahiyetini de haiz bulunmak itibarile nakli hane «nüfus kanunu, madde 37) veya tebdili mekân (nüfus kanunu, madde 38) vukuu takdirinde kimlerin yeri değişmiş ise yeni yerleştikleri yer ana kütüklerine kaydedilmeleri lâzım geleceği tabîi ve nüfus kanununun koyduğu ve ceza tehdidi altında bulundurduğu yer değiştirme hükümlerinin de bu gayeyi temine matuf olduğu âşikârdır.

Daimî ikametgâhını değiştirmiş te nüfus kanununun 37 ve 38 inci maddelerinde gösterilen şekilde yer değiştirme muamelesini yaptırmamış olanlardan eski ikametgâhındaki ana kütüğü kaydı yanmak veya kaybolmak dolayısıyla kayıt harici kalmış olanların ellerindeki hüviyet cüzdanlarına ve yapılacak tahkikat neticesine göre son daimî ikametgâhlarının bulunduğu yer nüfus kütüklerine kayıtlarından önce nüfus kanununun 40 ıncı maddesine istinaden nüfus idareleri tarafından kesilecek bir irsaliye ile muktezi para cezası alındıktan sonra yeniden tescilleri cihetine gidilmesi lâzımdır. Buna göre muamele yapılması ve her hangi bir iş dolayısıyla devlet daire ve müessesatına bilhassa Emniyet idarelerine uğrayacak vatandaşlara muvakkat veya kat'î nakil muamelelerini yaptırmaları kendi menfaatları iktizasından bulunduğu gibi devletçe tanzim edilmekte olan istatistik ve nüfus kütüklerinin sıhhat ve selâmeti için de elzem ve kanunî bir vazife bulunduğu münasip vasıtalarla hatırlattırılarak halkın bu kanunî lâzimeye riayet etmeleri ve etmeyenler hakkında nüfus dairelerinin harekete geçmeleri esbabının te'min buyrulması ehemmiyetle ve tamimen rica olunur.

2 — Umumî müfettişliklere, vilâyetlere, teftiş heyeti

reisliğine, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne yazılmıştır.

Tekaüt ve Yetim aylıkları

**1/2/937 den 1/3/937 ye kadar İç Bakanlıkça işi biten emekli ve
öksüzler maaşı tahsis listesi:**

Memuriyeti ve ismi	Nev'i tahsis
Akdağmadeni nüfus memuru Şemsettin Yazgan	Tekaüt
Şarkî Karahisar mutasarrıflığından mütekait Abdülvahap	»
Beyoğlu iskân kâtipliğinden mütekait Mehmet Rıza	Eytam
Duhuliye M. Tahsildarı Ömer Nusrettin	»
Fatih şubei idariyesi kavası Mustafa Hüsnü	»
Hesap işleri M. varidat Ş. İcmal kâtibi refiki Sabri Engin	Tekaüt
Seferihisar nüfus memuru Sabri	»
Vekâlet müracaat memuru Sadettin	Eytam
Tekirdağ vilâyeti daimî encümen başkâtibi Ömer Şevkişendur	Tekaüt
İzmir hususî muhasebe üçüncü sınıf memurlarından Rıfât Tümen	»
Samsun nüfus müdürü Bahri Malatyalı	»
Nazilli hususî muhasebe memuru Mehmet Necip	Eytam
Kızılhisar nahiyesi müdürü Bekir Sıtkı Eğinlioğlu	Tekaüt
İçel nüfus müdürlüğünden mütekait Hüseyin Sıtkı	Eytam
Pınarbaşı nahiyesi eski müdürü Hüsnü	»
Güdül nahiyesi eski müdürü ve inhisarlar anbar memuru Mehmet Asaf Güngör	Tekaüt
Edirne eski hususî muhasebe tahsildarı ve Edir-	

Memuriyeti ve ismi	Nev'i tahsis
ne inhisarlar baş müdürlüğü satış anbar memuru	
Mehmet Feyzi	Tekaüt
Beyoğlu B. Ş. Fen memuru Mehmet Ali Enver	
Kovans nahiyesi eski müdürü ve inhisar Gü- müşane takip memuru Tayyar Ataç	»
Karahisar nahiyesi müdürü Cafer Sadık Oral	
Sivas hususî muhasebe müdürü Hayri Atay	»
Tirebolu hususî muhasebe memuru İsmail	»
İstanbul nüfus müdürü Hilmi Özdoğan	Tekaüt
Burdur mutasarrıflığından mütekait ölü İbrahim Selâhattin	Eytam
Geyve hususî muhasebe tahsildarı Mehmet Boncukcu	Tekaüt
Susıgırlık tahrirat eski kâtibi ve Erdek inhisarlar memuru Niyazi	»
Seyhan vilâyeti maiyyet memuru Sabri Baltalı	Eytam
Eski Belcik nahiyesi müdürü Abdülhamit	Tekaüt
İstanbul belediyesi bahçeler muhafızı Ali	Eytam
Karahisar sancağı mutasarrıflığından mütekait Kılıovlus Anastas	»
Eyüp nüfus memuru ölü Haşan Rıza Fener nüfus memuru Ahmet	Tekaüt
Üsküdar belediye tahsil şubesi memuru İsmail Suphi	»

Aramızdan ayrılanlar

Trabzon valisi Rifat Danışmanı ve Maraş valisi Salih Cemal Güleni kaybettik.

Rifat Danışman: 1295 tarihinde İstanbulda doğmuştur. Mustafa Faiğin oğludur. 307 senesinde Fatih Rüştîye mektebini bitirmiş ve 311 senesinde ikinci daire belediye tahrirat kalemi kâtipliğiyle devlet hizmetine girerek bu vazifede 2 buçuk sene maaşsız olarak mülâzemeten çalışmış, 314 senesinde zabtiye nezareti heyeti intihabiye kalemi kâtipliğine yine mülâzemeten naklederek orada da bir sene maaşsız olarak çalıştıktan sonra 315 senesinde 300 kuruş maaşla İstanbul 21 inci bölük birinci polisliğine tayin edilmiştir- 318 senesinde 600 kuruş maaşla İstanbul 47 numaralı sivil komiserliğe ve 322 senesinde dahi 900 kuruşla İstanbul 14 numaralı sivil komiserliğe terfi etmiş aynı maaşla Unkapanı merkez serkomiserliğinde ve yine Köprü merkez serkomiserliğinde bulunduktan sonra 325 senesindeki umumî tensikatta 1000 kuruş maaşla Fener polis komiserliğine ve 326 senesinde de hüsnü hizmetine

mukabil vekâletinde bulunduğu 1500 kuruş maaşlı Fener merkez memurluğuna tayin edilerek sırasile Eminönü, Kasımpaşa, Beşiktaş, Beyazıt, Beyoğlu ve Galata merkez memurluklarında bulunup 328 senesinde terfian 2000 kuruş maaşla Edirne polis müdürlüğüne tayin olunmuştur. Edirne polis müdürlüğünde bulunduğu sırada maaşı 2500 kuruşa çıkarılmış ve oradan da sıra ile polis müdüriyeti umumiyesi kısmı idari müdürlüğü, üçüncü şube müdürlüğü vazifelerinde bulunup 3000 kuruş maaşla tekrar Edirne polis müdürlüğüne ve oradan da terfian 3500 kuruşla İzmir polis müdürlüğüne tayin olunmuştur. İzmir polis müdürlüğünde maaşı 5000 kuruşa kadar çıkarılmış ve 341 senesinde 7500 kuruşla Emniyeti Umumiye Müdürlüğüne terfi etmiş; 927 senesinde bu vazifede maaşı 100 liraya çıkarılmakla beraber ünvanı da Emniyet Umumiye Müdürü Umumisi olmuştur. 929 senesinde maaşı 125 lira olmuş 930 senesinde aynı maaşla Tekirdağ valiliğine tayin edilmiştir. 931 senesinde Trabzon valiliğine nakledilmiş ve 935 senesinde 150 lira ile birinci sınıf valiliğe terfi etmiştir.

Trabzonda bulunduğu sırada hastalanarak tedavi için İstanbula gönderilmiş ve 3 aydan beri yapılan bir çok ihtimame ve tedaviye rağmen kurtarılamayarak 23/2/937 de vefat etmiştir.

Kederli ailesinin ve meslek arkadaşlarının acılarına ortak olur ve Sayın Bakanımızın Rifat Danışman'ın ölümü münasebetile duydukları acıyı gösterir tamimleri örneğile gelen karşılıklardan Çoruh Valisi Refik Kuraltanın ve Tokat, Mardin vilâyetlerinin cevabını aynen aşağıda dercederiz.

Sayın Bayan Hayriye Gülen

Devlete yirmi yedi yıllık çok değerli hizmetler yaptıktan ve üzerine aldığı her ödevi süreli başarılarla sonuçlandırarak bulunduğu yerlerde onurlu ve unutulmaz hatıralar bıraktıktan sonra Maraş valisi bulunduğu sırada hayata veda ederek bütün meslekdaşlarını açındıran Sayın eşiniz Salih Cemal Gülenin ölümünü teftişte iken haber aldığımdan dolayı şimdiye kadar taziyede bulunamadım.

Değerli eşinizin hayata gözlerini yumması memleket ve meslekdaşları için de büyük bir gaip olduğundan duyduğunuz acılara ilk gündenberi candan iştirak etmiş olduğumu saygı ile bildirirken size ve yavrularınıza baş sağlığı dilerim.

12/3/937

Dahiliye Vekili

**Kıymetli Bakanımız Sayın Şükrü Kaya'nın
tamimleri örneği**

1 — Devlete kırk yıllık sadıkane hizmetle kazanılmış ve her mevki ve memuriyette şerefli bir hatıra bırakarak hayattan ayrılan Trabzon Valisi Rifat Danişman doğruluk ve çalışkanlığı ile bilhassa inkılâba bağlılığı ile temayüz etmiş yüksek vasıflı bir idare âmiri idi. Ölümü memleket için zayıat, arkadaşları için büyük bir acıdır. Bütün idare ve polis âmir ve memuru arkadaşlarıma baş sağlığı dilerim

2 — Vilâyetlere Umumî Müfettişliklere, Vekâlet merkez dairelerine tamim edilmiştir.

3 — Sayahat 4 sayılıdır.

**Tokat vilâyetinin 26-2-937 tarihli ve 1345/38
sayılı yazısı sureti:**

Trabzon Valisi Bay Rifat Danişma'nın aramızdan ebediyen ayrıldığını bildiren tel yazısını derin teessürle okudum. Zatı devletlerinin duydukları büyük teessüre iştirâk eder baş sağlığı dileklerimi arzederim.

Vali

Mardin vilâyetinin 25-2-1937 tarihli telgrafı sureti

Trabzon Valisi Rifat Danişma'nın ölümünden dolayı taziyeti havi emrinizi derin teessürle okudum. Memlekete uzun zaman hizmet eden namuslu bir memur hakkında asil bir his ile izharı teessür ederken hem merhumun ailesini taltif ve teselli etmiş ve hem de hayattaki muakiple-rinize yüksek bir kadirşinaslık nümunesi göstererek iyi

bir vazife hissi telkin buyurmuş oluyorsunuz bu husustaki acılarınızı vatanın saadetli günleriyle telâfi etmesini Allah'tan diler ve zatı devletlerine daima sıhhat temenni ederim-

Mardin Valisi

F. Vural

Çoruh Valisi Refik Kuraltanın cevapları örneği

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya

İdare âmirleri ailesinden Trabzon Valisi Rıfat Danışmanın ölümünü bildiren tebliğinizi gönül acısı ile aldım. Cumhuriyetin fazilet ifade eden büyük manasını her gittiği yerde ve her vazifede temsile bihakkın muvaffak olan, şahsen de seviştiğim bu değerli arkadaşın, ziyâ ne kadar elim ise Büyük Atatürk'ün devrimi içinde faziletle dürüstlüğü ve millete gönül bağlılığı ile çalışanların yüksek takdirinize mazhariyeti de o yolda çalışan biz idareciler için başlı başına kudret ve heyecan kaynağı olmuştur.

Büyük Atanın millete saadet getiren ve en geniş mânâda itilâ vadeden büyük eserleri üzerinde hakikî millet çocuğuna yaraşır bir şekilde yolumuza devam ederken sizin gibi asıl duygulu şeflerimizle çalışmakta da bihakkın gurur duymaktayım- Tanrı, siz büyüklere ve büyükler büyüğü sevgili Atamıza uzun yaşlar ve daima güzel günler göstere sin.

Arzı taziyetle ellerinizden öperim.

Maraş valisi Salih Gülen: 1306 tarihinde Erzincanda doğmuştur. Onuncu kolordu Erkanıharbiye dairesi başkâtibi Yusuf Cemalin oğludur. 326 senesinde mektebi mülkiyeden mezun olmuş ve piyade ihtiyat zabıt mektebini de ikmâl ederek mülâzimisani rütbesini ihraz eylemiştir. 327 senesinde 500 kuruş maaşla İstanbul vilâyeti maiyet memurluğuna tayin edilip müddetini ikmâl ederek 330 senesinde 1000 kuruş maaşla Ereğli nahiyesi müdürlüğüne ve aynı senede terfian 1500 kuruşla Lalapaşa kazası kaymakamlığına tayin edilmiş; sırasile Mürefte, Demirköy, Lüleburgaz, Boyabat, Ilısu, tekrar Boyabat, Bafra, üçüncü defa Boyabat, tekrar Bafra, Merzifon ve Uşak kaymakamlıklarında bulunmuş ve Uşak kaymakamlığında maaşı 4000 kuruşa çıkarılmıştır.

340 senesinde 5000 kuruşla Niğde vali vekâletine tayin edilip burada asaleti tastik edilmiş ve 926 senesinde 7500 kuruşla terfian birinci sınıf mülkiye müfettişi olmuştur. 928 senesinde aynı maaşla Muğla valiliğine nakledilmiş burada maaşı 9000 kuruşa çıkarılmıştır. 932 de Giresun, 934 de Bolu valiliğine nakledilerek Boluda üçüncü sınıf valiliğe terfi etmiş, ve maaşı 100 lira olmuştur. 936 senesinde Maraş valiliğine nakledilip burada bulunduğu sırada 19/2/937 günü müptelâ olduğu hastalıktan kurtulamayarak vefat etmiştir.

Memlekete iyi hizmetler eden ve kendisinden daha pek çok istifade edileceği bir zaman da vefat eden Salih Cemal meslek arkadaşlarını çok müteessir etmiştir-

Kederli ailesinin ve meslek arkadaşlarının acılarına ortak oluruz.

**Gümüşane mektupçusu Seyfettin Toydemiri de
kaybettik**

Seyfettin Toydemir 318 senesinde Erzurumda doğmuştur. Mehmet Bahrinin oğludur. Orta tahsilini bitirdikten sonra 336 senesinde 1500 kuruş ücretle Erzincan tahrirat kalemi müsevvidi sani vekili olarak devlet hizmetine girmiş ve 1 ay sonra 250 kuruş maaşla Erzincan Livası Meclisi İdare kitabeti refakatine tayin olunmuştur. 337 senesinde 700 kuruşla Ardahan vilâyeti meclisi idare baş kitabetine terfi edip bu vazifede maaşı 800 kuruşa çıkarılmış ve 340 senesinde 1000 kuruş maaşla Ardahan vilâyeti tahrirat kalemi ser müsevvitliğine terfi etmiş ve aynı senede 1250 kuruşla vilâyet meclisi umumî kâtibi olmuştur. Aynı senenin Eylülünde 2000 kuruşla Hakkâri vilâyeti tahrirat müdürlüğüne terfi etmiş ve sırasile Mardin, Kastamonu tahrirat müdürlüklerinde bulunup Kastamonu da maaşı 4000 kuruşa çıkarılmış ve 933 senesinde bu maaşla Urfa mektupçuluğuna ve 936 senesinde de Gümüşane mektupçuluğuna naklettirilmiş ve Gümüşanede maaşı 4500 kuruş olmuştur.

Dört ay evvel hastalanarak tedavi edilmek üzere İstanbula gitmiş olan Seyfettin Soydemir müptelâ olduğu hastalıktan kurtulamayarak 7/12/936 da daha genç yaşında iken hayata gözlerini yummuştur.

Kederli ailesinin acılarına ortak oluruz.

,

Gayri Resmî kısım

Henry Fayol'ün Tecrübî idare prensipleri

İyi bir idarenin pratik ve halka faydalı olması lâzım- geldiği hakikati anlaşıldığından beri hemen her memlekette rasyonel çalışma usullerinin kabulüne doğru kuvvetli bir temayül baş göstermiştir. İçtimaî bir âfet şeklinde tecellî eden umumî harp her memleketin idarî bünyesini kökünden sarstı. Halkları yepyeni ihtiyaçlar, hükümetleri de alınması behemehal lüzumlu bir seri radikal tedbirler karşısında bıraktı. Hükümetler siyasetlerini daha müsbet temellere istinat ettirmeği muvafık buldular. İdarenin yapıcı, kurucu ve iş görücü bir kalıba yürünmesi önüne geçilmez bir zaruret halini aldı.

Anglo - Sakson memleketlerinde sanayi hayatında, her nevi iş sahalarında uzun müddet yapılan tecrübelerin verdiği neticelere istinaden müsbet ve pratik metodların umumî idarelerde tatbiki için senelerdenberi devam eden kuvvetli bir cereyanlardır. Amerikada Roosevelt'in teşebbüsü ve himayesi ile açılan ve bütün Amerikan ilim adamlarının ve teknisyenlerin yardımını kazanan «Social Sciences research - sosyal ilimler araştırmaları» bürosu bir de «İdarî ilimler araştırmaları» kısmını ihtiva etmektedir. Sanayi hayatında yerini ve rolünü alan «Scientific Management» sistemi bugünkü Amerikan idaresini nüfuzu altına almıştır. Buna ilâveten «The President's Comitee on administrative Management» ismi altında Cumhur Reisi tarafından teşkil edilen İdarî komite 1936 mayısından beri

Amerikan idaresinin yeniden teşkilâtlandırılması için çalışmaktadır.

İdare hukuku ve idari araştırmalar sahasında, 1910- danberi muvaffakiyetli bir faaliyet gösteren «beynelmilel idari ilimler kongreleri» ile «beynelmilel şehir ve mahallî idareler kongreleri» bu hususta başlı başına bir rol oynamaktadırlar-

Beynelmilel İdarî ilimler enstitüsünün Belçika şubesi geçen sene yaptığı kongrede «İdarî teknik, idare hukuku ve İdarî davalar, idarenin bugünkü ihtiyaçlara uydurulması ve müstemleke idaresi» mevzuları üzerinde hazırlanan raporlar münakaşa mevzuu olmuştur. Bu raporların arasında idare kongrelerinde 1910 danberi büyük mesaisi geçen Belçikalı P. De Vuyst'in «umumî idarelerde rasyonalizasyon» hakkındaki raporu çok şayanı dikkattir.

Fransada H. Fayol sanayi hayatında 30 senelik tecrübelerini bir İdarî doktrin haline koydu. İdareyi mümkün olduğu kadar basitleştirerek, vazıh ve tatbiki kolay prensipler kurarak fazla randman alınması mümkün bir sistem haline getirdi.

Filhakika, maddî veya manevî, basit veya mudil, ferdî veya kollektif bütün insan çalışmaları bir randman meselesi ile karşı karşıyadır. Bir gayeyi gözeten muhtelif yollar başka başka usullerle takip edilirse, hiç şüphesiz, uzayıp kısalabilirler. Tabîî olan şey, zekânın en az gayret sarf ile en çok randman almak istemesidir.

İçtimaî şartların gittikçe mudil bir mahiyet alması vâkıası karşısında idare de insan sâ'yinin daha müsmir bir hale konulması için lâzım gelen çareleri aramak ve bulmak zaruretindedir. Fransada ve Belçikada rağbet kazanan Fayolizm de bu gayretin mahsulüdür.

Fayol, sanayi hayatına girişinden beri tecrübî metodu, Claude Bernard'ın «L'introduction à l'étude de la médecine expérimentale» de izah ettiği metodu kullanmıştır. «Auguste Comte'un «experimentale» adını verdiği metodu kendi-

liginden kullandım» diyen Fayol idarecilere Claude Bernard'ı okumalarını tavsiye ediyor. İçtimaî bünye ile meşgul olmak vazifesini üzerine alan idareci, insan vücudu ile uğraşan hekim gibidir. Her ikisi de aynı düşüncelerle hareket eder:

«Sağlam uzviyetler kurmak ve bu uzviyetleri idame etmek.»

Bu sebeple insanları maddî bünyeleri içinde gören tıbbı uygun olan metodların, mevzuu İçtimaî bünye olan idareciye uygun gelmesini hayretle karşılamamak lâzımdır.

FAYOL DOKTRİNİNDE İDARENİN TARİFİ.

Umumiyetle teşebbüslerde başlıca altı türlü işlere rastlamaktayız:

I — Teknik işler (istihsal, imal, nakil)

II — Ticarî işler (alım, satım, mübadele)

III — Malî işler (sermayelerin hazırlanması ve idaresi)

IV — Emniyet işleri (insanların ve eşyanın korunması)

VII — Hesap işleri (bilançolar, istatistikler ve saire)

VI — İdare (basiret, organizasyon, kumanda, işlerin

birliğini temin, mürakabe.)

Hemen her teşebbüste bu altı grup işler daima bulunacaktır. Bu altı grup işlerden ilk beşi hakkında bir kaç kelime ile iktifa ederek altıncı grup işlere geçeceğiz.

1 — Teknik işler. — Bu işlerin çokluğu, tenevvüü, binnetice teknik kabiliyete, teşebbüsün iyi işlemesinde onun kadar zarurî ve bazan ondan daha faydalı diğer kabiliyetleri gölgede bırakacak bir ehemmiyet kazandırmıştır.

Bununla beraber teknik fonksiyon öteki işlerin her zaman en ehemmiyetlisi değildir. Hattâ sınaî teşebbüslerde bile öyle haller vardır ki diğer vazifeler, bu vazifeye nisbetle ön safa alınmak icap eder.

2 — Ticarî Fonksiyon. — Bir teşebbüsün muvaffakiyetle işlemesi çok defa bu vazifenin iyi başarılmasile kaimdir.

3 — Malî işler. — Bu vazifenin müdahalesi olmadan hiç bir teşebbüsün yaşaması kabil olmadığı tabîî bir keyfiyettir.

4 — Emniyet Fonksiyonu. — İnsanları, eşyayı hırsızlığa yangına, âfetlere karşı korumak, grevlere meydan vermemek, bir kelime ile nizamı bozacak hareketleri önlemek teşebbüs için hayatî bir ehemmiyeti haizdir- Devlette polise ve orduya düşen vazife teşebbüse güven, zahsa lâzım olan manevî huzuru verecektir.

5 — Muhasebe Fonksiyonu. — Teşebbüslerin mürakabe uzvudur. İşin ne vaziyette olduğunu, nereye doğru gittiğini bildirir. Basit ve anlayışı kolay bir muhasebe idarenin en kudretli bir vasıtasıdır.

6 — İdarî Fonksiyon.

Evvelki beş vazife teşebbüsün umumî çalışma programını çizmek, İçtimaî bünyeyi teşkilâtlandırmak, bütün mesaî ve gayretleri bir gayeye doğrultmak vazifesi ile mükellef değildir. Bu işler idareye aittir.

Fay ol idarenin tarifini şöyle yapıyor:

İdare, basiret, teşkilâtlandırma, kumanda, işleri bir gayeye yönetme ve mürakabedir.

Basiret, istikbalî tasarlama, ve çalışma programını çizmektir.

Teşkilâtlandırma, teşebbüsün İçtimaî ve maddî bünyesini kurmaktır.

Emir ve kumanda, personeli çalıştırmaktır.

Coordination, işleri bir gayeye yönetmek, bütün gayretlerin dağılmasına meydan vermiyerek onları toplamak, birleştirmek ve bir düzene koymaktır.

Mürakabe, işlerin yapılan programa, kurulan düzene, verilen emirlere uygun olarak işlemesini gözetmektir.

Bu basit fakat vazih mânasile idare, teşebbüsü elinde tutanların ne bir imtiyazı, ne de şahsî bir vazifesidir. İdare fonksiyonu, İçtimai bünyenin başı ve uzuvları arasında yayılan ve dağılan bir fonksiyondur.

TECRÜBÎ İDARENİN PRENSİPLERİ

İdarî fonksiyonun mevzuu İçtimai bünyededir. Öteki vazifeler madde ile, makine ile meşgul oldukları halde idarî fonksiyon ancak personel ile meşguldür. İçtimai bünyenin iyi işlemesi muayyen şartlara, muayyen prensiplere bağlıdır. Fayol prensip sözünü umumî mânasında kullanıyor. Ona göre idarede mutlak ve kat'î hiç bir şey yoktur. Her şey bir ölçü, bir tedbir işidir. Bazan aynı şartlar içinde bulunan iki hâdisede aynı prensipleri tatbik etmek mümkün olmayabilir.

Prensipler bütün ihtiyaçlara uyacak şekilde kaygan ve elâstikî olmalıdır. Asıl mesele bu prensipleri yerinde kullanmayı bilmektir. Bu, ince bir zekâyı, olgun bir tecrübeyi, yerinde karar verme kabiliyeti ve ölçülü bir görgüyü icap ettirir.

İdare prensipleri mahdud değildir- İçtimai büneyi kuvvetlendiren, onun işlemlerini kolaylaştıran her İdarî kaide, her İdarî vasıta bu prensipler arasında yer alır.

Fayol'un sanayi hayatında tecrübî metodlar elde ederek umumî idarelere tatbikini istediği prensipler şunlardır:

I — İş bölümü.

İş bölümü tabii bir nizam telâkkisidir. Mükemmele doğru gidildikçe muhtelif ve mudil vazifeler gören uzuvların çoğaldığı hayvani âlemde vazih bir surette görülür. İçtimai bünye mudil bir hal aldıkça vazifeler ve unsurlar arasında münasebetlerin genişlediği insan cemiyetlerinde de vâsi bir iş bölümü kendisini gösterir. Ay-

ni şeyi bir çok kereler yapan işçi, aynı vazifeyi uzun zaman gören şef randımanı fazlaştıran bir maharet, bir emniyet kazanır. Sık sık vukubulan meşguliyet değişikliği verimi azaltan bir intibak gayretine yol açar. İş bölümü netice olarak, vazifelerin ihtisaslaşmasını ve kuvvetlerin tefrikini doğurur. Bununla beraber, iş bölümünün ölçü fikrinin iştirakile, tecrübenin aşılmasını öğrettiği bir hududu vardır.

2 — Otorite, mesuliyet.

Otorite, emir verme hakkı ve itaat ettirme iktidarındır. Bir şefde vazifesinin verdiği otorite ile, zekâsının, bilgi ve tecrübesinin, moral kabiliyetlerinin doğurduğu şahsî otorite ayrıdır- Eyi bir şef olabilmek için şahsî otoritenin, vazifeden münbais otoriteyi tamamlaması lâzımdır.

Otorite, mesuliyet olmadan, yani bir müeyyide ile — ceza ve mükâfat — tamamlanmadan anlaşılamaz. Mesuliyet, daima, otoritenin yanısıra gider. Onun tabîî neticesi, zarurî karşılığıdır. Nerede bir otorite görürsek, orada bir mes'uliyet arayacağız. Adalet hissinde kaynağını bulan müeyyide ihtiyacı, umumî menfaatlerde faydalı faaliyeti teşvik etmek, faydasızlara mani olmak fikrile büsbütün meydana çıkmıştır. Otorite fiillerinin müeyyideleri iyi bir idarenin esaslı şadlarını teşkil eder.

Otorite ne kadar aranır, mesuliyetten de o kadar içtinap edilir. Mes'uliyet korkusu bir çok teşebbüsleri felce uğratar. Bir çok kıymetleri hiçe indirir. İyi bir şef mesuliyet cesaretini gösterir ve onu etrafındakilere yaymayı bilir. Otorite suiistimallerine karşı en mükemmel garanti şefin şahsî değeri, bilhassa moral değeridir.

3 — Disiplin

Disiplin, esas itibarile, hükümetle memur arasında mevcut statülere uygun olarak tahakkuk eden itaat, ikdam, faaliyet, zaptü rapt gibi haricî şekillerdir.

Bütün işlerin iyi yürümesi için mutlak surette disipline ihtiyaç olduğu herkesçe bilinen bir şeydir. Bu his as-

kerî idarede bütün şiddetile meydana çıkar: «Disiplin orduların başlıca kuvvetidir.» Fayol bu kaideye şu cümlelerin ilâvesini istiyor: «Disiplin şeflerin yaptığıdır.» Birinci kaide disipline hürmeti ilham etmektedir. Fakat şeflerin mes'uliyetini gözden kaçırmağa temayül ettiği de sezilmektedir.

Bu, tehlikeli bir şeydir. Bu bakımdan sosyal bir bünyenin disiplin itibarile kıymeti, şeflerin kıymetine tabidir.

4 — Kumandada birlik.

Bir memur, faaliyeti esnasında ancak bir şeften emir almalıdır. Umumî ve daimî bir zarureti ifade eden kumanda birliği kaidesi budur. İdarenin temel kaidelerinden olan bu prensibe riayet edilmezse otorite tecavüze uğrar, disiplin aksar, umumî düzen bozulur ve istikrar tehlikeye girer. Kumandada ikilik sık sık rastlanan bir şeydir. Küçük, büyük, umumî ve hususî bütün teşebbüslerde ailede, devlette karşımıza bir âfet gibi dikilir. Bu hal çok defa vakit kazanma, yükleri hafifletme behanesile veya o işin daha iyi bilindiği faraziyesile vukua gelir. Tekerrür edecek olursa aşağı tabakalarda tereddüt başlar, şeflerde memnuniyetsizlik baş gösterir. Umumî düzendeki aksaklık bunun tabîî bir neticesidir.

5 — Sevkü idarede birlik.

Aynı gayeyi güden bütün bir faaliyet için bir şef, bir program demektir. Bu, iş birliğinin, kuvvetleri bir yola yönetmenin zarurî bir şartıdır. İçtimâî âlemde iki başlı bir bünye, hayvan âleminde olduğu gibi bir ucube, bir hilkat garibesidir.

Böyle bir uzviyetin yaşamasını ümit etmek bir hayaldir. Burada «sevkü idare birliği» ni (tek şef, tek program), kumanda birliği (bir memurun bir şeften emir alması) ile karıştırmamak lâzımdır. Sevkü idarede birlik İçtimâî bünyenin iyi teşkilâtlandırılması ile elde edilir. Kumandada birlik ise personelin hareket ve faaliyetine bağlıdır. Ku-

mandada birlik sevkü idarede birlik olmadan mevcut olamaz.

6 — Umumî menfaatlerin hususî menfaatlere üstünlüğü.

Hususî bir teşebbüste ajanın, teşebbüsün umumi menfaati karşısında, ailede ferdin, ailenin umumî menfaati önünde; devlette vatandaşın veya vatandaşlar grubunun milletin umumî menfaati önünde eğilmesi demektir. Dış görünüşü ile bu prensibin gayet basit ve hatırlatmağa bile lüzum olmadığı sanılır. Fakat unutulmamalıdır ki cehalet, ihtiras, egoizm ve insan menfaati ferdi daima hususî menfaatler lehine umumî menfaatin fedasına götürür. Bu, herhalde, karşılanması ve önüne geçilmesi çok güç bir şeydir. Bu işin tahakkuku için şu hususlara bilhassa dikkat etmek lâzımdır:

I — Şeflerin iyi örnek vermeleri.

II — Mümkün olduğu kadar hakkaniyete uygun statüler kurulması.

III — Mürakabe meselesinin kafiye ihmal edilmemesi.

7 — Memurun terfihi.

Yapılan işin karşılığıdır. Bu sebeple hakkaniyete uygun olması zaruridir. Bu hususta herhangi bir aksaklık işlerine iyi yürümesine mani olur.

8 — Merkeziyet.

İş bölümü gibi merkeziyet te tabîî nizamın bir vâkiasıdır- Fayol, merkeziyeti kendi kendisine iyi veya fena olan bir idare sistemi olarak görmüyor. Ona göre merkeziyet veya ademi merkeziyet meselesi basit bir ölçü işidir. Asıl mesele teşebbüse müsait olan hududu bulmaktadır. Şefin emirleri doğrudan doğruya küçük memurlara ulaştığı küçük işlerde merkeziyet mutlaktır. Şefin uzun bir hiyerarşi ile küçük memurlardan ayrıldığı büyük işlerde emirler bir mütavassıtlar serisinden geçerek yerlerine varırlar. Her mütevasıt, yukarıdan aldığı emri aşağıya verirken

bir makine gibi hareket edemiyerek, isteyerek veya istemiyerek, o emre kendi görüş ve anlayışından bir parça bir şey katar.

Şefin değeri, iktidarı ve fikirlerindeki cevvaliyeti merkeziyeti arttırır. Kendisinden sonra gelenleri sadece bir icra ajanı mahiyetine koyar. Bilâkis yalnız umumî emirleri vermekle iktifa ederek arkadaşlarının, tecrübesine, fikirlerine müracaatı tercih ederse az çok geniş bir ademi merkeziyete doğru kaçmış sayılır. Tam randıman alabilecek ölçüyü bulmak... İşte asıl mesele budur.

9 — Hiyerarşi.

Meratip silsilesi, en yüksek otoriteden en küçük memura kadar inen şefler serisidir. Hiyerarşi bir taraftan kumandada birlik, diğer taraftan emirlerin emniyet altında yukarıdan aşağıya nakli ve icrası ihtiyacına bir cevaptır. Büyük teşebbüslerde, bilhassa devlette müthiş bir manzara arzeder.

Husûsî ve küçük teşebbüslerde umumî menfaat — ki teşebbüsün bizzat kendisidir. — Çabuk idrak edilir. Bunu unutanlara patron derhal hatırlatacak vaziyettir. Fakat devlette umumî menfaatleri en küçük memura kadar duyurabilmek pek kolay değildir. Şef memurlar serisi için bir efsane = mythe halinde kalır. Umumî menfaat her zaman hatırlatılmazsa her servis kendi çerçevesi içinde kendi gayesine gitmekle vazifesini yaptığına inanır. Her parçası aynı tempo ile yürümesi gereken muazzam makinenin bir çarkı olduğunu unuttur.

Bütün bu aksamaların sebebini mes'uliyet korkusunda görenler vardır. Fayol'a göre bunu; idarecilerin, idari kabiliyetlerindeki kifayetsizliğinde aramak lâzımdır. Bir memur iki yoldan birini tercih mecburiyetinde kalır ve şefin de fikrini ve emrini alamazsa, bu iki yoldan, umumî menfaate en uygun olanını seçip ona doğrulabilecek cesareti gösterebilmelidir. Bu ise evvelden biriken bir İdarî bilgi hamulesine sahip olmakla kaimdir.

10 — Nizam.

Tabîî nizamın formülü malûmdur: «Her şey için bir yer ve her şey kendi yerinde.» İc̣timaî nizamın formülü de öyledir: «Herkese bir yer ve herkes kendi yerinde.»

Her şeye bir yer hazırlamak ve her şeyi yerinde bulundurmak kâfi midir? Yerin iyi seçilmiş olması da icap etmez mi? Filhakika tam randman elde edebilmek için buna lüzum vardır. Zahirî bir nizam hakikî bir nizamsızlığı örtebilir. Tam düzen yerlerin iyi intihap olunduğu zaman vardır.

Hakikî nizam vazifenin memura, memurun vazifeye uygunluğunu icap ettirir.

İngilizcede (The right man in the right place) darbı meseli bunu ifade eder. Bu mânasile İc̣timaî düzen tahakkuku güç iki İdarî ameliyeyi müstelzimdir-

I — İyi bir teşkilât.

11 — İyi bir tayin rejimi.

İc̣timaî nizam, tezebbüsün İc̣timaî ihtiyaçları hakkında tam bir bilgiye lüzum gösterir. Aynı zamanda bu ihtiyaçlarla tezebbüsün sosyal kaynakları arasında devamlı bir müvazene kurmak zarurîdir.

11 — Hakkaniyet.

Fayol adalet ile hakkaniyeti ayırıyor. Ona göre: Adalet, kurulmuş statülerin ve mukavelelerin tahakkukunu temin etmektir. Fakat bu statüleri, çok defa, tefsir etmek veya noksanlarını tamamlamak lâzım gelir. Memurlar vazifelerini yaparken bağlılığını, hüsnü niyetini göstermeğe teşvik için iyi bir muamele görmesi faydalıdır. Hakkaniyet adaletle hüsnü muamelenin birleşmesidir. Hakkaniyet arzusu, müsavat arzusu memuru çalıştırırken ön plânda tutulacak hislerdir.

12 — Memurun istikrarı.

Bir memurun, yeni bir vazifeye iyice alışabilmesi, intibak edebilmesi ve onu hakkile başarabilmesi için zaman

ister- Umumî olarak denebilir ki düzgün bir teşebbüsün personelinde istikrar, bozuk bir teşebbüsün personelinde ise kararsızlık vardır. Fakat şurasını unutmamalıdır ki istikrarsızlık teşebbüsteki aksaklığın hem sebebi, hem de neticesidir. Bir şefin çıraklığı teşebbüse epey pahalıya oturur. Bununla beraber yaş ilerlemesi, hastalık, idarede nizamı felce uğrattır.

13 — Teşebbüs fikri.

Bir fikre sahip olmak, bir plân vücuda getirmek ve bunu başarmak zeki bir insanın tadacağı en büyük hazlardan biridir. Teşebbüs fikrini canlandırmak, işde muvaffakiyeti temin için hakikî bir muharriktir. Otorite ve disipline saygı hudutlarını aşmadan memurun teşebbüs fikrini canlandırmak çok ince bir iştir. Memurlara bu imkânı verebilmesi için şefin izzeti nefsinden biraz fedakârlık yapması icap eder. Personelinin teşebbüs kabiliyetini fazlalaştıran, onu makine adam olmaktan az çok kurtaran şef, buna hiç ihtiyaç göstermiyenden herhalde yüksektir.

14 Memur Vahdeti. |

Bir teşebbüsteki memurların âhenk ve birliği en büyük kuvvettir- O halde her şeyden evvel bu âhengi kurmak gerektir. Burada kumandada birlik kaidesinin iyice tatbiki düşünölmeli ve şu iki tehlikenin de önü alınmalıdır.

I — Personeli dağıtmak.

II — Tahrirî muhaberatın suiistimali.

I — Düşman kuvvetlerini parçalamak bir meharet, bir meziyettir. Fakat kendi personellerini yani iş ordusunu parçalamak teşebbüse, idareye karşı yapılacak en büyük fenalık olur. Bu hata çok defa, İdarî kabiliyetsizliğin veya eşyaya nüfuz edemiyen bir zekânın veya umumî menfaati, hususî menfaat uğruna feda eden kötü bir egoizmin neticesidir.

II — Bir emrin tatbikinde sür'at arandığı zaman en

basit olan yol bunun ağızdan verilmesidir. Yazılı muhaberat çok defa mes'uliyeti başkasına atmak için yapılır. Devlet dairelerindeki muhabere suiistimalleri göz önünde bulundurularak büyük sanayi müesseselerinde tatbik edilen basit fakat randmanı fazla metodların bürokrasinin eski ve bati metodları yerine ikamesi cihetine gitmek lâzımdır.

Fayol idarenin umumî prensiplerine bir hat çekmenin doğru olamayacağını söylüyor. Yapılan tecrübelerin, hayatta rastlanacak derslerin yardımile bu prensiplere yenilerini katmalı ve bunları üretmelidir. Asıl mesele idarede iyi bir randman alabilmektir. Prensiplerin değeri de bununla ölçülecektir. Fikrin nazarı değeri ile değil.

Fayol idare prensiplerinde ekonomik menhaatlerin tatminini ön plânda görüyor. Ve «basiret, teşkilâtlandırma, kumanda, mesainin tevhibi ve mürakabe» olarak tarif ettiği «İdare» ye ait prensiplerin kat'î olmadığı, oluş halinde bulunduğu ve tecrübelerden istifade edilerek çıkarılacak bu umumî kaidelerin tesbit ve takninin zarurî bulunduğu fikrindedir.

Haşan Şükrü Adal

Şûrayi devlet kararlarının hukukî mahiyetleri

Doğrudan doğruya idare hukukunun bugünkü geniş mevzuuna giren ve dolayısıyla de hukuk ilminin diğer şubelerini ilgilendiren Şûrayi devlet kararlarının, burada ancak mücmelen izah edebileceğimiz hukukî mahiyetlerinden bahsetmeden evvel mevzuumuzun daha kolay anlaşılmasının temini maksadile Şûrayi devletin hukuki mahiyeti hakkında biraz malûmat vermek gerekli görülmüştür.

Teşriî kuvvetle icraî kuvvetin tek kuvvet halinde işlediği eski devirlerde, Şûrayi devletin hukukî mahiyeti devletin bir istişare meclisi olmaktan ibaretti.(*). Daha sonra bu müesseseye devlet memurları hakkında cezaî kaza vazifesile teşriî vazife verildi. Bilâhara bu iki vazifeden cezaî kaza vazifesi tahdit edildi. Bir aralık ortadan kalkan ve cumhuriyetin feyizli eserlerinden biri olarak yeniden kurulan Şûrayi devletten teşriî vazife de kaldırıldı, mevcut vazifelerine ilâve olarak bu müesseseye İdarî kaza vazifesile birlikte lâzımülicra İdarî kararlar vermek vazifesi tevdi olundu.

İdare hukukunun tekâmülü neticesi olarak ortaya

(*) Şûrayı Devlet bugünkü İdarî kaza mesaili bakımında da isticarî kararlar verir ve bunlar ilk zamanlarda hükümdar ve sonraları da namına sadırzâam tarafından tasdik edilmedikçe mer'î olmazlardı. İdarî kazanın bu şeklini «Tutulmuş adalet» tabiri ile ifade etmek mümkündür.

çıkan ve kanunun hâkimiyeti prensibine dayanan, İdarî faaliyetin kontrolü, devletin hukuk kaidelerine tâbiyeti, mes'uliyeti, fertlerin âmme hizmetlerine iştirâki gibi yeni prensipler Şûrayı devletin hukukî kıymet ve ehemmiyetini, son zamanlarda pek ziyade artırmıştır. Bu önemli müessesenin bugünkü karakteristik vasıflarını iki noktada toplayabiliriz:

1 — Şûrayı devlet, İdarî kaza sahasında devletin en yüksek ve müstakil bir mahkemesi ve aynı zamanda devlet memurları hakkında cezaî kaza vazifesini haiz bir müessesesidir-

2 — Şûrayı devlet, devletin en yüksek istişare ve idare meclisidir.

Şimdi bu iki vasfı sırasile izah edelim: 1 — Şûrayı devlet İdarî kaza sahasında, devletin en yüksek bir mahkemesi olup istisnâî mahkemelerden mâdüt değildir. Bir adliye mahkemesi kendi kazası dahilinde nasıl hukuku umumiye hâkimi ise, Şûrayı devlet de kendi kazası dahilinde öyledir. Bu sıfatla gördüğü İdarî davalarda hukuku umumiye namına söz söyleyen müddei umumileri, tebliğat, duruşma veya şifahî izahat gibi adalet garantileri mevcuttur. Verdiği kararlarla İdarî tasarruflar üzerinde kazaî kontrol yaparak kanunun hâkimiyetini temine çalışır (*). Ve bu suretle de idare makinesine direktif vermiş ve onun iyi bir şekilde işlemesine yardım etmiş olur. Şûrayı devlet müstakil mahkeme sıfatını teşkilâtı esasiye kanunu ile 669 sayılı Şûrayı devlet kanunundan ve onun tadilâtını ihtiva eden 1859 sayılı kanundan alır. 803 sayılı kamutay kararı da bu sıfatı teyit eder.

Bu müessesenin disiplin cezalarına ait olmak üzere talî derecede İdarî kaza mercii sıfatı da vardır. Bu sıfatı ise 788, sayılı memurin kanunu ile 669 sayılı Şûrayı devlet kanunundan alır. Şûrayı devletin cezaî kaza mercii sı-

(*) Bu kontrolden hikmeti hükümet mülâhazasile istisna edilen İdarî tasarruflar da vardır.

fatına gelince; bu husustaki sıfatı - memurların muhakemelerine taallük eden işlerde - ceza muhakemeleri usulü kanunundaki karar hâkimi sıfatı gibidir. Ve şûrayı devletin bu yoldaki vazifesi memurların bazı kayıtlar altında mahkemeye şevklerini istihdaf eden idari bir teminat teşkil eder. Bu sahadaki kudretin menbaları, memurun muhakematı kanunile buna müteferri mevzuattan ve şûrayı devlet kanunundan ibarettir. 2- Şûrayı devletin, devletin en yüksek idare ve istişare meclisi olması keyfiyetine gelince; bu müessesenin bu sıfatı, tâ doğuşundan başlar ve bu itibarla kazaî sıfatından daha eskidir. Şûrayı devletin kazaî sıfatı idare hukukunun tekâmülü neticesi doğmuş bir sıfattır. Teşriî meclislerin mevcut olmadığı eski devirlerde istişareye daha çok ihtiyaç bulunduğu şûrayı devletin bu sahadaki faaliyeti pek önemli bir mevki tutuyordu.

Şûrayı devlet, devletin en yüksek idare ve istişare meclisi olarak verdiği kararlarla âmme hizmetlerinden doğan ihtilâflarda idareyi tenvir eder, ona direktif verir ve bu suretle de âmme hizmetlerinin iyi bir şekilde işlemesine yardım etmiş olur. Bu müessese bu sıfatla olan vazifesini de esas olarak 669 sayılı şûrayı devlet kanunundan alır, bu hususta hükmü ihtiva eden 1580 sayılı belediye kanunu ile 1426 sayılı vilâyetler idaresi kanunu gibi diğer bazı kanunlar da bu müesseseye vazife tevdi ederler. İzahatımızı tamamlamak için şûrayı devletin beyan olunan sıfatlarla karar veren dairelerinin taksimatını da gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Şûrayı devlet dairelerinin taksimatı: 669 sayılı şûrayı devlet kanunu ile bu kanunun tadilâtına dair olan 1859 sayılı kanunun koyduğu hükümlere göre, şûrayı devlet daire ve heyetlerini iki kısma ayırabiliriz. Bu kısımlardan birisini (kazaî daireler) diğerini de, (İdarî daireler) teşkil eder. Şûrayı devletin kazaî daireleri; birinci, ikinci deavi daireleri ile, hususî Heyetten ve bir de ikinci derecede bir tetkik mercii vaziyetinde olmıyan deavi daireleri umumî heyetinden ibarettir.

Şûrayi devletin İdarî daireleri ise; tanzimat, mülkiye, maliye ve nafia daireleri ile bu dairelerden görülen işlerin ikinci derecede bir tetkik mercii vazifesini gören şûrayi devlet heyeti umumiyesinden teşekkül eder. Bu daire taksimatının dışında kalan ve fakat talî derecede bir idari heyet olan şûrayi devlet encümenini de bu arada zikretmek lâzımdır. Şûrayi devlet heyeti umumiyesinin aynı zamanda talî derecede İdarî kaza mercii sıfatı bulunması itibarile kazaî daireler arasına da konulması münasip olur. Bu dairelerden şûrayi devlet heyeti umumiyetinden maada'sı ihtisas daireleridir- Buralarda tetkik edilecek işler esas olarak kanun veya nizamname ile taayyün eder.

Şûrayi devlet kararlarının envai ve hukukî mahiyetleri

Şûrayi devletin yukarıda saydığımız daireleri; I - Kazaî, II - İdarî, III - İstişarî olmak üzere üç nevi karar verir. Bu kararların her birinin hukukî mahiyet ve şümulünü, yekdiğerinden olan farklarını aşağıda ayrı, ayrı izaha çalışacağız.

I

(Şûrayi devletin kazaî kararlarının hukukî mahiyetleri)

Şûrayi devlet kararlarının kazaî olanları; (A) İdarî kaza (B) cezaî kaza sahaslarına ait olmak üzere iki kısma ayrılırlar. İdarî kaza sahasına dahil olan Şûrayi devlet kararları da 1 — (yüksek İdarî kaza), 2 — (talî derecede idari kaza) sahaslarına ait olmak üzere yine iki kısma ayrılırlar. Bu kararların yüksek idari kaza sahasına taallük edenlerde talî derecede idari kaza sahasına taallük edenleri yukarıda bahsettiğimiz idarî kaza kudretini haiz dairelerden verilirler. Cezaî kaza sahasına taallük eden kararlarda; şûrayi devlet mülkiye dairesile şûrayi devlet heyeti umumiyesinden ita olunurlar.

A — (Şûrayi devletin İdarî kaza sahasına taallûk eden kararlarının hukukî mahiyetleri)

1 - Şûrayi devletin yüksek İdarî kaza sahasındaki kararlarının hukukî mahiyetleri;

Bu kararlar; (a) tam kazalı davalar, (b) iptal davaları, (c) temyiz davaları, (d) tayini mana veya tefsir davaları üzerine verilen kararlar olmak üzere dört muhtelif guruba ayrılırlar.

a - Tam kazalı davalar üzerine verilen kararların hukukî mahiyetleri:

Bu kararlar; 669 sayılı şûrayi devlet kanununun, şûrayi devletin kazaî vazifelerini sayan 19 uncu maddesinin (a) fıkrasında yazılı olan icrası lâzım İdarî muamelât ve mukarrerat ile (b) fıkrasına dahil olup aynı kanununun muaddel 22 nci maddesinin ikinci ve üçüncü bentlerinde yazılı bulunan âmme hizmetleri mukavelelerinden doğan ihtilâflardan dolayı açılan İdarî davalar üzerine verilen kararlardır. Bunlar tahrirî muhakemeye ve dairelerce görülecek lüzum veya vaki olacak talep üzerine alınabilecek şifahî izahata tâbi olarak verilirler. (*) Hem vakiayı hem hukuku esas tutarak kaza mefhumunun bütün icaplarını derpiş ile mevzularını teşkil eden meselelerin hukukî icaplarını bildirirler. Hak olan şeyin ne olduğunu, hukukî bir borcun mevcudiyetini beyan ederler- Eski hali iade ve tazmin hükümlerini ihtiva eylerler. Bu suretle fa'al idarenin İdarî tasarruflarını kontrol ve islah etmiş olurlar. İdare makinesine direktif verirler.

Sübjektif mahiyeti haizdirler. Şûrayi devlet kanununun 19 ncu maddesine istinaden kat'î olarak verildiklerinden başka bir merciin tetkikine tâbi değildirler. Aleyhlerine iadei muhakemeden başka bir müracaat yolu yoktur. Kaziyyei muhkeme hüküm ve kuvvetini haizdirler.

(*) Şûrayı Devlet Kanunun muaddel 22 nci maddesinin son fıkrasına tevfi'kan Deavi Daireleri Umumî Heyetinde görülecek tam kazalı davalarla temyiz ve tayini mana davaları üzerine verilen kararlar açık muhakemeye tâbi tutularak ittihaz olunurlar.

Bunlarda kazıyeyi mahkemenin tesiri nisbidir. Yani tarafeyne münhasırdır. Tebliğlerinden itibaren hüküm ifade ederler ve Şûrayi devlet kanununun 48 nci maddesi mucibince hiç bir makamın tasdikine muhtaç olmaksızın alelusul infaz olunur.

b - İptal davadan üzerine verilen kararların hukuki mahiyetleri:

Bu kararlar; şûrayi devlet kanununun, şûrayi devletin idari kazaya müteallik vazifelerini sayan 19 ncu maddesinin, vilâyet idare heyetlerinin bu yolda birinci derecede verecekleri kararların mevzularını teşkil eden ihtilâfları doğrudan doğruya şûrayi devletin kontrolünden hariç tutmak için mukayyet olarak tesis edilen (d) fıkrası hükmile şûrayi devlet deavi daireleri umumî heyetinin vazifelerinin tayin eden şûrayi devlet kanunun muaddel 22 nci maddesinin birinci bendinde mevzubahs olan İdarî muamele ve kararlardan menfaati haleldar olan alâkadarların açacakları İdarî davalar üzerine verilen kararlardır.

Şûrayi devlet kanunun 19 ncu maddesinin (H) fıkrasında yazılı olan İdarî makamlar arasında vazife ve selâhiyetten mütevellit ihtilâflar da bir iptal davası tipi teşkil ettiklerinden bunlar üzerine verilecek kararların da mezkûr 22 nci maddenin birinci bendi hükmünün şümulü dahilinde verilen kararlardan addedilmesi lâzım gelir. Burada bahseyletiğimiz kararlar, açık muhakemeye tâbi olarak verilirler- İptali istenilen İdarî muamele veya kararın, selâhiyet, şekil esas ve maksat cihetlerinden birile kanun veya nizama uyup uymadığını tesbit ederler. İdarenin karar veya muamelesinin şu veyahut bu şekilde islah veya tadili hükmünü ihtiva etmezler. İptal talebini ya ret veya kabul ederler. İptal talebini kabul eyledikleri takdirde, iptali istenilen İdarî muamele veya kararı bütün hukukî neticeleriyle birlikte ortadan kaldırırılar. Ve bu suretle makable de şamil olurlar. İdarî muamele ve kararların en müessir kazaî kontrolünü yaparlar

ve bu suretle idareye direktif verirler. Bu kararlar da kat'î olarak verildiklerinden başka bir merciin tetkikine tâbi değildirler. Aleyhlerine iadei muhakemeden başka bir müracaat yolu yoktur. Objektif mahiyettedirler. Bunlarda kazıyyei muhkemenin tesiri umumîdir. Yani tarafeyne münhasır değildir. İdarî muamele veya kararla alâkadar vatandaşlar hakkında da hüküm ifade ederler ve Şûrayı devlet kanununun 48 nci maddesi mucibince hiç bir makamın tasdikine muhtaç olmaksızın alelusul infaz olunurlar.

c - Temyiz davaları üzerine verilen kararların hukukî mahiyetleri:

Bu kararlar, Şûrayı devlet kanununun 20 nci maddesinde yazılı bulunan talî derecede mercilerden İdarî işler hakkında verilen kararlardan zarar gören vatandaşların, bunların kanuniyetini tesbit ettirmek için açtıkları temyiz davaları üzerine verilen kararlardır. Bu kararlar da tam kazalı davalarda olduğu gibi tahrirî muhakemeye ve dairelerce görülecek lüzum veya vaki olacak talep üzerine alınabilecek şifahî izahata tâbi olarak verilirler. Bunlar, temyiz olunan kararların, şûrayı devlet kanununun 45 nci maddesinde gösterilen kanunî şartlara uygun olup olmadığına göre ya tasdiki veya nakzı hükmünü ihtiva ederler. Temyiz olunan kararı tebdil veyahut yerine başkasını ikame etmezler. Bu kararlar, temyiz edilen kararların kanuniyetlerini kontrol bakımından iptal davaları üzerine verilen kararlara benzerlerse de bunlarda kazıyyei muhkemenin tesiri nisbîdir. Gerek tarafeynce ve gerek mâdun heyetlerce muta'dırlar. Şûrayı devlet kanunun 20 nci maddesinin ilk fıkrası mucibince kat'î olarak verildiklerinden aleyhlerine iadei muhakemeden başka bir müracaat yolu yoktur. Şûrayı devlet kanununun 48 nci maddesi mucibince hiç bir makamın tasdikine muhtaç olmaksızın alelusul infaz olunurlar.

d - Tayini manâ veya tefsir davaları üzerine verilen kararların hukukî mahiyetleri:

Bu kararlar Şûrayi devlet kanununun 19 uncu maddesinin (C) bendinde yazılı olan idari karar veya mukavelelerin manâlarının tayini, tefsiri için hem umumiyetle adlî mahkemelerdeki davalar zımında meselei müste'hire şeklinde tehdûs eden idari davalar üzerine verilen kararlardır.

Bunlar da tahrirî muhakemeye ve dairelerce görülecek lüzuma veya vaki olacak talebe binaen alınabilecek şifahî izahata tâbi olarak verilirler. İdareî karar veya mukavelelerin sıhhatlerinin tayini de bunların mevzularına dahildir. Bu kararlar da diğerleri gibi mevzularını teşkil eden hususat hakkında kazıyei muhkeme teşkil ederler. İdarî tasarrufların kontrolü bakımından diğer kararlar derecesinde doğrudan doğruya müessir rolleri yoktur. Şûrayi devlet kanununun 19 ncu maddesinin ilk fıkrasına göre kat'î olarak verildiklerinden başka bir merciin kontrolüne tâbi değildirler- Aleyhlerinde iadei muhakemeden başka bir müracaat yolu yoktur.

2 — Şûrayi devletin talî derecede İdarî kaza sahasına taallûk eden kararlarının hukukî mahiyetleri;

Şûrayi devletin bu kararlarını; birisi, şûrayi devletin kendi memurları hakkındaki inzibatî meselelere müteallik verdiği kararlar diğeri de, Şûrayi devletin ilbaylarla, tüzeden maada bakanlıkların yönetker ve genel direktörleri hakkındaki inzibatî meselelere dair verdiği kararlar olmak üzere iki kısma ayırabiliriz.

Bu kararların, birinci kısma dahil olanları 788 sayılı memurin kanununda muayyen olan inzibatî cezayı müstelzim fiiller üzerine inzibat komisyonu sıfat ve salâhiyetile verilen kararlardır. Bunların mahiyetleri intibahî ve sübjektiftir. Lâzımülicra iseler de nihai bir vasfı haiz değildirler. Talî derecede İdarî kaza mercilerinin kararları gibi kazaî kontrole tâbidirler. Aleyhlerine idari dava açılabilir.

Yukardaki taksimin ikinci kısmına dahil olan kararlara gelince; bunlar da 788 sayılı memurin kanununda

veya alâkadarların tâbi oldukları hususî memurin ve teşkilât kanunlarında yazılı olan hükümlere göre inzibatî cezayı müstelzim fiilleri üzerine inzibat komisyonu sıfat ve salâhiyetile verilen kararlardır ki şûrayı devlet kanununun 17 nci maddesinin ilk fıkrası hükmüne tevfikân birinci derecede mülkiye dairesinden ikinci derecede de şûrayı devlet heyeti umumiyesinden ittihaz olunurlar. Hukukî mahiyetleri, birinci kısma dahil olan kararların hukukî mahiyetlerinin aynıdır.

B - (Şûrayı devletin cezaî kaza sahasındaki kararlarının hukukî mahiyetleri.)

Bu kararlar, aslî veya talî amme hizmeti gören ve Türk ceza kanununun hükümlerine göre memur addedilen kimselerin vazifelerinin ifasından münbais veya vazifelerinin ifası sırasında kendilerine isnad olunan ve Türk Ceza Kanunu ile bazı hususî kanunlarda yazılı bulunan suçları İdarî takibat ve tahkikatı üzerine verilen kararlardır ki, memurin muhakematı kanununa göre, lüzum veya men'i muhakeme şeklinde tecelli ederler. (*)

Memurin muhakematı kanununun bu hususta lüzum veya men'i muhakeme kaydile mukayyet olmasına ve kazaî bir vazifenin ancak kanunla teayyün edebileceği mevzuatımızda yer tutmuş esaslı bir hukuk prensipi bulunmasına mebni, üçüncü bir şekilde hükmü ihtiva etmezler.

Gerçi tatbikatta (takibata mahal olmadığına, af veya müruru zaman sebebile hukuku amme davasının sükûtuna) şeklinde bazı kararlara tesadüf olunursa da bunlar hukukan men'i muhakemeden başka bir mana ifade eylemezler- Gerek şûrayı devlet mülkiye dairesinden ikinci derecede verilen, gerek mülkiye dairesinden birinci derecede verilip itiraz müddetinin geçmesiyle katiyet kespe-

(*) Mafevkle suçta iştirak hali müstesna olmak üzere kazaların tâli memurları, nahiye müdür ve memurları ile hâkimler, müddeiumumiler, hapishane müdür ve memurlarına ait bu gibi işler kanunlarla Şûrayı Devletin vazifesi dışında bırakılmıştır.

den veyahut itiraz üzerine şûrayı devlet heyeti umumiyetinden ikinci derecede verilen lüzumu muhakeme kararları, ceza muhakemeleri usulü kanunundaki «karar hâkimi» kararları mahiyetindedirler.

Mevzularını teşkil eden suçların, tesbit olunan delâil ve anasına göre temas eylediği kanun maddelerini ve suçlu hakkında son tahkikatın açılmasını, duruşmanın yapılacağı mahkemeyi gösterirler. Lâzımülnifazdırlar. Gerek mülkiye dairesinden ikinci derecede verilen, gerek birinci derecede verilip şûrayı devlet heyeti umumiyesinden kanun mucibince ikinci derecede re'sen ittihaz olunan men'i muhakeme kararları da «karar hâkimi» kararları mahiyetindedirler. - Memurin muhakemat kanunu bu hususta «Müstantik kararnamesi» tabirini kullanmıştır. - Bu kararlar yeni deliller zuhuru kadar kaziyeyi muhkeme teşkil ederler. Lüzum veya men'i muhkeme kararları idare memurları için idari bir teminat mahiyetindedirler. (*) Bu suretle adliye hâkimlerinin suç mevcut olup olmadığını tayin vesilesile memurların İdari icraatını iptal edememelerini ve serbesti ile vazife görebilmelerini temin ederler. İşledikleri fiiller sarahaten bir suç teşkil etse bile bu kararlar o memurlar hakkında adliyenin doğrudan doğruya vaki olacak müdahalesini cereyan ettirmezler. Devlet memurlarının 1609 sayılı kanuna giren ve ceza muhakemeleri usulü kanununun muaddel 154 üncü maddesinde sayılan suçları - vali, kaymakam, nahiye müdürleri hakkında memurin muhakematı hükümleri cereyan eder. Bunlar 154 ncü madde hükmünden istisna edilmişlerdir. - Bu kanun ve madde hükümlerine göre, bahseylediğimiz kayıtlara tâbi olmaksızın adliyenin müdahalesini istilzam ederler. (**) ve bu

(*) Son zamanlarda bu teminatın tahdidi yolunda hükümler vazedilmektedir. 1609 sayılı kanunla ceza M. U. kanunu muaddel 154 üncü maddesi.

(**) Takibat için memurun sınıfına göre şekil, valinin muvafakati lâzımdır. Tali memurlar için vali muvafakat etmezse mensup olduğu vekilden istenir.

sebeple şûrayı devletin cezaî kaza sahasındaki kararlarının mevzularına girmezler.

II

(Şûrayı devletin İdarî kararlarının hukukî mahiyetleri)

Bu kararlar; bazı kanunların bir mütalea beyanı zımında olmayarak şûrayı devletçe tetkik ve bir karara bağlanmasını emreylediği bazı İdarî işlerden mütevellit ihtilâfları hal için verilen kararlardır 1580 sayılı Belediye Kanununun 52 nci maddesindeki belediye intihapları ile 71, 73 ncü maddelerindeki belediye meclisleri kararlarının ve 1426 sayılı kanunun 135 nci maddesindeki vilâyet umumî meclisleri kararlarının tevhit edecekleri idari ihtilâflar bu kararların mevzuuna giren tipik misallerdir. Bu yoldaki İdarî işler şûrayı devlet kanununun 18 inci maddesi mucibince, Başbakanlık vasıtasile Şûrayı devlete sevk edilirler. Ve bu husustaki kararlar, hemen umumiyetle birinci derecede, ihtisas dairesi olan mülkiye dairesinden ve şûrayı devlet kanununun 17 nci maddesinin ilk fıkrasına göre de ikinci derecede, şûrayı devlet heyeti umumiyesinden verilirler.

Bunlar idareye İdarî ihtilâflarda direktif veren ve onu bağlayan lâzımülicra kararlardır. Hukukî vaziyetler tevhit etmeleri itibarile nim kazaî mahiyetleri mevcut ise de şûrayı devletin yüksek İdarî kaza sahasındaki kararları gibi kaziyei muhkeme hüküm ve kuvvetinde değildirler. Her İdarî heyetten çıkan lâzımülicra idari bir kararın kazaî kontrole tabiiyeti idare hukukunun esaslı bir prensibi bulunduğundan bu kararlar aleyhine de icabında idarî dava açılarak kazaî kontrol tahrik edilebilir.

III

(Şûrayı devletin istişarî kararlarının hukukî mahiyetleri)

Bu kararlar bazı kanun metinlerinin şûrayı devletin

mütaleası alınmasına lüzum gösterdiği veya yüksek idare makamlarının tenevvür için mütaleaya ihtiyaç his ederek Şûrayı devlet kanununun 18 inci maddesi mucibince, başbakanlık kanalından şûrayı devlete sevk ettirdikleri muhtelif işler hakkında verilen kararlardır.

Bunlar da şûrayı devlet kanununun 17 nci maddesine göre birinci derecede, tanzimat, mülkiye, nafia ve maliye dairelerinden ikinci derecede de, şûrayı devlet heyeti umumiyesinden verilirler.

Hiç bir zaman şûrayı devletin kazaî veya idari kararları kuvvetinde olmayıp istişarî mahiyettedirler. Mevzularını teşkil eden meseleler hakkında ancak fikir beyan ederler-

Kat'î, lâzımülcra bir vasfı haiz olmadıklarından dolayıdır ki idare için bu kararlara tebaiyet mecburiyeti yoktur. İdarece tatbik edildikleri takdirde, onun idari veya adî muamele ve kararı mahiyetine inkilâp ederler. Bu suretle idareye direktif vermiş olurlarsa da idarenin muamele veya kararı sayıldıklarından bunlar idari bulunanlarından hukuk veya menfaati haleldar olanlar, lâzımülcra idari muamele ve kararlar aleyhinde olduğu gibi bunlar aleyhine de idari dava açarak kazaî kontrolü tahrik edebilirler. Şûrayı devletin idarece tatbik edilmeyen idari işler hakkındaki istişarî kararları, alelade muamele mahiyetindedir. Bu itibarla lâzımülcra olmadıklarından dolayı bu gibi kararlar aleyhine İdarî dava açılmaz.

Yazan:

**Şûrayı Devlet Muavinlerinden
ŞEVKET GOMALP**

Memur rejimleri

I- Fransız memur rejimi

Geçen sayıdan devam

B — MEMURLARIN HAKLARI.

Memurların İdareye karşı olan vazife ve mükellefiyetlerine mukabil bir takım hakları da vardır. Bunları kısaca işaret edelim:

1 — Bazı memurlar vazifelerini fahriyen ifa ederler- Bazılarının ücretleri fertler tarafından verilir. (Nazırın bazı memurları) Fakat büyük bir ekseriyet yaptığı vazifenin karşılığını maaş şeklinde görmektedir.

Fransada, maaşların derecesi ve tediye metodu itibarile bütün memurlar aynı vaziyette değildirler. Umumiyet itibarile, maaş miktarı yıllık olarak tesbit edilir ve her ay nihayetinde tediye olunur.

Buna traitement diyorlar. Bazı talî vazifelerde çalışan memurlar için günlük veya haftalık usulü caridir. Bir kısım memurların muayyen maaşlarından başka muhtelif ikramiyeleri vardır. Bunlara remises denilmektedir.

Maaş ve ücretten başka bazı memurlara fonds d'abonnement namı altında bir nevi tazminat verilmektedir. Vali ve kaymakamlar bundan istifade ederler. Hariciye memurlarının temsil tazminatları vardır. Bahriye zabitleri denize çıktıkları zaman ayrı bir tazminat alırlar. Daha umumî bir tazminat şekli olarak mesken ve çocuk zamlarını zikredebiliriz.

Devlet memurlarının maaşlarının tesbiti bazan parleman, bazan Cumhur Reisi tarafından yapılır- Fakat, umumiyetle, Bütçe Kanunu ile hükümet muayyen esaslar ve kadrolar dahilinde hareket etmesi mecburiyetini tahmil eden parlemandır. Bu suretle memurların malî vaziyetlerini mürakabesi altında bulunduran uzun parleman olduğunu görüyoruz.

Vilâyet memurlarının maaşlarına gelince, bu hususta salâhiyettar makam Vilâyet Umumî Meclisidir. Bu hak

kommünlerde kommün meclisine, âmme müesseselerinde idare meclislerine, müstemlekenin yüksek memurları için Müstemleke Nazırına ve bazı müstemlekelerde müstemleke meclislerine verilmiştir.

Memurların maaşa müstahak olabilmesi için vazifeyi filen ifa etmiş olması lâzımdır. Yalnız hastalık mezuniyetlerinde ve diğer izinlerde devlet memurlarının maaşları devam eder. (9 İkciteşrin 1853 dekresi Mad. 16).

Maaş tamamen haczedilemez. Bu suretle memurun şahsî ve ailevî maişeti tahtı temine alınmıştır- (9 senesi kanunu 21, 12 İkincikânun 1895).

2 — Bu malî avantajlardan başka bazı memurların daha başka imtiyazları vardır. Meselâ askerî memurlar şimendiferlerde meccanen veya tenzilâtı tarifeye tâbi olarak seyahat ederler. Elbise tahsisatı alırlar- Müstemleke memurları kendileri ve aileleri için seyahat masrafları alırlar. Fakat bunların içinde en ehemmiyetlisi meskendir. Bu avantajdan istifade eden valiler, kaymakamlar, evli küçük zabitler, mektep muallimleridir.

3 — Memurlara bahşedilen maddî istifadeler bütün memuriyet hayatı için sabit bir vaziyet arzetmezler. Burada tedricî bir terakki vardır. Bu istifade memurun bir derece yüksek vazifeye terfi etmesine de mütevakıf değildir. Aynı derece memuriyette bulunduğu zaman dahi bu terakkiden istifade eder.

Terfi memurlar için maddî ve manevî refah temin edecektir. Bir taraftan malî vaziyeti daha iyiye doğru gider. Diğer taraftan bu terfi onun için bir prestij menbâi olur.

Terfi memura bir çok avantajlar temin etmekle beraber idareyi de büyük müşküller karşısında bırakır. Bu sebeple memurların hakkaniyete uygun bir terfi sistemine tâbi tutulması için, ileride tetkik edeceğimiz, bir seri garantilerin verilmesine zaruret hasıl olmuştur-

4 — Memurların tamamen psikolojik bazı istifadeleri daha vardır. Memuriyet sıfatı onları cemiyet içinde muay-

yen bazı faydalar temin etmekte, bir itibar havası yaratmaktadır.

Fransada kara ve deniz zabıtları titreri üzerinde bir mülkiyet hakkına maliktirler. Bu vaziyet, ailelerinin de kocalarının rütbesi ile anılmalarına bir hak bahşeder.

Uzun müddet faal vazifede bulunmayan bazı memurlar fahrî unvanlara maliktirler. Fakat bu fahrî unvanlar bir hak teşkil etmezler. Yüksek makamların takdiri ile verilir ve geri alınır.

5 — Memurlar bazı şerefli imtiyazlara maliktirler. Üniforma, merasimlere iştirak ve nişan. Bilhassa, Legion d'honneur nişanı. (Asalet unvanı verilmez).

6 — Memuriyetin manevî şahsiyetini ve memurun şerefini muhafaza için bazı tedbirler alınmıştır.

a) Memur statüsüne malik olmayan kimselerin gayri kanunî olarak memuriyetlere dühulü cezaî müeyyede altına vazolunmuştur. (Ceza Kanunu Mad- 248, 259).

b) Memur şahsan, tecavüzden, hakaretten, tehditten ve iftiradan masun kılınmıştır. Ceza Kanununun 222 inci ve onu takip eden maddeleri, vazifelerini ifa sırasında memurlara karşı yapılacak hakaretlere karşı şiddetli hükümler koymuştur.

22 temmuz 1881 kanununun 31 inci ve müteakip maddeleri vazifelerine ait hususlarda memurlar hakkında gazeteler vasıtasile tecavüzde bulunmayı cezaî müeyyede altına almıştır.

Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun 11 ve 21 inci maddeleri vazife esnasında hâkimlere hürmetsizlikte ve hakarete bulunanları şiddetle tecziye etmektedir.

7 — Memurların kazaî garantileri de vardır. Ordu ve donanma mensupları vazifelerine ait suçlardan dolayı hususî bir kazaya tabidirler. Devlet memurları için bir İdarî kaza sistemi kabul olunmuştur.

8 — Memurların cemiyet teşkil edip edemeyecekleri meselesi uzun zaman çetin bir münakaşa mevzuu olmuştur.

Bu husustaki fikir ihtilâfları henüz kat'î bir neticeye varmış değildir. Mevzuat hemen hemen sakittir. Cemiyetler hakkındaki 1 temmuz 1901 kanunu memurların cemiyet teşkili meselesi hakkında hiç bir hükmü ihtiva etmemektedir. 12 mart 1920 kanunu ile tadil olunan 21 mart 1884 kanununun meslekî birlikler hakkındaki 9 uncu maddesi hususî bir kanunun memurların statüsünü tayin ve tesbit edeceğini söylemektedir. Bu kanun henüz yapılmamıştır-

Yazılı hükümlerin noksanlığına mukabil memurların cemiyet teşkili haklarını zaman zaman idare eden bir örf ve âdet teessüs etmiştir. Bu teamül üç menbaa istinat etmektedir. İçtihat, nazariye ve İdarî tatbikat.

Bu üç nevi menbadan içtihat en ehemmiyetlisidir. Hemen hemen yazılı bir kanun mahiyetini iktisap etmiştir. İdarî ve adlî mahkemeler memurların cemiyet teşkili haklarını tayin hususunda aşağıdaki iki kaideyi kabulde müttefiktirler:

a) Bütün memurlar 1 haziran 1901 kanununun tesbit ettiği şerait dairesinde mesleklerinin menfaatlerini müdafaa maksadile cemiyet teşkil edebilirler. (Devlet Şûrası, 11 Birincikânun 1908 kararı. Müstemleke Nezareti memurları cemiyeti hakkında; Temyiz Mahkemesi 4 mart 1913 kararı; Devlet Şûrası 21 İkinciteşrin 1923 kararı, Posta, telgraf ve telefon memurları cemiyeti hakkında;)

b) Memurlar sendikalar teşkil edemezler. (Devlet Şûrası kararı, 13 İkincikânun 1922, vasıtalı vergiler memurları millî treydünyonu hakkında; Devlet Şûrası kararı; 20 İkincikânun 1925, Paris oktruva treydünyonu hakkında. Temyiz Mahkemesi kararı 4 mart 1915 ve 15 haziran 1923).

Bir çok müellifler, memurların cemiyet teşkili hakkındaki bu içtihadı tasvip etmişlerdir (1).

Bununla beraber bazı müellifler muhalif fikir derme-

(1) Hauriou, Droit administratif (1 vt ed.) p. 600; Duguit, Traite de droit constitutionnel (2 ed.) III, 217,

yan etmekte, memurların cemiyet teşkili hakkındaki bu içtihadın hükümlerini pek geniş bulmaktadırlar (2).

Diğer bazı müellifler memurların cemiyet teşkil ettikleri gibi sendikalar da teşkil edebileceklerini iddia ediyorlar- Bu müelliflere göre, bugünkü mevzuat sendika teşkili hususunda müsait olmamakla beraber âmme hukuku prensipleri gözönüne getirilecek olursa bu hususta memurların sendika teşkil etmelerine hak vermek icap eder (3).

Filhakika memurların sendika teşkili hususunda umumî bir temayül mevcuttur. Esasen hâkimler, kara ve deniz zabıtları ve nezaretler merkez teşkilâtına mensup memurlar için müstesna olmak şartile, diğer bütün memurlar arasında bu birlikler filen teşekkül etmiştir. Bu birlikler başlangıçta mahkemeler tarafından feshedilmiş ve azası tecziye edilmişti. Fakat 1924 ten sonra bu tahdidat hafifledi. Hattâ şimdi, sendika liderleri ile resmî makamlar arasında yarı resmî temaslar bile yapılmaktadır. Asıl mesele, bu sendikaların kendi meslekî gayelerini bir tarafa bırakarak siyasî entrikalara karışmasına mâni olmaktır. Umumiyetle hâkim olan fikir şudur:

Tutulacak en makul yol, memurlar için, cemiyetler ile sendikalar arasında mutavassıt bir muhtar teşekkül meydana getirmektir.

X — İDARENİN SALÂHİYETLERİ VE MEMURLARIN GARANTİLERİ

I — Memurlara karşı idarenin salâhiyetleri:

Fransız âmme hizmetlerinde çalışan memurlar muayyen bir hiyerarşiye tâbidirler. Her memur kendisinden daha yüksek derecede olan memura bağlıdır. Bu teşkilâtın maksat sevk ve idare vahdetini temin etmektir. Bununla beraber âmirler maiyetleri üzerinde mutlak bir salâhiyete

(2) Esmein, Droit constitutionnel (7 ed.) p. 621; Berthelieny Droit administratif (1923) p. 58.

(3) Rolland, Droit administratif, p. 78.

malik değildirler. Bu keyfiyet bizi memurların maiyetleri üzerinde malik oldukları salâhiyetlerin kısa bir tetkikine götürecektir.

Bu salâhiyetler şu suretle hulâsa edilebilir:

a) Sevk ve idare salâhiyeti, b) Âmiriyet salâhiyeti ve mürakabe salâhiyeti, c) İnzibatî salâhiyet

1 — Sevk ve idare salâhiyeti:

Bu salâhiyet âmire maiyetinde çalışan memurları âmme menfaati hususunda istihdam etmek hakkını verir. Bu makamı işgal eden zat memurlarına emir vermek, memurlar da bu emri ifa etmek vaziyeti karşısındadır. Salâhiyettar makamın verdiği emirler, ya memuru ifa mükellefiyeti altında bırakan umumî mahiyetteki emirlerdir (talimatname, tamim ilâh...) veya hususî ve ferdî emirlerdir.

Bu kumanda salâhiyeti, İdareye memurların günlük mesaisini tanzim hakkını verdiği gibi vazifelerin icap ettiği tebeddülât ve değişikliklerin icrasını mümkün kılar. Bu suretle İdare, memurlara maddî ve manevî avantajlar vermek fırsatını bularak onları teşvik eder.

İdare, aynı zamanda, artık hizmette faydası kalmadığına kani olduğu veya memur ayrılmak arzusunu izhar ettiği zaman memurun vazifesine nihayet vermek salâhiyetini haizdir.

İdare, kadro vaziyeti dolayısıyla bazan memurların açığa çıkarılması cihetine gidebilir.

Vâsi bir sahaya uzanan bu salâhiyetlere bir tahdit vazedilmiyecek olursa, suiistimallere yol açacağını bir çok tecrübeler isbat ettiğinden buna mâni olmak için memurlara bir takım garantiler verilmesi zarurî görülmüştür.

2— Hiyerarşik salâhiyet ve mürakabe salâhiyeti:

Hizmetin şefi yalnız memurları sevk ve idare etmek salâhiyeti ile mücehhez değildir. Aynı zamanda kanuna ve nizama muhalif gördüğü veya sadece lüzumsuzluğuna veya

mahzurlu olduğuna kani olduğu tasarrufları tadil etmek salâhiyetini de haizdir.

Hâkimlerin kararları ancak daha yüksek mahkemeler tarafından bozulabilir. Fakat bu mürakabe kazaîdir- İdarenin memurların tasarrufları üzerindeki mürakabesi ise daha başka şekillere tâbidir. Ve burada da aynı usule tesadüf edemeyiz. Yalnız merkezî dairelerin memurları «hiyerarşik salâhiyet» namını alan takdirî bir salâhiyete maliktirler. Bu salâhiyet âmirlere maiyetlerinin tasarruflarını, kanun ve nizamlara tebaiyet şartile, iptal hakkını verir. Diğer taraftan ademi merkezîyet memurları, meselâ belediye reisleri hakkında mafevk makam yalnız tasarrufların kanuna uygun olup olmadığını mürakabe eder. Bu husustaki cezaî müeyyede iptaldir. Mafevk makam bu memurların kararlarını tashih edemez. Fakat bazı hallerde bu memurların yerlerine geçebilmek hakkına maliktirler (4).

3 — İnzibatî salâhiyet:

Bu salâhiyet, İdareye memurlar tarafından yapılan hataları tashih ve tecziye hakkını verir. İnzibatî salâhiyet hiyerarşik salâhiyetin lâzımı gayrimüfarikidir. Tecziye salâhiyetine malik olmıyan bir memurun emri bir kıymet ifade etmez.

Mafevk makamın inzibatî salâhiyetine dayanarak verdiği cezalar, maksatlarına, mahiyetlerine ve tatbik şekillerine göre adlî cezalardan ayrılırlar-

Adlî cezalar bir adalet fikrine tekabül eder. İnzibatî cezalar ise İdarenin iyi işlemesini, memurun iyi çalışmasını temin için tesis olunmuştur.

Adlî cezalar memurun şahsına ve malına tesir icra eder. Halbuki inzibatî cezalar memurun yalnız meslekî menfaatlerine dokunur.

Nihayet adlî cezalar ancak salâhiyettar bir mahkeme

(4) 5 Nisan 1884 kanununun 85, 98, 99, 152 inci maddeleri. Bu mesele hakkında müracaat:

tarafından verildiği halde inzibatî cezalar İdare âmirleri tarafından verilir.

İnzibatî salâhiyetin icrası, memurun yalnız meslekî menfaatlerine tesir yaptığı müddetçe, hafif bir şekilde tezahür ederse de memur için oldukça tehlikeli neticeler doğurur. Muhtemel suiistimallerin önüne geçmek için bu salâhiyetin icrası esnasında idare âmirlerini bazı tahditlerle bağlamak fikri ileri sürülmektedir. Burada bir tanzim ve tahdit ameliyesine tâbi tutulan yalnız inzibatî salâhiyet değil, aynı zamanda sevk ve idare salâhiyeti ve daha mahdut bir şekilde olmakla beraber, mürakabe salâhiyetidir.

II— Memurların idareye karşı garantileri:

Fransada idarenin keyfî kararlarına karşı memurlara verilen garantiler çok mütehavvildir. Bazı memurlar meselâ vali ve kaymakamlar pek nakıs ve nâtamam bir himayeye maliktirler. Bazı garantiler kanunların, diğerleri nizamnamelerden doğmuştur. Umumiyet itibarile bunları iki

a) terfi, b) disiplin.

I — Terfi-

Bu hususta bütün memur gruplarında tesadüf edilen aşağıdaki kaideleri hülâsa edebiliriz:

a) Burada terfi ile maaş zammı meselesini tefrik etmek icap eder. Terfiin gayesi, memura daha iyi bir mevki ve daha geniş bir salâhiyet vermektir. Maaş zammı ise memurun vazifesini değil maaşını arttırmaktır.

b) Terfi meselesinde takdirî salâhiyete ilk tahdit yaş şartı, hizmetin müddeti ve ehliyet hususlarında yapılmıştı. Meselâ hiç kimse kırk yaşını ikmal etmeden Devlet Şûrası azası olamaz.

Orduda teğmenliğe geçebilmek için en az iki sene asteğmen olarak çalışmak lâzımdır (4).

(4) Müracaat: Jeze. Theorie generale de la fonction publique (Paris 1924) P. 208.

Bundan başka bazı hallerde terfi için bir imtihan geçirilmek mecburiyeti tahmil edilmiştir. (27 temmuz 1912 dekresi; madde 71, 14 mart 1929 kanunî madde 59 ve sonrası).

b) Daha yüksek bir dereceye terfi için lâzım olan bu asgarî şeraitten ayrı olarak üç âmil daha vardır ki onlar, müsabaka, takdir (intihap) ve kıdemdir.

Umumiyetle maaş zammı kıdem ile taayyün eder. Burada bazı istisnalar vardır. (Bilhassa vali ve kaymakamlarda)

Terfi mevzuu bahis olduğu zaman bu hususta takip edilen usuller başka başkadır. Meselâ, Devlet Şûrası âzasının terfii tamamen takdirî bir keyfiyettir. Orduda da muayyen bir rütbeden sonra aynı metod câridir- (14 nisan 1832 kanunî madde 14)

Orduda mülâzimlik için tamamen kıdem esası kabul edilmiştir. (26 mart 1891 kanunu ile tadil edilen 14 nisan 1832 kanunu, madde 12.) Nihayet bazı hallerde kıdem ve takdirî salâhiyet birleşmiştir. Bazı derecelerde takdirî salâhiyete müstenit terfi ile kıdem esası üzerine dayanan terfi arasında bir nisbet tesbit olunmuştur. (26 mart 1891 kanunu ile muaddel 14 nisan 1831 kanununun 12 ve 13 üncü maddeleri).

d) Kıdem, idarenin başında bulunan kimseyi takdir hususunda bağlayan bir âmildir. Prensip itibarile kıdem fiilen ipka edilen vazife müddeti üzerine hesap edilir. Bununla beraber bu kaideye mühim bir tadil yapılmıştır: Eski muhariplerin memuriyete dühulleri esnasında bir istisna yapılmaktadır. 1 nisan 1923 kanununun birinci maddesi memurların harpte geçirdikleri müddeti hizmet müddetinden madut addetmiştir. Fakat bu kanunun tatbikatında bir çok müşküller baş göstermiş ve bir çok ihtilâflara ve şikâyetlere yol açmıştır.

e) Prensip itibarile takdirî salâhiyete müsteniden yapılan terfide düşünülen nokta o memurun o vazifeyi

daha iyi başarabileceği kanaatidir. Fakat bu takdir hakkı bir namzet listesi üzerinde mahdud kalmak şartile kullanılır. Terfi listesi, her yılın başında hazırlanır; ve o sene içinde takdirî salâhiyete müsteniden terfi ettirilecek kimselerin isimleri tesbit edilir. Bu listeye dahil olmak memura otomatik bir terfi hakkı vermez- Bu Üste yalnız terfii yapacak makamın bu kadronun dışına çıkmasına mâni olmak için tanzim edilir. Bu suretle idarenin keyfi hareketlerine karşı memura bir garanti verilmesi düşünülmüştür. Aynı zamanda terfii yapacak makama bir rehber, bir yardımcı vazifesini görür. Umumiyet itibarile, terfi listesi dairenin şefi veya nezaretin nazırı tarafından maiyetindeki memurlarla istişare neticesinde hazırlanır. Bazan bu hak o daire reisinin bulunmadığı ayrı bir hey'ete verilmiştir. Bu vaziyette o daire reisi bu liste üzerinde bir tadil hakkına malik değildir. Onunla mukayyettir. (Hâkimlerin terfiine ait 21 temmuz 1927 dekresi).

Bu şerait altında, terfi listesi sistemi mükemmel hukukî bir müessesedir. Fakat bütün memur grupları için mecburî bir kabule mazhar olmuş değildir. Buna ilâveten terfi listesi tanzimi kaideleri ve bunun doğurduğu hukukî neticeler yerine göre tahavvül etmektedir. Ordu mensupları ile hâkimler hakkında terfi listesi usulü kanunla tesis olunmuştur. (Zabitler için 14 nisan 1832 kanunu, hâkimler için 17 nisan 1906 kanunu, maddesi).

Merkezî teşkilâtta, terfi listesi mevcut olmuş ise bunlar Cumhurreisi tarafından tesis olunmuş veya tadil olunmuştur.

Bu suretle Fransız memur rejiminde her memur grubu için ayrı bir terfi sistemine tesadüf ediyoruz. Terfi listelerini muayyen bir sisteme tabi kılmak bugün üzerinde durulan mühim noktalardan biridir.

2 — Disiplin rejimi. (5)

Disiplin meselesinde memurlara verilen garantiler terfi garantileri gibi muhtelif şekiller arzeder. Yalnız umumî bir kaide vardır ki bütün memurlara istisnasız tatbik edilmektedir.

Diğer garantiler her memur grubu için ayrı ayrı tesbit edilen statülerin neticesidir.

Umumiyet itibarile burada tetkik edilecek iki mesele vardır-

b) Cezaların derecesi..

Burada iki nevi ceza görüyoruz. Birisi, çok hafif ve tamamen manevî cezalar. Meselâ ihtar, tevbih gibi. Diğer bazı cezalar vardır ki memurun maddî, manevî avantajları üzerine tesir icra ederler. Mecburî nakil, maaş kat'ı, terfiden muvakkaten mahrumiyet, kıdem tenzili, vekâlet emrine almak ve cezaların ağırlı olan azil-. Bedenî ceza istisnâî hallere münhasırdır. Bu usul orduda tatbik edilir.

... b) Bugünkü temayüller memurlara, diğer vatandaşların umumî mahkemeler huzurunda malik oldukları garantilere müşabih garantilerin verilmesini terviç etmektedir. İdare âmiri ihtar, tevbih gibi küçük cezalar müstesna, tecziye hususunda tamamen keyfî kararlar veremez. Memurların tecziyesi için yarı hukukî bir komisyonun istişarî mütaleasını almak lâzımdır. Umumiyetle bu mütaleaya ittiba mecburiyeti yoksa da bazı hallerde bu karar idareyi bağlar.

Merkezî teşkilâtta böyle bir çok hey'etler kurulmuştur. Kara ve deniz zabıtları için tahkik meclisleri, 30 ağustos 1883 kanununun 14 üncü maddesile kurulmuş olan hâkimler âlî meclisi.

Üniversite meclisi, yüksek tedrisat ve orta tedrisat

(5) Gaston Jeze, principes generaux de Droit administratif (3 me ed.) P. 87.

muallimleri için inzibat komisyonları, ilk tedrisat muallimleri için inzibat meclisi bu meyandadır. Diğerlerinden daha ziyade kazaî bir mahiyet taşıyan bazı komisyonlar vardır ki onlar da ağır suçlardan dolayı askerleri muhakeme ederler.

Görülüyor ki memurun inzibatî hareketlerini kazaî bir garantiye tabi tutmağa doğru bir temayül vardır. Bu temayüle yalnız hususî ve mütehassıs hey'etler teşkiline doğru değil aynı zamanda bu hey'etlerin umumî mahkemelerin takip ettiği muhakemat usulüne müşabih bir yolu kabule müteveccihdir. Bütün bu kaideler metinlerde tesbit edilmiş değildir. Devlet Şûrası içtihadları Fransadaki memur rejiminin bu cephesini aydınlatmağa kâfi gelmektedir.

— Devam edecek —

Haşan Şükrü Adal
